

קול לובלין

"לובלינער שטימע"

שנתון ארגוני הלובלינאים בישראל ובחו"ל * יערלעכע אויסגאבע פון די לובלינער אין ישראל און אין די תפוצות
מס' 38 • חשון-כסלו תשס"ג • www.lublin.org.il • נאָוועמבער 2002 • נומער 38

פעילות יוצאי לובלין בשנה החולפת

עו"ד יוסף דקר

ניצלנו ההזדמנות כדי להזמין המשלחת יחד עם פעילי הדור הראשון והדור השני לארוע בר-בי-קיו, שהותיר זכרונות טובים הן במישור החברתי והן במישור הקולנירי.

ביום השואה נערכה כרגיל אזכרה בבית העלמין נחלת יצחק ליד האנדרטה לקדושי לובלין ומאידנק. נכחו באזכרה 110 איש. הוזמנו מראש כסאות כדי לשרת הבאים כך שניתנה אפשרות ישיבה לכל הנוכחים.

אף בעתיד הכוונה היא לארגן כסאות לכל הנוכחים באזכרה.

קול לובלין יצא בשנה שעברה במתכונת רחבה ונשלח לכל אנשי הדור הראשון והדור השני.

מצב כספי

הגידול בהיקף ובאופי הפעילות תובע כספים רבים יותר. הארוע בבית ציוני אמריקה עלה 10,000 ₪. קול לובלין לרבות הוצאות משלוח כבודות עלה 15,000 ₪. אפילו הארוע בנחלת יצחק עלה כולל משלוח גלויה לכל החברים כ-3,500 ₪.

מצב עניינים זה דלדל את המקורות הכספיים שלנו.

אבקש מכל החברים לקחת עובדות אלו לתשומת ליבם.

מזה שנה חל שינוי באופי הפעילות של ארגון יוצאי לובלין. האסיפה השנתית נערכה ביום 27.11.01 בבית ציוני אמריקה. לאולם היתה גישה באמצעות מעלית, מה שהקל על כל מי שמתקשים בהליכה.

בארוע נכחו כ-150 איש רובם בני הדור השני.

תוכנית הארוע כללה אזכרה אותה ניהל החזן הידוע חיים אליעזר הרשטיק.

קרובי הנפטרים קיבלו תעודה המעידה על נטיעת עץ ע"ש הנפטר באחד מיערות הקק"ל. מנהג זה אנו מתכוונים לנקוט מידי שנה.

בהמשך נישאה הרצאה מפי ד"ר פליציה קראי.

סיום הארוע היה הופעה של הזמרת הנודעת אורה זיטנר ששרה בעיקר שירים בידיש.

בחודש מרץ הושק אתר האינטרנט של הקהילה שכתובתו: WWW.LUBLIN.ORG.IL (הסברים ביחס לאתר במאמר נפרד).

השקת האתר נעשתה במסגרת קבלת פנים שנערכה לראש עיריית לובלין וחברים נוספים ממועצת העיר.

המשלחת הגיעה לחגיגות לציון 120 שנה לראשול"צ שהיא עיר תאומה של לובלין.

מתוך מהדורת האינטרנט של עיתון "הארץ"

הפלאש של לובלין

אתר ארגון יוצאי לובלין ודורות ההמשך

<http://www.lublin.org.il>

מפה דהויה בגוונים מצהיבים פרוסה לרוחב עמוד הפתיחה של אתר "ארגון יוצאי לובלין ודורות ההמשך". עליה מופיע עיגול אפרפר שבמרכזו צלב, באמצעות הסמן ניתן להזיזו ולהציבו מעל כל נקודה במפה. אולם התזוזה אינה משנה דבר. אין כל משמעות לכך שהסמן ניצב על נקודה אחת או אחרת.

"לובלין היהודית", נכתב לצד המפה, "אבדה ואיננה. למעלה מ-40 אלף יהודי לובלין הושמדו על ידי הנאצים ועוזריהם בתקופת מלחמת העולם השנייה". לפי האתר, ארגון יוצאי לובלין החל לפעול כבר במלחמת העולם השנייה, כששלח חבילות לפליטי העיר שנפוצו ברחבי אירופה. לאחר המלחמה נקבע כי אחת ממטרות הארגון תהיה הנצחת היישוב היהודי שהיה בעיר לפני המלחמה. מלבד עצרות זכרון, הקמת אנדרטאות והפקת סרטים וחברות מידע, החליט הארגון להקים גם את אתר האינטרנט רווי המידע והזכרונות הזה.

באתר אפשר לקרא על הרקע ההיסטורי של יהדות לובלין, ללמוד על המבנים החשובים ברובע היהודי העתיק של העיר שהושמד כולו, ולמצא גם כמה אילנות יוחסין של משפחות יהודיות מלובלין, ולצדם קורות החיים של בני המשפחה. אחד החלקים המרכזיים באתר מוקדש להנצחת שמותיהם של יהודי העיר שנטבחו על ידי הנאצים ועוזריהם, כאשר כל שם נתון בתוך שרטוט של מצבה. ברגע שסמן העכבר ניצב על אחת המצבות, מופיע מעליה נר מהבהב. ברגע שהסמן זז הנר נכבה ונעלם.

כמעט כל הקישורים באתר הם קישורי פלאש משוכללים, שמשנים את צורתם עם כל תזוזת עכבר. השילוב בין השכלול הטכנולוגי באתר לבין העבר האבוד שהוא מנסה להנציח יוצר אווירה שמזכירה משחק ב-quest (משחק הרפתקאות) היסטורי - נסיון להתחקות אחר מציאות שהיתה ואיננה, לשם שעשוע, עניין ואולי גם צבירת נקודות. קשה להאמין שזו היתה המטרה שעמדה לנגד עיניהם של בוני האתר, אבל לפחות עבור מי שאינו מחובר בוריד לסיפורים של יהודי לובלין, התחושה שמתקבלת היא שהאתר מייצג מציאות שאיננה מציאותית יותר מזו המיוצגת במשחקי מחשב משוכללים או באתרי אינטרנט בדיוניים.

רון ניולנד

התוכן • אינהאלט

- 1 יוסף דקר - פעילות יוצאי לובלין בשנה החולפת
- 2 רון ניולנד - הפלאש של לובלין
- 3 אתר אינטרנט לארגון יוצאי לובלין בישראל
- 5 טופס הצטרפות לאתר ארגון יוצאי לובלין
- 6 מסלולי הצטרפות
- 7 דף עזר לבניית עץ משפחה
- 8 מסלול הנצחה - "דף זיכרון"
- 9 דוד שטוקפיש - העיר היהודית לובלין - גורלות, אתרים, היסטוריה
- 11 ברונה פרידמן - ביקור בפולין
- 12 תומאש צ'יקובסקי - היה זה בית גדול
- 14 המרכז לתרבות בלובלין
- 16 א. בינשטאק - בילדלעך פון די "גלות" יארן אין געווי. ר"פ
- 23 מענדל ווייסמאן - לובלינער גורל'ס
- 26 אבע סלאמא - געזעלשאפטלעכע טוער אין יידישן לובלין
- 27 יורם כהן - לפתיחת תערוכה של זהבה ליכטנברג
- 28 צפורה דסקל-וייסלפיש - חתונת עמית וילך
- 29 מאטל ראזנבוש
- 29 גענאדי עסטרייך - יידיש אין געטעבארג
- 31 דוד שטוקפיש בן תשעים
- 32 אן אינטערוויו מיט מרדכי לערמאן צו זיינע 90 יאר
- 33 קול קורא
- 34 תרומות • באשטייערונגען
- 36 לזכרם • צום אנדענק • IN MEMORY
- 47 תומאש צ'יקובסקי - מכתב למשפחת ווסונג (בפולנית)
- 48 Dorothy Goldberg - Remembrances and Impression
- Listy do Setto
- 50 Practical Information
- 59 Robert Kuwatek - Lublin Jewish Heritage Trail
- 60 Joseph Dakar - to our friends overseas

"קול לובלין"

שנתון ארגוני הלובלינאים בארץ ובחו"ל
המערכת - רעדאקציע: נטע אבדר-זייטמירסקי, יוסף דקר,
צשה פישר-טרכטנברג, אלכסנדר שריפט, דוד שטוקפיש

*

כתובת המערכת: אָדַרעס פֿון רעדאַקציע:

"קול לובלין", תל-אביב שדרות חן 6

"Kol Lublin", 6 Sderot Chen, Tel-Aviv 64071, Israel

דפוס שלמה לוי, תל-אביב, טל' 03-6881727

אתר אינטרנט לארגון יוצאי לובלין בישראל

בהמשך לדברים שהוצגו במהלך המפגש האחרון של חברי ארגון יוצאי לובלין ודורות ההמשך, וכן במאמר ב"קול לובלין" האחרון, הננו שמחים לבשר כי אתר "לובלין באינטרנט" הושק לפני ימים אחדים.

כתובת האתר היא: WWW.LUBLIN.ORG.IL

האתר נבנה תוך שימוש בטכנולוגיה מתקדמת ותוך שימת דגש ורגישות מיוחדים לתכנים המופיעים בו ולעיצובו. המוטו שנבחר לאתר הוא: "לספר... לדעת... לזכור!!!"

מוטו זה מלווה את המבקר לאורך ביקורו באתר. לצערנו הרב, בתקופה האחרונה חל תהליך מתמשך של שכחה ופיחות במושג "שואה" ו"רצח עם". בנוסף לכך, רבים משונאי ישראל והיהודים מצאו להם כלים מתוחכמים להפצת האנטישמיות והכחשת השואה.

בעידן זה של פתיחות תקשורתית צצו להם מאות אתרים האינטרנט העוסקים בהכחשת השואה. אתרים אלו הממומנים בכסף רב בידי גורמים פוליטיים ואינטרסנטים, מגובים ב"מחקרים" וב"מלומדים" למיניהם, מנצלים את הזכרון האנושי הקצר, במיוחד של אלו אשר לא חוו אישית את השואה.

אתר לובלין בא ליתן ביטוי לצד האנושי ולחוויה האישית של יוצאי לובלין, המהווים מיעוט קטן אשר שרד את השואה והותיר אחריו משפחות שלמות, שנספו בלא סימן

ורמז, ובוודאי ללא חלקת קבר ומצבה.

בניית אתר לובלין איננה משום מתן החייאה לחיי העיירה מאחר וליהדות לובלין ופולין אין תקומה. כמו"כ אין בכוונתנו להחליף מוסדות רשמיים ומכוני מחקר.

דור הולך ודור בא ושוורדי הגטאות והשואה הולכים מאתנו ועמם כל העדויות, החוויות והסיפורים מתקופה זו. גם כך לא נתברכנו במידע רב מישום שהורינו רצו להגן עלינו מפני טראומות, ובכלל למי היה רצון להיזכר בתקופה זו.

בלי עבר אין עתיד, ואם לא נשאל היום את השורדים שאלות לעולם לא נוכל לקבל תשובות...

באמצעות האתר הייחודי אנו פותחים ערוץ שיחה בין אנשי הדור הראשון, שורדי השואה, לבין צאצאינו. כך, מתאר האתר את חיי הקהילה היהודית, שהיתה מרכזית וחשובה בפולין ערב המלחמה, אישים בולטים בה ומקומות וכן מאפשר לכל משפחה לספר את סיפורה באופן אישי, לרבות פירוט העצים המשפחתיים, מיקום בתי המשפחות, צירוף תמונות ועוד...

כל אלו יתארו את סיפורה של הקהילה בצורה האוטנטית ביותר למעננו ולמען הדורות הבאים.

כבר לפני למעלה משנה ראינו לנגד עינינו את הצורך בבניית אתר אינטרנט. לצורך כך הקמנו ועדה שכללה מלבדי את נטע אבידר, אריק ויינשטיין ויורם פרידמן.

אירגון יוצאי לובלין בישראל * תל-אביב, שד' חן 6, תל-אביב 64071

הכינוס השנתי של חברי הארגון

יתקיים ביום חמישי 17.12.2002, בשעה 18:00

בבית "יד לבנים", "אורטוריום שיין", רח' פינקס 65, תל-אביב (אזור פנקס פינת ויצמן)

בתוכנית:

הרצאה

הדלקת 6 הנרות
פרקי קריאה

חזן
לזכר הנפטרים

תחבורה: האודטוריום נמצא מול תחנת המוצא וסיום הקו של אוטובוס מס' 5
רכב המוביל נכים יכול לחנות בכניסה לאודטוריום

→
אנשים אלו בסיוע חברים נוספים בארגון, כמו: מר שריפט, מר שטוקפיש, גב' פלומנקר, מר רוני גיטר ואח', אספו וכתבו את התכנים הקהילתיים הדרושים לאתר, ועל כן תודתנו.
בבניית האתר הושקעו מאמצים רבים על מנת לספק את מירב הצרכים שלנו כקהילה ואת צורכי כל אחת ממשפחות יוצאי לובלין, שאיבדה מירב יקיריה אשר נספו בשואה.

המשפחות (בהתחשב במורכבות הפרויקט וכמות הזמן הדרושה ביצירת האתר והדפים האישיים), זאת מתוך אמונה שלמה בחשיבות הפרויקט ובכך שרבים מחברי הקהילה יצטרפו לאתר ויסייעו לתייעוד חיי הקהילה.
כל המשפחות תחויבנה באופן שווה (בהתאם למסלול שבחרו), לרבות אלו שסייעו ותרמו ממרצם וזמנם לקידום הפרויקט ואף משפחתו של יוצר האתר.
צוות בנצ'מרק יצר מספר אפשרויות הצטרפות לאתר, זאת על מנת לאפשר לכל אחד ואחת מחברי הקהילה להצטרף לאתר ולתעד את משפחתו, בדרך הראויה מבחינתו על פי צרכיו, טעמו האישי ויכולתו הכספית.
בדפים המצורפים מפורטות אפשרויות הצטרפות לאתר, כולל דוגמאות וכן תבנית נוחה לרישום עץ משפחה. כפי שתווכחו, כתיבת סיפור המשפחה איננו משימה קלה. לפיכך, בכל מקרה מומלץ ביותר להכנס לאתר, לראות דוגמאות של דפים קיימים ולהתיעץ עם חברי הקהילה או עם צוות בנצ'מרק שצברו נסיון תוך כדי עבודה על האתר.

באתר הוקצה מקום מיוחד בו תוכל כל משפחה (שתצטרף), לספר את קורותיה, להנציח את יקיריה שנספו בשואה ולהנחיל לדורות הבאים את מורשתה. הושם דגש מיוחד על האפשרות להדפיס את סיפור המשפחה בדף מעוצב, מתוך האתר, לשימושה של כל משפחה. ניתן להשתמש באתר על מנת ליצור קשר עם יוצאי לובלין באשר הם, ועם הארגון. לצורך כך יוקצה לכל משפחה דף אינטרנט מיוחד שיכיל את פרטי המשפחה ליצירת קשר איתה, בדרכים שתמצא לנכון.

כמו כן הוקם פורום קהילתי יוצאי פולין (קבוצת דיון) פעיל, שיאפשר רב שיח באינטרנט. פורום זה יהווה נקודת מפגש נוחה ליוצאי פולין בכלל ולחברי הארגון בפרט, להידברות מקוונת דרך האינטרנט בנושאים כגון: חיפוש קרובים, רכוש אבוד, חידוש קשרים, הנצחה וכו'. הכניסה לפורום תהיה דרך האתר והשימוש בו אינו כרוך בתשלום.

יוצרי האתר, עו"ד יורם פרידמן, הנמנה עם חברי ארגון דור ההמשך והמקורב לנושא ועו"ד איתן מירן, נטלו על עצמם את בניית האתר. הם רתמו את עסקם, צוות בנצ'מרק העוסק ביעוץ, אפיון, פיתוח ובניית פרויקטים באינטרנט, ויצרו את האתר תוך פיתוח מודל מיוחד ומקורי שחסך מאתנו לחלוטין את הצורך לפנות אליכם למגבית לצורך מימון האתר. יחד עם זאת נשמר מחיר נמוך במיוחד לבניית הדפים האישיים של

הרובע היהודי בלובלין לפני השואה

טופס הצטרפות לאתר ארגון יוצאי לובלין

1. שם המשפחה במקור (כפי שהיה בלובלין): (עברית) _____
(אנגלית אותיות גדולות) _____
2. כתובת המשפחה בלובלין
(רחוב ומספר בית): (עברית) _____
(אנגלית אותיות גדולות) _____
3. אנשי קשר
(עברית) שם _____
כתובת _____
טלפון _____
נייד _____
דואר אלקטרוני _____

בחר מסלול, מלא את הפרטים במדוייק, וצרף את התכנים הרלבנטיים:

- מסלול דפי משפחות – "שורשים" כולל עץ משפחה. - \$200
- מסלול דפי משפחות – "שורשים" עם דף מבוא במקום עץ משפחה. - \$170
- מסלול הנצחה - "לכל איש יש שם". - \$30
- מסלול הנצחה – "דף זיכרון". - \$100

מצ"ב:

- קובץ/ טקסט מבוא (עד 130 מילים)
- קובץ/טקסט עץ משפחה (עד 20 שמות)
- קובץ/טקסט קורות המשפחה (עד 130 מילים)
- קובץ/טקסט לדף יצירת קשר באתר.
- תמונה/ קובץ תמונה לדפי משפחות
- קובץ/טקסט לוחית זיכרון (עד 8 מילים)
- קובץ/טקסט לדף זיכרון (עד 100 מילים)
- תמונה/ קובץ תמונה לדף זיכרון
- שיק ע"ס _____ **על לפקודת בנצ'מרק בלבד**, עבור הכנת דפי האינטרנט של משפחתי ושילובם באתר.

הנני מעוניין להצטרף לאתר האינטרנט של ארגון יוצאי לובלין בישראל, בהתאם לתנאי ההצטרפות האמורים לעיל.

הנני מאשר את פרטי המשפחה, האמורים לעיל ואת התכנים המצ"ב בדיסקט/מסמך/תמונה, לצורך שילובם באתר.

חתימה: _____
שם ומשפחה _____ תאריך: _____

(א) מסלול דפי משפחות – "שורשים"

עלות בסיסית - \$ 170

התשלום הנ"ל כולל שלושה דפי אינטרנט כדלקמן, אשר ישולבו באתר הארגון:

- 1) דף מבוא למשפחה - עד 130 מילים. בדף זה תתואר המשפחה באופן כללי (שמות, תאריכים, וכו') (ראה דוגמא באתר – יש ללחוץ "דפי משפחות" ואח"כ "משפחה לדוגמא").
לחילופין – דף עץ משפחתי מעוצב עם נרות נשמה – עד 20 שמות. (ראה דוגמא מצ"ב, או באתר: למשל משפחת זייטומירסקי). חלופה זו כרוכה בתוספת של \$ 30 לעלות הבסיסית (סה"כ \$ 200).
  - 2) דף "קורות המשפחה" - עד 130 מילים. בדף זה יתוארו ארועים חשובים וזכרונות מקורות המשפחה, לרבות סיפורי בריחה והשרדות מעניינים.
  - 3) דף "צור קשר" ובו פרטים ליצירת קשר עם המשפחה, כגון: שם איש קשר, טלפון, כתובת בישראל, דואר אלקטרוני וכו'.
- כמו כן, המחיר כולל סריקה ועיבוד תמונה מייצגת של המשפחה, אשר תוצג באתר המשפחתי, לצד כתובת המשפחה בלובלין.

הערות:

- למצטרפים **כעת** למסלול "שורשים" תינתן זכות להוספת לוחית זיכרון להנצחה (ראה מסלול הנצחה) - "לכל איש יש שם", **ללא חיוב נוסף**. לחילופין, הוספת שני דפי זיכרון (ראה מסלול הנצחה - "דפי זיכרון"), **בתוספת של \$100 בלבד**.
- בדפי הטקסט, ניתן לחרוג עד למקסימום של 150 מילים לכל דף.
- בניה ושילוב דף טקסט נוסף באתר המשפחתי, יחוייבו בסך \$40.
- בניה ושילוב דף עץ משפחתי נוסף (עד 20 שמות), יחוייבו בסך \$70.
(מומלץ למשפחות מסועפות, המעוניינות בקישור בין דפי העצים המשפחתיים).
- עידכונים/שינויים בדף אינטרנט קיים, יחוייבו בסך \$30.

(ב) מסלול הנצחה – "לכל איש יש שם"

עלות - \$ 30

התשלום הינו עבור שילוב לוחית זיכרון אישית (עד 8 מילים) בדף האינטרנט "לזכר יקירינו", המופיע בפרק "הנצחה" באתר:

דף האינטרנט "לזכר יקירינו", הינו דף יחודי, מכובד ומרגש. המבקר בדף אינטרנט זה יוכל לומר קדיש (התפילה מופיעה באתר), כאשר על לוחית הזיכרון משולבת אנימציה של נר נשמה דולק.

להלן דוגמא לכיתוב על גבי לוחית זיכרון:

ישראל לייב ישראלי
ז"ל
נספה במיידאנק
1890-1941

דף עזר לבניית עץ משפחה

עץ המשפחה נבנה עפ"י העקרון לפיו, יוצר עץ המשפחה נמצא במרכז.

בניית עץ המשפחה הינה מורכבת לביצוע גרפי והיא מבוצעת בעבודת יד ובאופן פרטני. מחד היא מאפשרת רישום ושרטוט של קישורים ככל שנחפוץ ומאידך היא גוזלת זמן רב המייקר את עלות הביצוע.
הערות:

- משפחות מעצם טיבן הינן בעלות מבנה שונה (נישואין בשנית/בשלישית, ילדים מנשים שונות, גירושין וכו'), ודף עזר זה הינו בסיס בלבד לבניית העץ המשפחתי.
- יוצר "העץ" יחליט בעצמו את מי הוא מכניס לרשימה עפ"י שיקול דעתו **ובסה"כ עד 20 שמות**.
- יש לרשום בצורה ברורה את השמות ולהקלידם כך שלא תיווצרנה טעויות.
- מומלץ להעזר בתבנית שלהלן ולשרטט קוים בין הורים לילדיהם לפי הענין באופן מדוייק!

הדור של הסבים

סבא וסבתא

הדור של ההורים

דוד/ה   דוד/ה   אבא ואמא   דוד/ה   דוד/ה

הדור של יוצר העץ

אח/ות   אח/ות   יוצר העץ ובן זוגו   אח/ות   אח/ות

הדור של הילדים

בן/בת   בן/בת   בן/בת   בן/בת   בן/בת
ובן זוג   ובן זוג   ובן זוג   ובן זוג   ובן זוג

הדור של הנכדים

נכד/ה   נכד/ה   נכד/ה   נכד/ה   נכד/ה

מצ"ב דוגמא לעץ משפחה כפי שמופיע כעת באתר.

עלות – \$ 100 .

התשלום הינו עבור שילוב לוחית זיכרון אישית כאמור בסעיף ב' לעיל, וכן דף זיכרון אישי ובו כיתוב (עד 100 מילים) ותמונה. הדף מעוצב בצורה ייחודית ומקושר מתוך לוחית הזכרון. (הקשה על לוחית הזכרון תגרום לפתיחת דף הזיכרון. ניתן לראות דוגמא באתר, בפרק הנצחה, בדף לזכר יקירינו - הלינה רחמן ז"ל).

משפחה המעוניינת להצטרף לאתר באמצעות הדאר מוזמנת למלא את כל הפרטים הרלבנטיים בטופס ההצטרפות המצ"ב, לצרף את התמונה, התכנים (בדיסקט/במסמך) והשיק לפקודת בנצ'מרק, ולשלוח לעו"ד יורם פרידמן רחוב טבנקין 17 רמת גן מיקוד 52302.

שאלות בנוגע לאתר ו/או לאופן ההצטרפות אליו יש להפנות לנטע אבידר טל' 09-8824390, או ליורם פרידמן , טל' 054-525015 e-mail: yoram@benchmark.co.il

מאחר ואנו מעוניינים להנציח באתר גם משפחות שלא שרדו כאמור לעיל אנו מחפשים דרכים נאותות לעשות כן. במידה ולמאן שהוא יש רעיון כיצד לבצע זאת נא לפנות בענין זה ליורם פרידמן.

באזכרה לקדושי לובלין ביום השואה והגבורה בנחלת יצחק. הנואם: יוסף דקר

העיר היהודית לובלין - גורלות, אתרים, היסטוריה

דוד שטוקפיש

וזה תוכן הספר:

מבוא -

מוניקה אדאמצי'ק גרבובסקה - להוציא בכוח מהזכרון יז'י יצק בוירסקי - פירות המפגשים

גורלות -

אירנה גברץ-גוטליב - לובלין המאושרת והאומללה שלי
הלנה ז'מבה - בגטו ובמחבוא בלובלין
רגינה וינוגרד - אני מביטה על לובלין בעיניים של ילדה
בת 13

ברברה אודנואוס - שומר בית הקברות
אוה צ'רבינסקה - שיר ערס לצירלה
בזילי חמילבסקי - האמנתי שזה יצליח
מריאן מילשטיין - זכרונות
משה אפטובסקי - זכרו מה עברתי בחיי
אוה צ'רבינסקה - דומיה של שדות התכלת
משה הנדלסמן - לובלין יקירתי
יצחק כרמי - חזרה לעבר
אלכסנדר שריפט - לובלין כפי שזכורה לי

אתרים -

ולדיסלב פנס - השעה
באטה פלסקצ'ינסקה - שרוקה 28 - טעם העבר
ברברה אודנואוס - שיבה לעיר שניה
יז'י יצק בוירסקי - עיר בקנה מדה
יז'י יצק בוירסקי - 7 ימים בישראל
יז'י יצק בוירסקי - העיר התאומה ראשון לציון
גז'גוז' יוזפצ'וק - מכתב לעתיד
אדמה אחת - שני בתי מקדש
אוה צ'רבינסקה - ניצל בחמישה לשתיים עשרה
תומש קרנץ - מידנק - בין פולחן ורפלקסיה

היסטוריה -

רוברט קובלק - האוכלוסיה היהודית בלובלין
קונרד ז'לינסקי - חיי התרבות החילונית של יהודי לובלין
רנטה ברטניה - האמנים שנשכחו
רוברט קובלק - עקבות יהודיות
תומש צ'יקובסקי - זה באמת היה בית

"העיר היהודית לובלין - גורלות, אתרים, היסטוריה" - זוהי כותרת המשנה של הספר-אלבום "שבילי זכרון" בעריכתו של יז'י יצק בוירסקי, שקיבלתי מלובלין לפני חודשיים, הודות לגב' דנוטה קובייקו, יו"ר הליגה ליהודים פולין-ישראל, סניף לובלין. הספר מכיל 270 עמודים ו-180 תמונות מחיי היהודים בלובלין לפני השואה. הספר מהווה סיפור נאמן ואוהד, על החיים התוססים של 42 אלף יהודים, שהיוו כשליש מאוכלוסיית העיר.

הרובע היהודי של לובלין היהודית על רחובותיו ובתו, מוסדות הדת והציבור, בתי-הספר והעסקים - חרב בשואה. סיפורים אישיים מרתקים רבים עם תיאורים ריאליסטיים לפני השואה ובמהלכה מספרים את שעבר עלינו.

קיימת אמנם תופעה של חיפוש שורשים ע"י טיולים וספורים לימודיים ואף "מצעדי חיים" באושוויץ ובירקנאו הקשורים עם נוסטלגיה וזכרונות מבית אבא - אבל נוכחות והיעלמות יהדות פולין (ולובלין בתוכה), הוא עוד נושא לחקר וכתובה, כמו גם האנטישמיות ולאחר מכן האנטי-ציונות.

הספר מופיע בחסותם של ראשי הערים התאומות לובלין-ראשון לציון ויצא לאור הודות לתמיכתם ובסיועם הכספי של: עיריית לובלין, שגרירות ישראל בוורשה, עיריית ראשון לציון, ראש מחוז לובלין, המשרד המרשלקובסקי בלובלין, חברת המסחר קרוקוס - צ'סלב צ'ריק-פיונקוב, ק.ט.ס. - לובלין, מרכז המידע לתיירות בלובלין, הקרן הדומיניקנית "מחוץ לגבולות", אידיאה מדיה לובלין, הוצאה לאור טקסט בידגושין, מוזיאון לובלינאי לובלין, מוזיאון לתולדות העיר לובלין, מפעל עירוני לצנרת וביוב בלובלין, הסוכנות להוצאה לאור ופרסום "גבעת התפוח בע"מ".

המוציאים לאור: מרכז "שער גרודזקה" - תיאטרון NN, האגודה המרכז אירופית "מורשת והווה" בלובלין, אגודת הידידות הישראלית-פולנית בלובלין.
המערכת: ידביגה הונק.
העיבוד הגרפי: אגנישקה סטסיק.

תמונות מתוך הספר "שבילי זיכרון": השער הקרקובסקי,
השער גרודזקי, רחוב גרודזקה

טדאוש רדזיק - שואת האוכלוסיה היהודית בלובלין
בשנות מלחמת העולם השניה
ברברה אודנאוס - מ-40 אלף איש לא נותר אף אחד!

הרהורים -

הארכיבישוף יוסף זיצ'נסקי - מיזוג של סבל ותפילה
הרב מיכאל שודריך - כשהתהלכתי ברחובות לובלין
מאיר ניצן - גשר אל העתיד
אנדזיי פרושקובסקי - בנתיבי הזיכרון אל העתיד

בעקבות התרבות היהודית
Lublin's Jewish Heritage Trail
שומרי הזכרון

ספר זה הינו עוד אבן-פינה במערך ההנצחה של עירנו
לובלין.

ביקור בפולין

ברוניה פרידמן-רחמן

בחדר הזיכרון בלובלין, רח' לוברטובסקה 10. עומדים (מימין): רומן ליטמן, ברוניה פרידמן, לובה מטרשק.

כשנודע למר אנדז'י פרושקובסקי, ראש עיריית לובלין, שאנו נמצאים בלובלין, הוא הזמין אותנו לארוחת ערב חגיגית במסעדה ביחד עם אשתו ידביגה, הסגנים והיועצים. זאת היתה עבורנו הפתעה.

השיחה התנהלה באווירה נעימה.

הוא סיפר לנו על תוכניות עיריית לובלין לעתיד. הרגשנו שהמארחים רוחשים ידידות ואהדה לישראל. לובלין מתפתחת בצעדי ענק. שופצו שני בתי מלון לרמה אירופאית. מלון אאורופה ומלון לובליניאנקה ששמו הוחלף ל"סוראט". המדרחוב שמתחיל בכרמה קרקובסקה ונמשך עד לרחוב קפוצינסקה הוכיח את עצמו, הוא משגשג. לכן יש תוכנית להרחיב אותו עד ללובליניאנקה.

בפליץ ליטבסקי עמדה מצבה לזכר הצבא האדום ומשחררי לובלין.

המצבה הועברה למוזיאון בקוזלובקה ובמקומה הוקם פסל של מרשלק יוזף פילסוצקי רוכב על סוס. שמחנו לשמוע שישבת חכמי לובלין חוזרת לידיים יהודיות. מר רומן ליטמן שואל האם מישוהו מיוצאי לובלין שישראל יודע למי היה שייך הבית ברחוב לוברטובסקה 10 ואים יש מסמכים על כך?

לאחר שביקרתי במדינות נאורות כמו: צרפת, אנגליה, נורבגיה ועוד, מתברר לי שבפולין למרות העבר הידוע, יש לנו יותר ידידים והבנה מהפולנים.

כמו בכל שנה - גם השנה נסעתי עם בעלי זאב לביקור פרטי בלובלין, לבקר את קבר אמי יודסה רחמן ז"ל.

כמו כן לבקר את ידידתי ונדה אשר מטפחת את חלקת הקבר. בביקורי בלובלין בחודש אוגוסט 2002 פגשתי את מר רומן ליטמן - יושב ראש הקהילה היהודית בלובלין, ואת הגברת לובה מטרשק. הם אפשרו לנו לבקר בחדר הזכרון ברחוב לוברטובסקה 10. בעבר היה זה חדר אחד עלוב, אך עכשיו המקום הורחב לשלושה חדרים מרוהטים ומשופצים.

השיפוץ נעשה באדיבותו של מר יורק בוירסקי, הממונה מטעם העירייה לטיפול בבעיות של יהודים תושבי לובלין. הוא היועץ של ראש העיר אנדז'י פרושקובסקי בנושא היהודי.

לצערנו לא פגשנו אותו בגלל היותו בבית החלמה מחוץ לעיר.

אנו מאחלים לו בריאות ואריכות ימים.

זה אדם טוב וחבר טוב לעמנו.

ביקרנו גם כן בבניין ישיבת חכמי לובלין שעומד להיות מוחזר לידיים יהודיות. במשך שנים היה שם קולגיום-מאיוס = בית ספר לרפואה עם מעבדות.

בינתיים הוחזרו ושופצו שני חדרים.

יש אפילו ארון קודש אבל בלי ספר תורה.

השיפוץ נעשה מכספי קהילת ורשה ותרומות מיהדות ארצות הברית.

הובטח למר ליטמן שתוך ארבע שנים יוחזר כל הבניין.

בינתיים בונים בניין חלופי לבית הספר לרפואה.

ראינו את אתר הבנייה של בית הספר. הוא נמצא כבר בשלבים מתקדמים.

בקרוב יבואו תלמידים מארצות הברית ומכל העולם ללמוד בישיבה.

נודע לי שד"ר שמחה בינם וייס תרם ספר תורה עתיק למוזיאון בלובלין.

לפני שנתיים היה לי הכבוד להכיר את הגברת הלנה פיטרושקוביץ, יושבת ראש המועצה בלובלין, את ראש העיר מר אנדז'י פרושקובסקי ויתר חברי המשלחת מעיריית לובלין. הפגישה התקיימה בבית אבות בראשון לציון, זאת עיר תאומה של לובלין.

הגברת פיטרושקוביץ זאת אישה מקסימה ואוהדת ישראל.

היא ביקשה ממני שאם אבוא ללובלין, אתקשר אליה.

היא קיבלה אותנו בסבר פנים יפות ביחד עם ידביגה מק, יועצת בכירה של ראש העיר.

היה זה בית גדול...

תקציר עבודת - M.A. בנושא :

קורות קהילה יהודית אחת קטנה בבית שברחוב קראבייצקה 41

בלובלין, בתהפוכות ההיסטוריה במאות ה-19 וה-20.

העבודה נעשתה במחלקת הפוליטולוגיה של האוניברסיטה
ע"ש מרי קיר-סקלודובסקה בלובלין, יולי 2002.

את רחוב קראבייצקה לא נמצא עוד במפת לובלין. במספר 41 התנשא בו פעם בניין... התגוררו בו אנשים... בשנת 1939 התגוררו בלובלין 130 אלף איש, כ-40 אלף מהם היו יהודים. כל תושב שלישי בעיר היה יהודי. בשנות המלחמה הרוב המכריע בהם הושמד.

נחשוב נא : מה משמעות הדבר? הניתן לתאר מות 40 אלף בני אדם? האם נוכל לתאר לעצמנו מות מיליונים? לא. היכן, איפוא, מסתיימת הקינה ומתחילה הסטאטיסטיקה? חווים אנו מוות של אדם יחיד: אחות, בת, אם, אב, אך לא מותם של 40 אלף אנשים. בספרי הלימוד, ולא בהם בלבד, קוראים אנו תדיר: בארץ זו או אחרת ניספו כך וכך אנשים, פה פחות, שם יותר. הבה ונפסיק לכתוב על אלפים ומיליונים. הבה ונתחיל לכתוב על בני אדם מסויימים, שחיו פעם בבתים מסויימים. האנשים ההם היו בעלי מקצוע, עבדו אי בזה או לא, היו בעלי משפחות, היו להם ילדים. הם היו עניים או עשירים, בריאים או חולניים. היו ישרים, אך היו ביניהם גם גנבים הם אהבו והיו נאהבים, שנאו, התיידדו, הולידו, ילדו, והלכו לעולמם.

הם פשוט היו בני אדם. בני אדם חיים.
הבה ונתבונן בהם. ננסה לעקוב אחריהם בחייהם היומיומיים. נתאר לעצמנו, כי מצויידים במשקפת ענק פונים אנו אל Brama Grodzka-Teatr NN בלובלין. ניצבים אנו ליד תבנית העיר היהודית בלובלין, העיר שאינה קיימת עוד.

נתבונן, רכונים, בבניין שברחוב קראבייצקה 41 (Ul. Krawiecka 41). אל נא נשכח כי מביטים אנו בבניין אחד מני רבים, ברחוב אחד מני רבים.

תולדות הבית מעניינים ביותר ומורכבים. די להזכיר שהאיזכור הראשון לגביו הוא משנת 1801. במרוצת המאה ה-19 הנכס החליף בעלים, והיה שייך, לפי הסדר, למשפחות: שוואלבה, זיסרמן, הירשנהורן וקראסוצקי. אלה האחרונים שיכנו בו, כנראה ב-1880, מפעל לסיגריות, אשר פעל עד שנת 1914. אחרי מלחמת העולם השנייה מכרה משפחת קראסוצקי את הבית לקהילה היהודית בעיר תמורת תשעת אלפים דולר.

תעודה מעניינת ביותר הקשורה בדיירי הבית שייכת לשנת 1939, והיא "רשימת הדיירים ברח.קראבייצקה מס.41, בית השייך לקהילת יהודי לובלין". מבין התעודות הרבות השמורות בארכיון העיר לובלין, תעודה זו הנה מיוחדת במינה.

הרשימה מונה את כל דיירי הבית בשמותיהם, מציינת את מצבם המשפחתי, מקצועותיהם, ומצרפת הערות. וכך, למשל, למדים אנו שאחד הדיירים בשם איציק נדלשטיין היה מובטל וחולה, והתקיים מעזרה סוציאלית. במקצועו היה סבל ומטופל היה באישה ושישה ילדים.

ב"רשימת הדיירים" מופיעים שמותיהם של בני 54 משפחות. באותו בניין שכנו גם מעון יום ל-70 ילדים מטעם אירגון הנשים היהודיות, האגודה "פת לאורחים" וכן "קיבוץ-הכשרה" בן 50 חברים, המכין עצמו לקראת העלייה לארץ ישראל.

מה שאיחד את כל דיירי הבית הוא קודם כל - העוני. מצביעה על כך בצורה חד משמעית "רשימת הדיירים". חוזרים ונשנים בה פרטים כגון: מובטל, מתקיים מעזרה ציבורית, חולה, אסור בבית כלא, מעוסק בעבודות יזומות. על ז'סקינד פינקלשטיין נאמר, למשל, פשוט: "מקבץ נדבות".

בבית התגוררו העניים שבעניים. מאפיין משותף נוסף למשפחות היה מספר הילדים הרב. לרוב המשפחות היו שלושה ילדים ויותר. חיל קורנשטיין מקומת הקרקע, למשל, היה אב לשמונה.

אך מעל לכל איחדו את האנשים האלה תנאיי מגורים טראגיים ביותר. קרוב לודאי שכבר בעת קנייתו היה הבית במצב עגום. הבית שימש בעבר כמפעל לסיגריות ולא התאים כלל למגורים. מן המחצית השנייה של שנות ה-20 ומשנות ה-30 שרדו חילופי מכתבים רבים בין העיריה לוועד הקהילה היהודית, כאשר כל אחד מן המוסדות הללו מתאמץ להסיר את אחריותו מן הבית ומדייריו.

בשנות ה-30 נערכו מדי פעם ביקורות בבית, אשר הצביעו על סכנת התמוטטות, והמליצו על שיפוץ חיוני דחוף. ועד הקהילה, מחמת חוסר תקציב, קצרה ידו מלהושיע.

קשה להאמין אך בבית המתמוטט שבקראבייצקה 41 התגוררו כ-300 דיירים. הם התגוררו שם מחוסר ברירה. הדילמה שניצבה לפניהם היתה: האם למות ביום מימים תחת הריסותיו של הבית ההולך וקורס, או ליטול את הילדים ולנדוד איתם בחוצות העיר.

דיירי הבית התאחדו למאבק משותף. ב-1935, כאשר סכנת התמוטטות הבית היתה ממשית למדי, הם צרו, נואשים, עם ילדיהם, על משרדי ועד הקהילה ואף כלאו בהם זמנית את ראש הוועד הילברשטט, בדרשם 50 אלף זלוטי לצורך שיפוץ-הצלה. מאבקם לא נשא פרי. מספר על כך העיתון המקומי "לובלינער טאגבלאט" מ-22 בספטמבר 1935.

ב-16 ביוני 1939, בעיקבות צו פינוי מן הבית אשר קיבלו, משגרים הדיירים מכתב נרגש אל ראש העיר. במכתב, שהיה חתום על ידי 57 דיירים, נכתב בין היתר:

" פינוי כפוי מדירותינו יגרום להשלכת כ-300 אנשים אל תחת כיפת השמיים, משום שכידוע כולנו חיים בעוני מרוד, ואין בידינו ולו אמצעים מזעריים ביותר לשכירת דירה (...). פונים אנו לכן אליך, אדוני ראש העיר, כאל אבי עירנו, ובדמעות בעינינו מבקשים לקחת בחשבון את דלותנו המוחלטת, ומבקשים לדחות את התאריך של פינוינו מדירותינו "...."

מעניין לציין כי בפניה אין כל בקשה לקבל דירות חילופיות. הם ידעו, כנראה, שהדבר אינו ריאלי. הם התחננו רק על דחיית הקץ.

במקביל למאבק המשותף נשארו עדויות לפניות של יחידים, אך גם הם לא צלחה ידם. לא כולם יכלו להאבק. מבין דיירי הבית, למשל, מאיר שליבקה אסור היה באותה עת בבית-כלא. בבית התגוררו אשתו ושלושה ילדיו. בכלא ישבו אז גם בעלה של שיינדל-לאה גלזר ובעלה של חיה-ליבה אספוס. מטופלת בארבעה ילדים, התקיימה מעזרה סוציאלית.

בכלא ישב גם ירמיהו שקלאז'. גם אשתו ושני ילדיו התקיימו מעזרה ציבורית.

ידוע כי שליבקה נאסר בשל פעילותו הקומוניסטית. אין לדעת בשל מה מצאו את עצמם האחרים מאחורי הסורגים.

מאבקם של הדיירים עוטר כנראה בהצלחה, משום שבבית שהשלטונות הועידוהו לפירוק, הם המשיכו להתגורר. זמנית.

עם הכיבוש הגרמני ב-1939, הגיעו ללובלין מדי פעם טרנספורטים של יהודים מגורשים מרחבי פולין הכבושה. כמה מן הפליטים שוכנו גם בבית שקראבייצקה 41. כך, למשל, שוכנו בו שלושה פליטים מלודז': וולף גרשונוביץ, אברהם לב גולדמן ולייזר גולדמן.

ב-1941 נחרץ סופית גורלו של הבית: הגרמנים החליטו לסלק ממנו את כל דייריו ולהרסו עד היסוד.

הדיירים, הפעם בנפרד, פנו בבקשות נרגשות אל ועד הקהילה. הם לא ביקשו עתה לדחות את מועד הריסתו של הבית. הם ידעו היטב כי הפעם אין זה אפשרי, אלא בתארם את תנאייהם הטראגיים, ביקשו קורת גג כלשהי בגטו, להם ולבני משפחתם.

לא ידוע מתי בדיוק נהרס הבית בקראבייצקה 41. בספטמבר 1941 הוא כבר לא היה קיים.

מה היו התלאות והגילגולים שעברו על דיירי הבית עד סופם המר, לדאבון הלב, איננו יודעים.

Tomasz Czajkowski תומאש צ'ייקובסקי

לכבוד

חברי קהילת יוצאי לובלין ודורות ההמשך

חברה נכבדה/חבר נכבד,

קיומה של פעילות קהילת יוצאי לובלין ודורות ההמשך, תלויה במציאת מקורות כספיים מתאימים.

על מנת לסבר העין, ראוי לציין כי הוצאת קול לובלין לרבות הוצאות המשלוח כ-15,000 ₪. הכינוס השנתי שנערך

השנה בבית ציוני אמריקה עלה 10,000 ₪. ההכנסות שנתקבלו ישירות במהלך הארוע הסתכמו ב-8,000 ₪.

החברים שהמשך הפעילות יקר להם מתבקשים לכן לתרום בהתאם ליכולתם ורצונם תרומה שתאפשר המשך הפעילות.

א. תרומות ניתן לשלוח בשיק לפקודת ארגון יוצאי לובלין ולמענם לעו"ד יוסף דקר שד' חן תל אביב 64071.

ב. ניתן להעביר תרומות ישירות לחשבון הבנק של הארגון חשבון מס' 492570 בבנק הפועלים סניף 681 (לב דיזינגוף

- רח' דיזינגוף 50 תל אביב)

בברכה

יוסף דקר

מ"מ יו"ר הארגון

המרכז לתרבות בלובלין "שער גרודזקה - תיאטר ננ" זוכר 60 שנה לחורבן הקהילה היהודית

המרכז לתרבות "שער גרודזקה-תיאטר ננ"

ב. סיפור חיים אחד אתר האינטרנט של "תיאטר ננ" ומרכז התרבות שער גרודזקה הולכים בעקבות גורלו של ילד יהודי אחד התערוכה מציגה תמונות, תעודות ומכתבים, המספרים את סיפור חייו הקצרים של הילד הניוש זיטומירסקי (Henio Zytomirski), בנם של שרה ושמואל. נולד בלובלין והומת בגו במיידנק באקציה האחרונה של ה-9 לנובמבר 1942 בטרם מלאו לו עשר שנים.

ג. השער אל העיר הלא קיימת כל האורות כבו ב-16 במרץ 2002, בשעה 1800, באיזור שהיה פעם הרובע היהודי, מצידו האחד של שער גרודזקה. מצידו השני של השער נשארה העיר מוארת. שער גרודזקה עמד בתווך חוצץ בין שני מרחבים סמליים: מצידו האחד אור שהוא חיים, מצידו האחר חושך שהוא מוות. באותו זמן הוקרנו על כתלי השער תמונות של הרחובות, הבתים והאנשים שנמחו, ומתוך השער עלתה מנגינת העיר שאיננה: צלילי השפה האידישית, קולות השוק, נקישות פרסות סוסים.

ד. מיצב אמנותי - מגן דוד בוער במקום, שעמד בו פעם בית הכנסת העתיק "שאל וואל", הציב האמן ויטולד חמילבסקי (Witold Chmielewski) מגן דוד גדול בקוטר 250 ס"מ, כסמל לנוכחות היהודית בהיסטוריה של לובלין. לזכר 60 שנות חורבן הגיטו בנה אותו האמן מ-60 לבנים, ואת תוכו מילא בפחם. בליל הזכרון הוצת הפחם. כל הלילה בער מגן דוד על תילו של בית הכנסת.

ה. "אלי, מיסטריום סבל ישראל" המשוררת נלי זק"ש זכתה בפרס נובל לספרות יחד עם ש"י עגנון ב-1966. יצירתה הדרמטית של נלי זק"ש "אלי, מיסטריום סבל ישראל", עוסקת בשואה בעיירה יהודית בפולין, תוך הקשר למיסטריום נוצרי מימי הביניים. עכשיו בפעם הראשונה הוצאה לאור יצירה זו בתרגום לפולנית.

שער העיר (Brama Grodzka) הפריד בעבר בין הרובע היהודי, שהתרכז סביב המצודה (zamek), לבין העיר הנוצרית, האסורה ליהודים. מאמצע המאה ה-19 הורשו היהודים להתישב בעיר, ואיזור שער גרודזקה הפך לאיזור יהודי שוקק חיים, עד כדי כך ששער זה נודע גם בשם "שער היהודים". היום קיים בשער גרודזקה מרכז תרבות בשם "תיאטר ננ" (Teatr NN) בהנהלת מר תומש פייטרשביץ (Tomasz Pietrasiewicz). המרכז אוסף עדויות היסטוריות על הרובע היהודי, ומציג באמצעים חזותיים שונים את לובלין היהודית שלפני 1939. כתובתו:

Osrodek Brama Grodzka - Teatr NN.

ul. Grodzka 21. 20-112 Lublin

<http://www.tnn.lublin.pl>

teatrn@tnn.lublin.pl

60 שנה לחיסול גיטו לובלין

גיטו לובלין היה הראשון להשמדה בתחומי פולין. ב-16 למרץ שנת 1942 היתה האקציה הראשונה. במשך חודש ימים גורשו ונרצחו 30 אלף מיהודי לובלין. תאריך זה נקבע בלובלין כיום הזכרון לחורבן הקהילה היהודית. יום הזכרון השישים, שחל השנה, צוין ע"י מרכז התרבות הלובלינאי "תיאטר ננ" בכמה אירועים אמנותיים, כמפורט להלן:

א. מכתבים לגיטו

מרכז "תיאטר ננ" פרסם רשימה אקראית של כמה עשרות כתובות של יהודים בגיטו (אפשר לראות את הרשימה באתר האינטרנט של "תיאטר ננ"). הוא פנה אל נוער וידידים בלובלין ובעולם בבקשה לשלוח מכתבים סמליים לאנשים שנספו, שגרו בבתים שחרבו, שעמדו ברחובות שאינם. השולחים קיבלו מכתבי תשובה סמליים מ"תיאטר ננ", מוחתמים בחותם יום הזכרון. זהו נסיון לגעת בהעדר דרך עיסוק באמנות. המכתבים שהתקבלו הוצגו כחלק מהתערוכה במרכז התרבות "שער גרודזקה-תיאטר ננ".

העולם כולו מחויף ללובלין בעיר. יום סיפקן העתונים ידיעות על מלחמה, מהפכה או משבר. בכל מקום ומקום גורשו היהודים מהכפרים. רבים מהם היגרו לאמריקה. אך פה, בלובלין הורגשה יציבות של החברה הקיימת מזמן. היו בו בתי כנסת שנבנו עוד בימי חמלניצקי. כבית הקברות נחו על משכבם רבנים, פרשנים, משפטנים, וקדושים, ולכל אחד מצבה או ביתן משלו. שלטו פה מנהיגי העבר: הנשים פעלו בעסקים, הגברים למדו תורה.

(יצחק בשביס-זינגר להטוטן מלובלין)

ראש העיר לובלין (מימין) עם מר דקר בזמן הביקור בראשון-לציון, העיר התאומה, שחגגה 120 שנה לייסודה.

פגישה בתל-אביב לרגל ביקורו של ראש-העיר לובלין עם חברי מועצת העיר.

בילדלעך פון די "גלות" יארן אין געוועזענעם ראשן-פארבאנד

א. בינשטאָק

מיר זענען אנגעקומען אין קאלכאז "קראוונא" (ביי 30 ק"מ פון דער שטאט) מיט עטלעכע פאמיליעס. אין ארטיקן קלוב האט מען אונדז פריינדלעך אויפגענומען. אין דער אנוועזנהייט פון אלע קאלכאזניקעס האט דער לייטער פון דער שול הארציק באגריסט און געשילדערט די ליידן וואס מיר האבן אדורכגעמאכט אין פוילן, געלעבט אין ארימקייט. (צווישן אנד. האט ער דערציילט אז מיר האבן שוין 20 יאר קיין צוקער נישט געזען). און איצט האט אונדז געדראט די געפאר פון יידן רדיפות דורך די דייטשישע רוצחים.

דער פארזיצער פון קאלכאז האט דערקלערט, אז מ'נעמט אונדז אריין אין זייער משפחה ווי גלייכע מיט גלייכע, צוזאמען ארבעטן און געניסן פון אלץ וואס די סטאליניסטישע "פרייהייט" האט אלעמען באשאנקען. די באציאונג פון די פשוטע פויערים איז געווען א הארציק אויפריכטיקע.

**אומגעריכט מארשירן אריין די דייטשן
קיין אוקראינע, דער קאלכאז זארגט**

שנעל צו עוואקואירן די יידן

מ'רופט ארויס דרינגענד איינציקע פון יעדער פאמיליע און מעלדן זיי וועגן דער געפאר אריינצופאלן צו די דייטשן. דער פארזיצער פון קאלכאז האט באפוילן צו געבן די יידישע משפחות די בעסטע פערד און וועגענער, באזארגן מיט שפיז אויף א לענגערע צייט, ביז מ'וועט זיי ערגעץ ארויפזעצן אויף באנען צו עוואקואירן אין טיף רוסלאנד אדער אזיע. גערעדט און געטאן. געגעבן די בעסטע אויסשטאטונג. די פערד און וועגענער קענט איר דאך נישט "צוריקשיקן". די דייטשן קומען דאך במילא אהער. אזוי האט מען זיך געשלעפט ביז קורסק, (נישט ווייט פון

מיר מוזן מודה זיין, אז נאכן אנפאל פון נאצי-דייטשלאנד אויף פוילן, און לובלין בתוכם, האבן א סך פון אונדזערע מענטשן, ספעציעל געזעלשאפטלעכע טוער פון פארשידענע קרייזן - בונדישע, ציוניסטישע, קאמוניסטישע און אנדערע, לאגיש טראכטנדיקע מענטשן, געלאפן קיין מזרח, צו דער סאוועטישער גרענעץ.

איך שרייב "געלאפן". א סך פון אונדז געדענקען דאס לויפן: דורך וועגן און אומוועגן, וואסערן, בלאטעס און אפטמאל אונטער דייטשישע קוילן. דער עיקר, מ'האט געזוכט א שטיקל רעטונג. מ'האט געגלויבט, אז די דייטשן וועלן סוף-כל-סוף ליידן א מפלה און אונדזער גלות איז א צייטווייליקער.

דעריבער איז קיין ווונדער נישט, וואס פיל פון די אנגעקומענע אין מעריב אוקראינע - די נאענטסטע גרענעץ ווי די רוסן האבן געהערשט - האבן אויסגענוצט די ערשטע טראנספארטן וואס די סאווערטן האבן ארגאניזירט קיין טיף רוסלאנד, אוקראינע, און אנד., נישט גלויבנדיק אין די "אפמאכן" צווישן רוסלאנד און דייטשלאנד, אז די גרענעץ וועט זיין דער טייך בוג (Bug).

די ערשטע באגעגעניש מיט

סאוועטישע בירגער

אונדזער עשאלאן איז אנגעקומען אין דער קרייז שטאט סומע (קיעווער געגנט). דארט האט מען שוין געווארט מיט פערד און שליטנס (ס'איז שוין געווען ווינטער מיט שניי און פרעסט) און צעשיקט די אנגעקומענע "ביעד'ענצעס": איינצלע האט מען געשיקט אין די ארטיקע פאבריקן, און משפחות האט מען צעשיקט אין די קאלכאזן.

מאסקווע) וויז מ'האט זיך אריינגעזעצט אין א עשאלאן וואס האט געפירט קיין אוזבעקיסטאן.

די ערשטע הארציקע באגעגענישט מיט

אוקראינישע יידן

אנקומענדיק אין דער סאוועטישער אוקראינע, האט מען אונדז ארויסגעגעבן א דאקומענט ווי פוילישע פליטים - גילטיק אויף 1 יאר נאר האבן נישט קיין רעכט צו פארלאזן דעם קאלכאז אן דער דערלויבעניש פון נ.ק.וו.ד.

ס'איז מיר נישט געווען באקוועם צו זיצן ווינטער אין קאלכאז, גארנישט טאן אין עסן לחם-חסד. האב איך זיך געוואנדן צום שול-לייטער (ער איז געווען פאראנטווארטלעך פאר יעדן פון אונדז). אז איך בין א פאכמאן א דרוקער, קיין גרויס נוצן פארן קאלכאז ווי א שטאטישער, וועל איך נישט ברענגען. אפשר איז דא א מעגלעכקייט מיך צו באשעפטיקן אין דער געגנטלעכער טאג-צייטונג אין סומע, און נישט זיין קיין באלאסט פארן קאלכאז. דער שול-לייטער האט א טראכט געטאן און געזאגט: מ'קען פרווון. צומארגנס פרי קומט א שליטן (30 ק"מ) און אויך א באגלייטער - א לערער פון דער שול. מיר קומען אן אין סומע, אפגערוט זיך אביסל פון דער רייזע. אריין מיטן באגלייטער אפעסן א מיטאג, דער לערער, ווי דער רוסישער שטייגער טרינקט א לחיים - און מיר פארן אין דער דרוקעריי פון דער קאמוניסטישער טאג-צייטונג.

דער לערער שטעלט מיך פאר פארן דירעקטאר, נאך א גאר קורצן שמועס - פירט ער מיך אריין צום טעכנישן דירעקטאר. ער שטאמט פון פוילן און מיט אים וועסטו אלץ מאכן (אויף פויליש). דער טעכנישער דירעקטאר האט זיך מיט מיר זייער געפרייט, ער קען באווייזן אז ער האט נאך די פוילישע שפראך נישט פארגעסן. ער ווייזט מיר א גרויסע מאדערנע דרוקעריי (לויט ווי אין יענער צייט), ער וועט זיין זייער צופרידן מיך צו באשעפטיקן אין דער דרוקעריי. נאר איין "קלייניקייט": איך מוז באקומען די דערלויבעניש פונעם נ.ק.וו.ד. = שעף פון דער דרוקעריי.

ווי מקען זיך פארשטעלן האב איך באקומען א לא מיט א "ספאדעק". מיר פרעגן אונדזער באגלייטער, צו ווייסט ער ווי מ'קען טרעפן יידן? זיכער! און פירט אונדז

גלייך אוועק אין א הויז ווי ס'געפינע זיך א שול, א שוחט און א רב.

טייערע געסט - פליטים פון יידישן

לובלין

מיר קומען אריין אין שול, מ'נעמט אונדז אויף זייער פריינטלעך, הערן אויס אונדזערע פראבלעמען - זיי פרעגן מיט וואס זיי קאנען העלפן. ערשטנס, זיי שיקן אוועק אונדזער באגלייטער צוריק און קאלכאז. ס'איז שוין פארנאכט, מנחה-צייט. נאכן דאוונען וועט מען שמועסן. איר וועט דא אין שטאט נעכטיקן. מיר וועלן שוין זארגן וועגן אייער צוריקפארן אין קאלכאז. דרך אגב זענען מיר די ערשטע ביי זיי יידן, אנטלאפענע פון פוילן, און נאך גרעסער דער כבוד וואס מיר קומען פון דער בארימטער יידישער שטאט לובלין. מ'שיקט אונדז איבערנעכטיקן צו זייער א קולטורעלער פרוי ברוידעס, און אויף צומארגנס וועלן זיי מיט אונדז שמועסן.

א מוזיק פראפעסאר פון דער קיעווער

קאנסערוואטאריע שפילט פאר אונדז

יידישע מאטיוון

מיר קומען אריין אין א שיינער וויינינג ווי מ'האט אונדז געשיקט. ס'באגריסט אונדז פריינדלעך א עלטערע פרוי, מיר באקענען זיך אביסל נענטער - אביסל איז זי שוין אינפארמירט דורך א שליח פונם "יידישן צענטער" ווי איך דערלויב זיך אנצורופן.

די פרוי ברוידעס קלערט אונדז אויף, אז די סאוועטישע מאכט דערלויבט נישט א גרויסע וויינינג צו פארנעמען פון 1 מענטש, האט מען איר צוגעגעבן א סובלאקאטאר - א מוזיק פראפעסאר פון קיעוו, וועלכער פארנעמט זיך מיט א מוזיק-שול דא, אין סומע. ער וועט באלד אריינקומען, וועלן מיר צוזאמען עסן אונט-ברויט.

און איצט דער קוריאז: דער פראפעסאר קומט אן, א שוין גוטמוטיק פנים מיט א בערדל ווי ס'פאסט פאר א פראפעסאר. פרוי ברוידעס שטעלט אונדז פאר. ער איז צופרידן צו טרעפן יידן געראטעוועטע פון פוילן, און ער בעט די פרוי ברוידעס צו דערלויבן אז ער אליין זאל צוגרייטן אונט-ברויט פאר די חשובע געסט. דערביי

באמערקט ער אז קיין ספעציעלע מאכלים ווי ס'פאסט אויפצונעמען געסט האט ער נישט. אין שפייד-געשעפט ביי דער מוזיק-שול איז גארנישט געווען.

מיר דערציילן, אז אדורכגייענדיק ביי דעם גרויסן "אוניווערמאג" האבן מיר געזען ווורשטן און פארשידענע אנדערע שפיידן. דער פראפעסאר פוילט זיך נישט, און לויפט גלייך אין דערמאנטן מאגאזין, און קומט שנעל צוריק מיט לידיקע הענט.

ווי האט איר דאס אלץ געזען-פרעגט ער, איר זענט אריין אין מאגאזין? ניין, אלץ איז געלעגן אין געהאנגען אין שווי-פענצטער. זיי שיסן אויס מיט א געלעכטער. איר מיינט אז דא איז ווי אין פוילן - אין שווי-פענצטער איז די סחורה פון ליים באדעקט מיט קאלירן.

נאכן אוונט ברויט נעמט דער פראפעסאר זיין פידל און שפילט פאר אונז מיט גרויס טאלאנט שיינע יידישע מאטיוון און פארשאפט אונדז גרויס פארגעניגן. ער שמועסט מיט אונדז ביז שפעט אין דער נאכט. ס'זענען אים גוט באקאנט יידישע שרייבער, פאעטן - ספעציעל יידישע בארימטע מוזיקער, קאמפאזיטארן, און אפילו חזנים.

שטילע קאנטאקטן פון "יידישן

צענטער" מיט דער ארטיקער מאכט

צו מארגנס קומען מיר צום "יידישן צענטער" (אין פרומע הענט). איך דערצייל די אז איך האב נאנטע קרובים אין דער שטאט גארקי, וועלכע האבן אריינגעוואנדערט נאך דער ערשטער וועלט-מלחמה. דעם אמת געזאגט, פיזיש קען איך זיי נישט, נאר פון בריוו און פאטאס. זיי ווילן מיר זאלן אהינקומען. אבער ווי אזוי? זיי האבן מורא צו נעמען אינציאטיוו, און נישט ווענדן זין אפיציעל צו דער מאכט.

איך דערקלער, אז איך וויל ריזיקירן, און אליין פארן אן דער פרוי. אבער אן א דערלויבעניש פון דער נ.ק.ו.ד. וועל איך דאך אפילו קיין בילעט אויף דער באן נישט באקומען.

דער רב באראט זיך מיטן שוחט, און זאגט מיר: פארט צוריק אין קאלבאז, דערציילט נישט קיינעם וועגן אייערע פלענער. קומט אין א וואך ארום און בעזרת השם וועט איר קענען פארן דערווייל אליין, אן דער פרוי.

מיט א וואך שפעטער קום איך צום שוחט. ער שיקט מיך אוועק אין דער שטאטישער בילעטן-קאסע: גיי צו צום פענצטערל נומער 4, דארט שטייט א מיליציאנער, זאג אים א באשטימטן נאמען, נישט מער.

איך באקום א בילעט מיט א רייזע-שיין. אין אזוי בין איך אנגעקומען בשלום צו מיינע קרובים קיין גארקי.

אין א סאוועטישן סאווכאז

פון גארקי שיקט מען עטלעכע פליטים-משפחות (לובלינער, ווארשעווער, ווילנער און אנדערע) אין א סאווכווז, 160 ק"מ פון גארקי, אין דארט טרעפט מען אן אויף קאמישע בילדלעך:

איך וועל נישט אנרופן קיין נעמען, ווייל א טייל פון זיי געפינען זיך אין לאנד און איך וויל זיי נישט אריינברענגען אין א פארלעגנהייט.

א בוי-בריגאדע

איינער מעלדעט זיך, אז ער איז א בוי-מייסטער. גוט, זאגט דער אגראנאם. אונדזערע שטאלן פאר חזרים, שעפסן און אנדערע בעל-חי זענען צעבראכן, מען מוז זיי פאריכטן. נעם צונויף עטלעכע פאסיקע מענטשן - אין צו דער ארבעט!

די "בוי-מאטעריאלן" באשטיין פון געשניטן שטרוי (שעטשקע), אויסגעקנעטן מיט רויטן ליים אין א גרוב, און מיט דעם דארף מען טינקעווען די לעכער אין די שטאלן.

דער "בוי מייסטער" האט קיין אנונג נישט געהאט ווי אזוי מען מאכט דאס. מגיט אים צו א געהילף - (א פיזיש שוואכן מאן). ער נעמט צונויף עטלעכע יונגע פרויען צום קנעטן דאס ליים מיטן שטרוי און ער איז דער "בריגאדיר".

די ארבעט - א שווערע פאר פרויען. צו טאפטשען מיט נאקעטע פיס דאס ליים אין בלאטע און וואסער, נאכהער ארויסהויבן די עמערס מיטן "מאטעריאל" פון גריב. קיין וועזנטלעכע רעזולטאטן פון דער ארבעט האט מען נישט געקאנט דערווארטן.

דער "בריגאדיר" דערלאנגט דעם "בוי מייסטער" דעם עמער. ער נעמט מיט בלויזע הענט (קיין כלים זענען נישט פאראן) און ווארפט ארויף דעם טינק אויף די לעכער אין די ווענט. פארשטייט זיך אז א העלפט פון דעם ליים פאלט צוריק אראפ.

טראדיציע, בפרט יום-כיפור.

אין א שטוב פון א גרעסערער משפחה האבן זיך צונויפגעזאמלט אלע יידישע פליטים צו כל נדרי.

צום פארטיי סעקרעטאר פון סאוואז איז דערגאנגען די ידיעה אז די יידן האבן אראפגעברענגט א חזן (א "פאָפּ") און ס'קומט פאר א רעליגיעזע צערעמאניע. ער האט גלייך געשיקט א שליח און צעטריבן די מתפללים. אויף צומארגנס, יום כיפור אינדערפרי האט מען דאס דאוונען ארגאניזירט אויף א פריי פעלד, צווישן הויכע סטערטעס שטרוי.

די תפילות מיט ניגונים און געזאנג האבן אפגעהילכט אין דער גאנצער געגנט. די פויערים פון די ארומיקע דערפער האבן זיך פארזאמלט ארום דעם יידישן עולם און מיט הנאה (אדער מיט קנאה) זיך צוגעהערט צו די יידישע תפילות. זיי האבן געפרווט מיט בענקשאפט דערמאנען און פארגלייכן צו די תפילות אין די צערקוועס, וועלכע די סאוויעטישע מאכט האט געשלאסן.

נאכן דאוונען האבן די פויערים מיט אראפגענומענע היטלען זיך פארנויגט פארן טאטן ע"ה.

ווען די ג.ק.וו.ד. האט זיך דערווייט וועגן דעם עניין, האבן זיי באזייטיקט פון אמט דעם פאראנטווארטלעכן פארן צעטרייבן די אנטוויילנעמער אין די תפילות אין אוונט אין א פארמאכטער שטוב, ווי קיינער וואלט וועגן דעם נישט געוויסט און דערמיט באוויגן די יידישע גלויביקע צו דאוונען אויפצומארגנס אויפן פרייעם פעלד אז די ארומיקע פויערים זאלן זען ווי אזוי "מ'שטערט די פרייהייט פון רעליגיע" אין ראטן פארבאנד.

א זיכערער שליח נאך וואַדקא

אין א געוויסן ווינטער טאג, זונטיק, האט מען ארגאניזירט א "סובאטניק", ד.ה. מ'האט גמארבעט "פרייוויליק" ביים צוגרייטן אייז-שטיקער און פארפאקן זיי אין ספעציעלע קעלערן אויף זומער. דערפאר האט מען פאר די ארבעטער צוגעגרייט א גוטע וועטשערע מיט פלייש אין גוטע מאכלים, און דער עיקר מיט וואַדקא.

נאך וואַדקא האט מען געדארפט פארן אין א דארף אריין, ביי 7 ק"מ. איז געווען א פראבלעם, וועמען שיקט מען, ער זאל זיך אליין נישט אנשיכורן אויפן וועג און

אלע זענען שוין מיד און הונגעריק. ווארטן אויפן גאַנג, וואס רופט אויף מיטאג. קיין זייגער האט קיינער נישט. ווייסט מען נישט וויפל צייט מדארף נאך ארבעטן.

נאר דער "ברייגאדיר" האט אריינגעזעצט א שטעקן אין דער ערד, געמאסטן מיט זיינע לאפטשעס (קיין שיך האט ער נישט געהאט) דעם זון אפשיין פונם שטעקן, און אזוי פעסטגעשטעלט וויפל צייט ס'פעלט נאך ביז מיטאג.

דאס דערמאנט אונדז די "זון זייגערס" וואס מ'האט אמאל געמאכט אויפן אפעל פלאץ אין די זומער לאגערן פון דער יוגנט.

א וואסער-פירער אין סאַוואַז

אין סאוואז איז געווען א וואסער באסיין, פון וועלכן ס'האבן געטרינקען די בהמות און אלע בעלי-חי.

דעם פאסטן פון וואסערפירער האט איבערגענומען א פלאנסקער ייד. אביסל א פרומער. ביים צעפירן די וואסער האט ער זיך צוגעזינגען פסוקים פון דאוונען. די פויערטעס האבן אים אלס דאנקבארקייט מכבד געווען מיט א פיראג אדער לעפיאשקע, פארן צוברענגען די וואסער ביז דער שטוב.

מיט דער צייט האט ער זיך צוגעוויינט, אז ווער ס'האט אים נישט מכבד געווען. האט ער די עמערס וואסער נישט צוגעטראגן, אדער גאר אויסגעמיטן די שטוב.

ער איז געווען א רעליגיעזער ייד, אבער דאס האט אים נישט געשטערט צו עסן רוסישע פיראגעס אן א "הכשר". קיין פלייש האט ער נישט געגעסן, ווייל קיין כשרע שחיטה איז דאך נישט געווען. ער האט געהאט אן אלט בלעכן קעסעלע, אין וועלכן ער האט געקאכט פאר זיך מיט זיין יונגן זון קארטאפל מיט מילך און קאשע.

ער איז שטענדיק געווען פריילעך, מיט הומאר.

יום כיפור אין סאוואַז

נישט ווייט פון אונדז (ביי 5 ק"מ) אין א קאלכאז האבן געוויינט מיינע עלטערן, פרומע מענטשן, דער טאטע ע"ה האט געקאנט דאוונען פארן עמוד, מיט א ניגון און מיט אלע פרטים. מ'האט אים איינגעלאדן אין סאוואז צו די יום-כיפור תפילות. ס'זענען געווען אביסל פרומע יידן, און אזעלכע וואס האבן געהיטן די יידישע

מיר האבן אין דער יוגנט געליינט א בוך פון א סאציאל-דעמאָקראַטישע שרייבערין "אין די סאוועטישע תפוסות", ווי זי האט געשילדערט אין "ראזע פארבן" די באדינגונגען מיט זעלבסט-פארוואלטונגען, לערן-אנשטאלטן און אנד. מ'וועט מיך אויספארשן און אהיימשיקן, האב איך געטראכט.

אבער די ווירקלעכקייט איז געווען אנדערש. דעם 5-טן יולי 1941, שפעט בינאכט, ווי ס'פירט זיך אין דער נ.ק.וו.ד. זענען אריינגעקומען 3 נקוודיסטן - גאנץ ברוטאל מיך אוועקגעזעצט אויף א בענקל - א שומר לעבן מיר - נישט געלאזט מיין פרוי דערלאנגן אביסל וואסער, אדער פרעגן וואס זי קאן מיר מיטגעבן. זיי האבן געזאגט, אז זיי פארזארגן שוין מיט אלעמען, און אינקורצן וועט ער אהיימקומען. נאך א קורצע רעוויזיע - מיך אוועקגענומען, אפילו נישט געלאזט מיין פרוי מיך באגלייטן ביז אויף דער גאס.

די אויספארשונג

אין א שטרענגער נ.ק.וו.ד.-תפוסה - 8 מאן אין א קליין צימערל, איינער צום צווייטן טאר קיין ווארט נישט ארויסרעדן. צו די אויספארשונגען רופט מען נאר בינאכט צווישן 9 ביז 4 פארטאג. מ'פירט מיך אריין צום אויספארשונג ריכטער. ער לייענט מיר גלייך פאר מיינע חטאים, אז זיי האבן די גענויע אינפארמאציעס מיט עדות אז איך האב געהערט אין לובלין צו דער "צוקונפט"-ארגאניזאציע. וואס איר פראגראם איז געווען קאמף קעגן קאמוניזם און פראפאגאנדע קעגן ראטן-פארבאנד. ער האט מיר אויסגערעכנט לויט וועלכע פאראגראפן פון דער סאוועטישער גערעכטיקייט איך ווער באשולדיקט: 58, פונקט 4, 6, 10 און 11.

איך האב קיין אנונג נישט געהאט מיט וואס מ'עסט עס, האט מיר דער אויספארשער אויפגעקלערט: ביסט אהערגעקומען מיט שפיאנאזש-צילן, פירן אנטי-סאוועטישע טעטיקייט, ביי אייך אין שטוב נעמען זיך צונויף פוילישע פליטים און אין מיין אנוועזנהייט, פירט מען אנטי-סאוועטישע פראפאגאנדע. אן איבערזעצער האט מיר אלץ איבערגעלייענט אויף פויליש און איך דארף דעם פראטאקאל אונטערשרייבן. איך האב פארשטייט זיך אזא באשולדיקונג נישט געוואלט אונטערשרייבן. דער אויספארשער האט זיך זייער

קומען צוריק צו דער צייט צום אוונט ברויט? דעם אגראנאם פערזענלעך, אן עלטערער מענטש, א פאראנטווארטלעכער מיט א פייערדיק פערד אין א גוטן שליטן. קיין בעסערער שליה קאן שוין נישט זיין. דער אגראנאם פארט אוועק נאך וואדקא.

ס'איז שוין שפעט אין אוונט. דער עולם זיצט שוין ארום די טישן אין עסזאל, אביסל געפרוירן פון דער נאסער ארבעט ביום אייז. מ'ווארט אומגעדולדיק און דער שליה מיט דער וואדקא איז נישטא.

דער דירעקטאר פון סאוואקא באפעלט א פויער צו נעמען א שנעל פערד אין רייטן אנטקעגן דעם אגראנאם. אפשר איז מיט אים עפעס געשען? דער רייטער גייט אוועק אין שטאל נעמען א פערד און טרעפט דעם אגראנאם, איי געטוליעט אין שליטן מיטן געשפאנטן פערד אין שלאפט געשמאק. דאס פערד האט גוט געקאנט דעם וועג צו זיך אין שטאל אריין.

נו, זעט איר שוין אויף וועמען מען קאן זיך פארלאזן? טאקע א פאראנטווארטלעכער מענטש, אבער ווען ס'קומט צו וואדקא קאן קיין רוסישער מענטש נישט ביישטיין דעם ייצר-הרע...

אויך איך א "סאוועטישער שפיאן"

נאך לאנגע און שווערע מי האב איך מיט מיין פרוי באקומען דערלויבעניש צו ווינען אין גארק, ווייל איך האב געארבעט (אדאנק א יידישע פראטעקציע) אין דער שטאטישער דרוקעריי. דאס איז אפשר געווען מיין גרויסער פעלער, ווייל דארט דרוקט מען אויך געהיימע צירקולארן.

מיר האבן געווינט אין גאנץ ענגע באדינגונגען. אבער, ווי דער שטייגער. זענען צו אונדז אריינגעקומען באקאנטע לובלינער און נישט לובלינער. פארשטייט זיך, אז דא ווי ס'קומען זיך צונויף פוילישע פליטים - מוז אויך זיין די השגחה פון נ.ק.וו.ד. און דער משגיח ווי ס'האט זיך שפעטער ארויסגעוויזן. איז געווען דער זעלבער מנוול וואס האט געמסרט און איינגעזעצט דעם ח' קרייצער.

א געוויסן אוונט קומט צו אונדז א גוטער חבר, און זאגט מיר אן די בשורה, אז מארגן וועט מען מיך קומען נעמען אין דער "חד-גדיא". עפעס האב איך נישט געטראכט וועגן אנטלויפן. און אפשר אויך פון נאיוויקייט געטראכט: אזוי שרעקלעך איז די סאוועטישע תפוסה?

אויפגערעגט און דערקלערט, אז מיין אונטערשריפט איז נישט וויכטיק, ווייל במילא האבן די עדות אונטערגעשריבן, נאר מיין אונטערשריפט אז איך בין זיך מודה, קאן פארלייכטערן מיין אורטייל. יעדער נאכט בין איך געפארשט געווארן אויפסניי, נישט לאזנדיק מיך שלאפן, איך זאל זיך מודה-זיין. אפטמאל געפרעגט סתם קלאץ-קשיות. ווידער א פראטאקאל, ווידער נישט אונטערגעשריבן.

נאך 6 וואכן, אויסגעמאטערט מיט די נאכט אויס-פארשונגען האט מען מיך איבערגעשיקט אין דער צענטראלער גארקעווער אויספארשונג-תפיסה. דארט זיצט מען ביזן פראצעס. מפירט מיך אריין אין א גרויסע תפיסה-קאמער. א יידישער אדוואקאט, געבוירן אין ווארשע און מיט זיינע עלטערן אלס קינד געקומען קיין רוסלאנד. ער האט פארטיידיקט א פאליטישן פראצעס, און פון דאמאלט אן, ווען סטאלין האט א "שלעכטן חלום" שיקט מען אים אין תפיסה (אן א אורטייל). ווען די דייטשן זענען באפאלן ראטן-פארבאנד האט מען אים גערופן אין "חד-גדיא". ווי א נישט זיכערן עלעמענט.

דער אדוואקאט האט זיך מיט מיר זייער פאראינטערע-סירט און איך האב צו אים באקומען צוטרוי. איך האב אים דערציילט וועגן דעם גאנג פון דער אויספארשונג, און אז איך האב די פראטאקאלן נישט אונטערגעשריבן. ער האט געזאגט אז זייער גוט האב איך געטאן. אפטמאל אונטער דראונגען שרייבט מען אונטער א אורטייל קעגן זיך אליין.

מיין פרוי (אפשר פון נאיווקייט) האט באשלאסן צו נעמען אן אדוואקאט. זי קומט צום פארזיצער פון דער אדוואקאטן-קאמער און לייגט פאר איר ביטע. דער פארזיצער, א יידישער אדוואקאט פרעגט איר לויט וועלכן פאראגראף ער ווערט באשולדיקט. ווען ער הערט פאראגראף 58 מיט צודאטן, ענטפערט ער: קיין געלט האסטו דאך נישט און א שאד דיין געלט. לויט דעם פאראגראף גייט קיינער נישט ארויס פריי.

מיין פרוי האט זיך פארעקשנט אז זי וויל אן אדוואקאט. ער האט איר באשטימט אן אדוואקאטין, א פרוי. דעם אמת געזאגט, האט מיין פרוי קיין געלט נישט געהאט אבער אין גארקעווען געווען גוטע, ווארעמע יידן וועלכע האבן געשאפן געלט. אזוי ארום האב איך געהאט 2 אדוואקאטן.

ס'זענען פארגעקומען 2 מאל געריכטס-פארהאנדלונגען (מיין פרוי האט מיך געזען ביים אריינפירן און ארויספירן פון געריכט). אבער באפרייט האט מען נישט אין די "פראצעסן". צום סוף האט מען מיך באפרייט אויפן סמך פון דער אמנעסטיע פון געווי. פוילישע בירגער, און צוגענומען די רעכט צו ווינען אין גארקעווען אינטערעסאנט וואס אויף די געריכטס-פארהאנדלונגען איז אויסגעהערט געווארן אן עדות, מיינס א געוועזענער שול-חבר, א אוקראינער, געווען אן אקטווער קאמוניסט אין פוילן. ער האט ארויסגעזאגט זיין מיינונג וועגן דער "צוקונפט" ארגאניזאציע, אז ער קען זי נישט ווי א אנטי-סאוועטישיע. נאך 1 עדות וויינט אין חלון און איז באקאנט אין דער לובלינער לאנדס מאנשאפט.

א בריוו צום חבר סטאלין

א געווי. לובלינער קאמוניסט (איך רוף נישט אן זיין נאמען), האט געארבעט אין גארקעווען, אבער ווינען אין שטאט האט ער נישט געהאט קיין רעכט. גארקעווען האט זיך גערעכנט ווי א גרויסער אינדוסטריע-צענטער פון א ספעציעלע זיכערהייטס-באדייטונג - "רעזשימני גאראד". האט ער מיט זיין פרוי, פונקט ווי א סאך אנדערע, געוויינט אויסער דער שטאט, אין דער צווייטער זייט טייך. גארקעווען איז געווען איבערגעטיילט מיט די טייכן אקא אין וואלאגא, אריבערגעפארן איז מען איבער א לאנגער בריק.

ס'איז נישט געווען לייכט צו פארן צו דער ארבעט און אין אוונט צוריק אהיים אין שטעטל. איבערן טייך זענען מיר געפארן מיט א דאמפער, און אויך א שטיק וועג צופוס. מ'האט זיך פארמאטערט.

איך האב אים פארגעלייגט, ווי א געוועזענער קאמוניסט אין פוילן, שרייבן א בריוו צו סטאלינען, מ'זאל דיר דערלויבן צו ווינען אין גארקעווען. איך בין א שוואכער שרייבער זאגט ער. רוסיש קאן איך נישט, פויליש אויך נישט צופיל. שרייב וויאזוי די קאנסט, איך וועל איבערשרייבן. ער קומט מיטן בריוו, איך שרייב איבער מיט אויסגעסערונגען (אויף פויליש). קיין קאנווערט האבן מיר נישט. מיר האבן געמאכט א קאנווערט פון א צייטונג, אדרעסירט צום חבר סטאלין מאסקווע - אין גיי אויף דער פאסט קויפן א פאסט-מארקע און שיק אוועק דעם בריוו. איך האב מורא צו גיין זאגט ער, וועסט מיטגיין מיט מיר? איך בין מסכים.

צום אנדענק פון אפרים קרייצער

אין א שניידער ארטעל אין דזשערזשינסק (נישט ווייט פון גארק) האט געארבעט א באקאנטער צוקונפט-טוער אפרים קרייצער ז"ל. אין זעלבן ארטעל האט געארבעט א געוועזענער לובלינער קאמוניסט, וועלכער האט אויך צוזאמענגעארבעט מיט דער נקווד.

אפרים קרייצער איז זעט אויס געווען א גוטער שניידער, און ווי ביי די סאוויעטן האט זיך געפירט, האט מען צום 1-טן מאי געטיילט פרעמיעס די בעסערע ארבעטער, אזוי-גערופענע "סטאכאנאוועס". אויך קרייצערן האט מען געגעבן א פרעמיע. דאס האט שוין נישט געקאנט פארדייען דער געווי. קאמוניסט.

ביי א נאענטן באריכט פאר דער נ.ק.וו.ד. האט ער געמאלדן אז אפרים קרייצער איז אין לובלין געווען אן אקטיווער בונדיסט, א טוער אין דער "צוקונפט" - ארגאניזאציע - און אז זייער פראגראם איז געווען קאמף קעגן קאמוניזם און ראטן-פארבאנד. ער האט אויך דערקלערט אז אויף א מיטינג פון "בונד" איז קרייצער ארויסגעטרעטן קעגן די בארימטע מאסקווער פראצעסן.

אין יוני 1941 ווען די דייטשן זענען אנגעפאלן אויף רוסלאנד האט די נקווד גלייך אדורכגעפירט ארעסטן פון "נישט זיכערע עלעמענטן, שפיאנען און שונאים פון פאלק און אפרים קרייצער איז געווארן דער קרבן פון דער מסירה. ער איז ארעסטירט געווארן. נאך א קורצע אויספארשונג, אויפן "פראצעס" איז ארויסגעטרעטן דער אויבנדערמאנטער עדות און קרייצער איז פאראורטיילט געווארן אויף 10 יאר אין די סאוויעטישע לאגערן.

אין 1946 האט ער גענאסן פון דער אמנעסטיע פאר געווי. פוילישע בירגער, באפרייט געווארן אין צוזאמען מיט זיין פרוי אין קינד פארלאזט רוסלאנד. זיי האבן זיך אויף א קורצער צייט באזעצט אין נידער-שלעזיען און נאכהער ארויסגעפארן קיין אמעריקע. דארט איז ער געשטארבן. כבוד זיין אנדעוק.

פ.ס. איך רוף נישט אן דעם נאמען פון דעם מוסר. ער איז קורץ געווען אין ישראל, אויך ווארשיינלעך באקומען פעטש פאר זיינע "מעשים טובים" און ארויסגעפארן קיין אויסלאנד.

מיר קומען אויף דער פאסט בעטן א מארקע. די באאמטן ביים פענצטערל באמערקט דעם בריוו, אדרעסירט צום ח' סטאלין אין א ארעמען קאנווערט, גייט זי אוועק און ברענגט א ווייסן קאנווערט און בעט איך זאל איבערשרייבן דעם אדרעס.

דער בריוו איז אוועק (מיט נישט קיין גרויסע האפנונג) ווי מ'זאגט אויף עברית "שלה מכתבך על פני המים". צו אונדזער איבערראשונג, נאך א קורצער צייט רופט מען ארויס דעם לובלינער חבר אין שטאטישן פארטיי-קאמיטעט צו מעלדן אים, אז אויף זיין ביטע צום חבר סטאלין באקומט ער א דערלויבעניש צו וווינען אין גארק.

נאך דעם האבן אויך אנדערע פוילישע יידן - פליטים פון די ארומיקע שטעטלעך און דערפער באקומען די רעכט צו וווינען אין גארק אויב זיי האבן געהאט דעם געהעריקן פלאץ צו וווינען, לויט די געזעצן פון דער שטאט.

תפיסה קוריאזן

אין דער גרויסער אויספארשונגס-תפיסה אין גארק האבן זיך געפונען ביי 30,000 ארעסטאנטן. נישט קיין פאראורטיילטע. וועגן א טייל פון זיי וועל איך שרייבן. א לובלינער בחור, א געווי. קאמוניסט, זייענדיק אין מערב-אוקראינע - האט מיט התלהבות פרייוויליק זיך ווערבירט אין די קוילן-גרובנס קיין דאנבאס. מיר האבן גענוג געהערט וועגן די שווערע באדינגונגען אין די קוילן-גרובן, איז אים אויך געווען שווער און ביטער. האט ער אנגעשריבן א בריוו צו זיין פעטער קיין כארקאו ער זאל אים ארויסראטעווען. ער האט זיך נישט פארגעשטעלט אז זיין פעטער פון כארקאו איז פארשיקט געווארן קיין סיביר פאר "אנטי-סאוויעטישער טעטיקייט".

די בריוו ווערן דאך קאנטראלירט און זיין בריוו איז אריינגעפאלן אין די הענט פון דער נ.ק.וו.ד. נאכן פארנעמען אוקראינע דורך די דייטשן (און אויך דאנבאס) איז ער איבערגעשיקט געווארן אין דער גארקעווער תפיסה. נאך דער אויספארשונג איז ער פארמשפט געווארן פאר אנטי-סאוויעטישער פראפאגאנדע. נאכן אורטייל האט ער זיך צו אונז נישט אומגעקערט און זיין ווייטערדיקער גורל איז מיר נישט באקאנט.

לובלינער גורליס

מענדל ווייסמאן, קאפענהאגן

לאנקעס. דארט האבן קינדער פארברענגט די שול-פערעס, באקומען א גלאז מילך און א זעמל מיט פוטער. דאס אלץ האט ארגאניזירט און אנגעפירט דער אומפארגעסלעכער ד"ר שלמה הירשנהארן. די קינדער זענען געווען געטיילט אין גרופן לויט זייער עלטער און יעדע גרופע האט געהאט זיין דערציער. דאס זענען געווען ווונדערבארע יידישע יינגלעך און מיידלעך, זיכער אן פעדאגאגישע בילדונג אבער מיט א גרויס הארץ און אויך וויסן. דארט, אויף די האלב-קאלאניעס האבן פארשידענע שפילן און ספארט געשפילט א זייער וויכטיקע ראלע אין דער דערציונג ארבעט און מיט דעם האט זיך פארנומען ראזענוויין. ער איז געווען דער וויכטיקסטער דערציער און איך וועל קיינמאל נישט פארגעסן די סיום-פייערונגען ביים סוף פון די קאלאניעס. ס'איז געווען א הערלעכער ספארט פאראד מיט איבונגען און מיטן אנטויל פון הונדערטער קינדער. עס זענען געקומען די עלטערן און אלע האבן געקוועלט פון די שיינע איבונגען.

דוד ראזענוויין איז געשטאנען אויף א פאדיום און געגעבן די קאמאנדעס. מיר זעען היינט אין דער טעלעוויזיע די גרויסע ספארט-פאראדן ביי די אלימפישע שפילן. מיר זעען די ווונדערבארע טעכנישע און ליכט עפעקטן. טענץ און שפילן, פרעכטיקע מוזיק - מען גיט אום אויף דעם מיליאנען דאלארן. דעמלט, אין לובלין זענען אזעלכע טעכנישע מעגלעכקייטן נישט געווען און שוין זיכער נישט קיין דאלארן. אבער עס זענען געווען הערלעכע איבונגען, טענץ און אטלעטישע פארמעסטונגען. און מיר קינדער זענען געווען גליקלעך. דאס זענען געהען ראזענהיינס פארדינסטן און ער איז געווען שטאלץ מיט זיי.

איך האב אים פארלוירן ווי אזויפיל אנדערע אין די מלחמה יארן און נישט געוואסט וואס איז מיט אים געשען. אבער איין מאל, אין יאר 1948 האט מען מיר געזאגט, אז א געוויסער דוד ראזענוויין וויל מיט מיר רעדן. איך האב זיך זייער דערפרייט און אויך אים גלייך דערקענט. ער איז געווען זייער ארעם אנגעטאן, אין א מיליטערישן שינעל אן פאגאנען - אזוי זענען דעמאלט געווען אנגעטאן די יידישע

זייענדיק מיט א קורצן וויזיש אין ישראל אין יולי ה.ג., האב איך דאך באוויזן צו באזוכן דעם "ארבעטער-רינג" אין תל-אביב, ווו איך האב מיט פרייר געטראפן א פאר לובלינער, וועלכע געדענקען מיין פאטער און אויך מיך "דעם קליינעם מענדעלע", וואס איז שוין אויך א זקן.

מיין נאענסטער קינד- און יוגנט-פריינד האט באגריסנדיק מיך דערציילט אביסל וועגן אונדזערע קינדער יארן אין לובלין און צווישן אנדערע דערמאנט א זייער אריגינעלען לובלינער ייד - דוד ראזענוויין. איך האב שוין שפעטער געטראכט וועגן אים און וועגן אים וויל איך אביסל דערציילן אין... "קול לובלין". איך געדענק נישט א סך וועגן זיין לעבן, משפחה און ארבעט, - ער איז אין די דרייסיקער יארן אלט געווען ארום 25-30 יאר, אבער זייער געווען פארבונדן מיט מיין קינדהייט. זיין הויפט-ציל און אינטערעס איז געווען ספארט - נישט א סך זענען געווען אזעלכע אין מיין סביבה. קיין ספארט-שולן האם ער נישט פארענדיקט, אבער געווען זייער קאמפעטענט אין דעם; געוואסט א סך וועגן ספארט אויף דער וועלט, אין פוילן, און ספעציעל יידישן ספארט. יאסל פריינד האט געזאגט ביי דער כאגענענונג, אז ווען דוד וואלט געלעבט אין אונדזערע צייטן, וואלט ער זיכער געווען א בארימטער ספארט-טוער.

ער איז נישט געווען קיין טעארעטיקער נאר האט זיך פראקטיש פארנומען מיט ספארט, ספעציעל מיט גימנאסטיק און לייכט-אטלעטיק. ער איז געווען אן אקטיווער טוער אין "מארגנשטערן", אבער זיין הויפט-ציל איז געווען דאס זארגן פאר דער פיזישער אנטוויקלונג פון די ארעמע לובלינער יידישע קינדער. ער האט אנגעפירט און ארגאניזירט פארשידענע ספארט-קרייזן און געלערנט קינדער לויפן, מארשירן, שפילן זיך און ספעציעל גימנאסטישע איבונגען. ער האט עס געטאן מיט א גרויסן ענטוויאזם און געווען א גרויסער אויטאריטעט ביי אלעמען. ער איז געווען ביי אונדז אין דער י.ל. פרץ שול און אנגעפירט מיט דער שול-גימנאסטיק.

זיין גרעסטער דערפאלג איז געווען אבער זיין ארבעט אין די יערלעכע האלב-קאלאניעס אויף די לובלינער

מענטשן וועלכע מען האט דעמאביליזירט פון דער ארמיי. די שינעלן זענען געווען זייער איינציקער פארמעגן... מיר האבן זיך הארציק באגריסט און ער האט מיר גלייך געזאגט פאר- וואס ער האט מיך באזוכט און וואס ער וויל פון מיר. ער ווינט - האט ער דערציילט - אין א דייטשער דירה צוזאמען מיט א פרוי וואס איז געבליבן אליין מיט צוויי קליינטשיקע יינגעלעך. זיי זענען קראנק און איצט וויל מען זיי ארויסווארפן פון זייער ווינונג און ארויסשיקן פון ווראצלאוו קיין דייטשלאנד. און ער קאן דערצו נישט דערלאזן, - עם וועט זיין פאר אים איצט די גרעסטע טראגעדיע.

אין יאר 1948 איז שוין די גרויסע מערהייט פון דער דייטשער באפעלקערונג ארויסגעשיקט געווארן קיין דייטשלאנד. עם זענען אבער געבליבן דייטשן פון שלעזיע וואס האבן געקענט פויליש - דאס זענען געווען די אויטאמאטאנען ווי מען האט זיי גערופן און אויך א ביסל אלטע און קראנקע דייטשן. ער בעט מיך, איך זאל אים העלפן זיי זאלן בלייבן אין ווראצלאוו. זייער ווינונג האט מען שוין צוגעטיילט א פוילישער משפחה. איך האב אים צוגעזאגט צו העלפן. אינטערווענירט אין שטאט-ראט און מען האט זייער ארויסשיקונג אפגעלייגט אויף א פאר טעג. איך האב אים באזוכט אין זעלבן טאג און געזען די גאנצע משפחה: א פרוי פון א דייטשן סאלדאט און צוויי קליינע יאטן מיט בלאנדע קעפ, 2-3 יאריקע. זיי זענען געווען קראנק, געהאט אומעטיקע אויגן פול מיט שרעק און געווען אנגעטאן אין שמאטעס. די אזוי גערופענע דעמלט "שאבראוויקעס" (אזוי האט מען זיי דעמאלט אנגערופן) געקומענע פון פוילן האבן זיי שוין גוט אויסגעטאן. איך האב געקוקט און באוונדערט מיט וואסער ליבשאפט און ווארעמקייט די קינדער האבן געקוקט אויף דודן - מיך האבן זיי נישט געזען. ער, דער לובלינער דוד ראזענוויין האט אויך געקוקט אויף זיי מיט ליבשאפט און באוונדערונג. אלץ האט אויסגעזען טראגיש און אומפארשטענדלעך. איך האב אים געפרעגט אויף יידיש: דוד, געדענקסטו די יידישע קינדער פון דער לובלינער האלב-קאלאניע, פון דער שול, פון "סקיף"? און וואס די דייטשן האבן מיט זיי געטאן?

זיין בליק איז געווארן טרויעריק און אויך הארט. - הי אזוי קאן איך דאס פארגעסן? דאס זענען דאך געווען מיינע קינדער, מיינע שילער... אבער... וואס זענען די צוויי יאטן שולדיק אין דעם? דארף מען זיי באשטראפן פאר די זינד פון זייערע עלטערן? דארפן זיי דערפאר

באצאלן מיט זייער לעבן? דאס האט מען דיך געלערנט אין דער לובלינער פאלקס-שול?

זיינע ווערטער און זיין ווארעמער בליק אויף די קינדער האבן געמאכט אויף מיר אן איינדרוק. איך האב דערקענט דעם פריערדיקן דוד ראזענוויין.

איך האב באשלאסן אים צו העלפן, אינטערווענירן ביי די געהעריקע מאכט - ארגאנען און מען האט זיי נישט ארויסגעשיקט און נישט ארויסגעטריבן פון דער דירה.

מער האב איך אים שוין נישט געטראפן. מיר האבן אבער דערציילט באקאנטע, אז ער מיינט אויס יידן, פארנעמט זיך נאר מיט דער משפחה און קינדער און לעבט זייער ארעם. באקאנטע לובלינער האבן געמיינט, אז אפשר איז ער נישט אינגאנצן נארמאל.

מיט א פאר יאר צוריק האב איך אויפן יידישן הייליקן ארט אין ווראצלאוו (דארט ליגן מער געוועזענע לובלינער) געזען א שיינע מצבה פון דוד ראזענוויין. איך האב זיך פארטראכט וועגן זיין לעבן און גורל. ווער האט זי אויפגעשטעלט? די דייטשע פרוי און אירע קינדער? ווו זענען זיי?

וויל איך טאקע דערמאנען אין "קול לובלין" דעם יידישן ספארטלער דוד ראזענוויין. עם געפינען זיך אזעלכע, וועלכע געדענקען אים. פארשידן האט זיך אנטוויקלט דאס לעבן פון די לעבן געבליבענע יידן. אויך אזעלכע אריגינאלן ווי דוד ראזענוויין זענען געווען אין אונדזער לובלין. לאמיר אויך זיי נישט פארגעסן.

איך וויל ביי דער געלעגנהייט דארמאנען מיט א פאר ווערטער נאך א לובלינער ייד, וועלכער איז געווען פארבונדן מיט מיין לובלינער קינדעהייט. דאס איז געווען דער יידישער קינדער-דאקטער הענריק טענענבוים. איך וועל אים קיינמאל נישט פארגעסן. איך האב אמאל געשריבן אין אונדזער זשורנאל וועגן מיינע באגעגענישן מיט דעם לובלינער פאלקס-דאקטער שלמה הירשנהארן.

דאקטער טענענבוים איז נישט געווען פון זעלבן פארמאט און זיך נישט אנגאזשירט אין פאליטישן און געזעלשאפטלעכן לעבן. ער איז אבער אויך געווען א יידישער פאלקס-דאקטער מיט א גרויס יידיש הארץ.

פון מיינע יינגסטע יארן איז ער געווען "מייין" דאקטער. א קליינטשיקער, פלעגט ער קומען מיט א לובלינער "דראזשקע" (איר געדענקט זיי?) צו יעדן קראנקן יידישן קינד ווי מען האט אים נאר גערופן. איך געדענק ווי היינט: ער איז אריינגעקומען און ער האט געשטראלט מיט גוטסקייט און ווארעמקייט. מיר קינדער

אויסגעזען זייער אלט און מיד - ער האט געהאט שוין
 (אפשר) 50 יאר.
 מער וויים איך פון אים גארנישט. אפשר געפינען זיך
 צווישן אונדז מענטשן האס האבן אים געקענט און אויך זיין
 גורל נאך דעם יאר 1939.
 לאמיר אין אונדזער "קול לובלין" דערמאנען דעם
 איידעלן יידישן קינדער-דאקטער הענריק (הערש)
 טענענבוים.

האבן אים ליב געהאט און פאר אים נישט מורא געהאט. ער
 האט מיט אונדז גערעדט אין א זאפטליכן לובלינער יידיש,
 האט געדענקט אונדזערע נעמען, געלאכט און געוויצלט
 זיך אויך ווען עס איז נישט געווען פון וואס צו לאכן.
 ער האט אונדז אויסגעהערט מיט זיין טרייבל
 ("סלובאווקע"), געקלאפט מיט די פינגער, געטאפט דעם
 פולס און אריינגעקוקט אין האלדז, - נאר פאר דעם האבן
 מיר מורא געהאט. און ווי ווייט איך געדענק האט ער זייער
 זעלטן געשיקט צו אנדערע ספעציאליסטן. ער האט
 געהיילט אלע קינדער-קראנקהייטן. גלייך אנגעשריבן א
 רעצעפט (א מיקסטורע). איך מיין, אז שטענדיק די זעלבע
 - און די ביליקסטע. און ווייסט איר וואס? עס האט
 געהאלפן. ער האט אלע אויסגעהיילט.

איך געדענק, אז געבראכט האט אים שטענדיק דער
 זעלבער דראזשקאזש, א קריסט, וואס האט געקענט מיט
 אונדז יאטן, רעדן יידיש און איך האב מיר דעמלט
 איינגערעדט, אז אויך זיין פערד פארשטייט יידיש...
 איך געדענק אויך, אז מען האט דערציילט, אז ער איז
 אמאל געווען א מיליטערישער דאקטער, א פאלקאווינק
 אין דער צארישער ארמיי. דעמלט האט ער אין מיינע אויגן

**די סאַסיעטע "פאַרייניקטע קינדער פון לובלין
 און פון דער אומגעגנט"**

באַגריסן אונדזער חשובן לאַנדסמאַן

מרדכי לערמאַן

צו זיין 90 יעריקן געבוירן-טאָג

**מיר ווינטשן אים נאָך לאַנגע יאָרן פון טעטיקייט
 לטובת דעם יידישן המשך.**

דער קאָמיטעט

1935 - באזוך פון זאב זשאבאטינסקי אין לובלין • ביקור זאב ז'בוטינסקי בלובלין, 1935

געזעלשאפטלעכע טוער אין יידישן לובלין

אבע סלאמא (טאראנטא, קאנאדע)

לעדער-ארבעטע פאריין אויף רוסקע 34. און אויך אקטיווער געזעלשאפטלעכער טוער. נאך דער מלחמה אקטיוו און דער לובלינער לאנדסמאנשאפט אין מאנטרעאל. איך וויל נאך אויך דערמאנען באקאנטע לובלינער פערזענלעכקייטן, ווי ד"ר מאנדעלבוים, הויפט-דאקטאר פון יידישן שפיטאל אין לובלין. אין דעם באקאנטן לובלינער אדוואקאט באך. איך וויל אויך דערמאנען אן אנגעזעענעם לובלינער געזעלשאפטלעכן טוער משה ווייסמאן, פארנומען א חשוב ארט אין לובלינער געזעלשאפטלעכן לעבן. געווען סעקרעטאר פון שניידער-פאריין אויף שטראסע 16. און אויך אקטיוו אין פארשידענע געזעלשאפטלעכע אינסטיטוציעס, אין לובלין. געשטארבן אין די באלשעוויסטישע תפיסות און רוסלאנד.

גלויבט מיר, וועגן די אלע נעמען וואס איך האב דא אויסגעזעענט, וואלט מען געקענט אנשרייבן ביכער וועגן זייער פערזענלעך און געזעלשאפטלעכן לעבן לטובת די לובלינער יידן. שטעלט זיך א פראגע: שוין צענדליקער יארן ווי עס דערשיינט א לובלינער זשורנאל "קול-לובלין". און זיי ווערן כמעט נישט דערמאנט. צי דערפאר ווייל זיי זענען געווען בונדיסטן? זאג איך, אז מיר באגייען אן עוולה קעגן זיי. ווייל די נעמען וואס איך דערמאן האבן פארטיידיקט דאס טאג-טעגלעכע לעבן פון לובלינער-יידענטום.

תלמידים אין דער ישיבת חכמי לובלין, 1936

ד"ר ש. הערשענהארן

ווער פון אונדז, לעבן געבליבענע פון היטלער חורבן. האט אים נישט געקענט? ער איז געווען פארזיצער פון "טאז" - געזעלשאפט און געזארגט פאר יידישע קראנקע קינדער. און ספעציעל - ארגאניזאטאר פון יידישע זומער - קאלאניעס פאר טויזנטער יידישע קינדער אויפן "טאז" פלאץ אויף שעננא גאס, ראטמאן פון שטאט - ראט און פון דער יידישער קהילה. האט געווידמעט און טיילמאל פארנאכלעסיקט זיין פערזענלעך לעבן פארן ווילזיין פון לובלינער יידענטום. איצט ווער פון אונדז געדענקט נישט די בארימטע געזעלשאפטלעכע טוערין בעלא שאפירא (די פרוי פון יאנקל ניסענבוים, רעדאקטאר פון "לובלינער-טאגבלאט"). געווען אויך לאוויניק אין לובלינער שטאטראט. ראטמאן און דער יידישער קהילה. אן איבערגעגעבענע פארטיידיקערן פון יידישע רעכט און פון די ארעמע שיכטן. זי און איר מאן י. ניסענבוים, האבן די היטלער - מערדער דערשאסן נאך אין אנהויב 1942.

אדער נעמט אזא לובלינער ייד ווי לייבל לערער. ער איז געווען דער פארשטייער און פארטיידיקער פון יידישן ארבעטנדיקן לובלין, סעקרעטאר פון בעקער ארבעטער פאריין. ראטמאן אין דער יידישער קהילה. זיין גאנצן לעבן געווידמעט דעם יידישן ארבעטער אין לובלין. אפילו נאך דער מלחמה, געווען אקטיוו אין דער לובלינער-לאנדסמאנשאפט אין פאריז. דערנאך און דער לאנדסמאנשאפט און מאנטרעאל (קאנאדא). נעמט אזעלכע לובלינער יידן ווי די ברודער ניסענבוים - אהרן און חיים. סעקרעטאר פון האנדלס-אנגעשטעלטן פאריין אויף לובארטאווסקע 24, ראטמאן אין דער יידישער קהילה און אויך אקטיוו אין פארשידענע געזעלשאפטלעכע אינסטיטוציעס אין פארמלחמהדיקן לובלין. נאך דער מלחמה אקטיוו אין דער לובלינער - לאנדסמאנשאפט אין מאנטרעאל, קאנאדא. דאס זעלבע קען מען זאגן וועגן חיים ניסענבוים. סעקרעטאר פון

לפתיחת תערוכתה של זהבה ליכטנברג בהיכל התרבות

נהריה 04/05/2002

חזקים שמבטאים רגשות חזקים.

לא היה פשוט לבנות את התערוכה של זהבה.

תערוכות קודמות, כאלה שזהבה נוהגת להציג מידי שנה בעברון, כיסו תקופה מוגדרת, שאת "תוצרתה" היה צריך להציג. כמוכן שהשטח המוגבל אילץ תמיד לבחור תמונות ולוותר על אחרות, אבל הכמות ומגוון הנושאים היו מוגבלים ומוגדרים יותר.

הפעם עמדה הבעיה של עריכת תערוכה מהסוג הקרוי "רטרוספקטיבית", שצריכה לכסות את מכלול יצירתה של זהבה מאז החלה לצייר - בשנת 1975. המקום, כמו תמיד, היה מוגבל, והכמות - הן של מספר התמונות והן של התכנים - היתה גדולה ומבלבלת, ובנוסף לכך תמונות רבות מפוזרות אצל אנשים רבים בקיבוץ ומחוצה לו.

לבסוף החלטנו שבמקום להציג תמונות בסדר כרונולוגי, נציג מבחר, המסודר בגושים לפי הנושאים הראשיים המופיעים במכלול יצירתה. הנושאים האלה חוזרים ומופיעים לאורך כל השנים, אבל יש תקופות שבהן נושא אחד הופך לדומיננטי.

לצערי, בגלל העיקרון שקבענו כתוצאת חוסר המקום, היה צריך להשמיט קבוצות שלמות של תמונות שאינו שייכות לאחד הנושאים הראשיים, כך שבתור "רטרוספקטיבה" יש בתערוכה חורים רבים.

למרות העיקרון המנחה, שכביכול הקל על הבחירה, היתה זאת עבודה קשה מאוד. בעיקר קשה היה הצורך בסלקציה: להחליט איזו תמונה להציג ואיזו לא. אני מכיר כמעט את כל התמונות של זהבה, ואוהב מאוד חלק גדול מהן (אם כי לא את כולן), וממש לא היה לי לב

אני מלווה את זהבה כמעט מאז התחילה לצייר בשנת 1975. הקרדיט ל"גילוייה" של זהבה מגיע כולו למירון. הוא ניכנס אלי יום אחד והראה לי תמונת שמן קטנה, בסגנון נאייווי לחלוטין, של אדם וחווה בגן העדן. הוקסמתי מיד מהתמונה - מהתמימות, מדרך הצגת הנושא ובעיקר מהצבעוניות שלה. ניגשתי לברך את הציירת החדשה, ומאז מצאתי עצמי שותף לייסורי הלידה של רוב תמונותיה.

זהבה למדה אז ציור ביד נתן, אצל שמואל ישראלי. ההתחלה היתה איטית ומהוססת, הן בגלל חוסר האמון ביכולתה שלה, בגלל גילה המבוגר יחסית, והן בגלל חוסר הפרגון המוחלט והעדר התנאים הפיזיים שנתקלה בהם בבית. אבל לא עבר זמן רב והר געש התפרץ. התברר שזהבה היא אשה, שלמרות מגבלות פיזיות ואובייקטיביות, לא תהיה מוכנה לוותר כאשר משהו באמת חשוב לה. (מי שרוצה להכיר אותה, יתבונן בתמונת הגבר האשה שציירה באותה תקופה).

מהתמונות הבאות שציירה, הסתבר שלא תהיה לנו פה ציירת שמציירת תמונות חמודות בסגנון נאייווי על נושאים תנכיים חמודים. התגלתה פה אישה, שהיא אמנית בדם, שרק חיכתה לרגע שבו תימצא את המדיום המתאים לבטא בו את עצמה, להוציא החוצה את החוויות הרבות שצברה במשך חייה המפותלים בגולה, בתקופת השואה, בארץ ובקיבוץ. למרות שלמדה בקורס מסודר, לא ענינו את זהבה חוקים וכללים טכניים. היא פיתחה לעצמה את הסגנון המתאים - נכון יותר את הסגנונות המתאימים - לביטוי כל חוויה ורגש שדרשו ביטוי.

למרות שברבות מהתמונות מופיעים כביכול בני אדם ועצמים מוכרים, אין אצל זהבה כל ניסיון לייצוג נאמן של המציאות. מה שהיא מציירת הם זכרונות, או, יותר נכון, תחושות של זכרונות, של דברים ומקומות שחווה בעבר - הרחוק והקרוב. לפעמים התחושות מקבלות תדמית פיגורטיבית ולפעמים הן נשארות אבסטרקטיות לגמרי. אמצעי הביטוי העיקרי שלה הוא הצבע. צבעים

חתונת אהית וליק

צפורה דסקל-וייסלפיש

לובן לבש הדשא
מורקו השטיחים
שולחנות ניצבים,
כיסאות מבהיקים.

*

הטבחים - טורחים
המומחיות - "בהילוך גבוה"
זה ימים - מכינות
דברי מתיקה - עוגות.

*

זו רק התחלה.
יש תוכנית להכין,
הנחיה מוצלחת
הופעת מחוללים.
וריקוד - חסידים.
במילה אחת:
חתונה - בעירה...

ומי המאשרים?
לילך ועמית,
שניים כארזים,
תמידים ויפים.

זו התרגשות זו - חוויה,
להורי חתן וכלה
גם לסבים
וכל המשפחה.

*

וכרגיל שמחה ועצב
שלוכים יחדיו.
הערב - העצב נשכח,
ורק - נשמח ונשמח!

כרוכים קרובי המשפחה
האורחים הנכבדים
וחברי מרחביה - כולה!

מזל טוב! לזוג החדש
מאחלת: הסבתא ציפורה

24.9.92

לוותר על רבות מהן.

לגושים בהם ריכזנו את התמונות, זהבה ואני הדבקנו
כינויים: "בתים" (בקומת הקרקע), "ים" (במדרגות
המערביות), "מופשט" (בקומה השניה), ו"פרחים"
(במדרגות המזרחיות). קבוצה גדולה המיוצגת בשלוש
תמונות בלבד היא "פולקלור" (בקומה השניה). וקבוצות
אחרות אינן מיוצגות כלל.

אותי מקסימות בעיקר שתי הקבוצות הראשונות:
ה"בתים" וה"ים". בכל אחת מהתמונות השייכות להן
כאילו טמון סיפור שלם שמהווה עבורי חידה.

בסדרת ה"בתים" חוזר ומופיע נוף, ספק כפרי ספק עירוני,
זר ולא מוכר. ובנוף מסתובבות דמויות המוצגות
כסילואטות בלבד, כמעט כרוחות רפאים. הדמויות
הוקפאו ע"י הציירת בתנועה, בפעילות כלשהי. הן
מתלחשות, מתבוננות, מחפשות ומצפות. מסקרן לדעת
מה, ועל מה ולמה. יש תחושה של אירוע חשוב
שמתרחש או יתרחש, אבל אין פתרון. הצבעוניות
המשתנה של התמונות מהסדרה הזאת מצביעה על
תקופות שונות ומצבי רוח שונים שבהם הן צוירו.

סדרת ה"ים" היא בעל משמעות עמוקה ומרתקת עוד
יותר. גם בה קיימים יחסים פעילים בין דמויות אדם לבין
הים ומה שנמצא בו. תמונות הים בתערוכה מסודרות כך,
שיש בהן התפתחות מתחושה של יאוש ואימה נוראיים
לנוכח ציפורי הענק המאיימות- ועד להתפרצות
אקסטאטית של צבעוניות ותקווה בדמות המקדמת את
פני השמש העולה (יש מקומות בהם השמש עולה, לא
שוקעת, מעל הים).

כי האמת היא, עבור כל מי שמכיר, כמו חברי עברון, את
האמנות של זהבה לאורך השנים, סימן ההיכר המובהק
ביותר שלה הוא הצבעוניות. כרבים מבני דורה, ולצערנו
גם בני הדורות הרבים, שתתה זהבה את כוס המרורים עד
תומה, אבל החיוניות, התקווה והאופטימיות שלה תמיד
ניצחו, והמשיכו וצצו בצבעוניות העליזה של תמונות
הפרחים הנפלאות שלה, בכל זמן ובכל מצב.

אני מאחל לזהבה שכמו פרח העדעד הזה, שלפי האמונה
פורח לעד ולעולם אינו נובל, תמשיך לפרוח וליצור עוד
שנים רבות ולהביא יופי ותקווה לחיינו.

יורם כהן

(דף מידע 19)

מאָטל ראָזענבוש

פֿון פּאַריז איז געקומען דער דינאַמישער ייִדישיסט, מאָטל ראָזענבוש. מיט זײַן גראַען צעפעלע און אַרגאַניזאַטאָרישע טאַלאַנטן איז ער געוואָרן אַ באַקאַנטע פּערזענלעכקייט אין די ייִדיש־קרייזן פֿון ניו־יאָרק. אים געהערט דער געדאַנק צו שאַפֿן „סכיבות“ - קליינע גרופּעס מענטשן וואָס קומען זיך צונויף רעגולער און רעדן אויף ייִדיש אויף אַ געוויסער טעמע. „יוגנטרוף“ האָט אַנגענומען זײַנע פֿירלייגן מיט לײַב און לעבן, און הײַנט געפֿינען זיך פֿאַרשיידענע „סכיבות“ אַרום דער שטאָט ניו־יאָרק. דער פּראַיעקט באַמיט זיך צו פֿאַרענטפֿערן די פּראַבלעם - ווי אַזוי קענען

ייִדיש־רעדערס, וועלכע וווי־נען נישט אין איין געגנט, נאָר זענען צעוואָרפֿן איבער דער גרויסער שטאָט, שאַפֿן אַ ייִדיש־רעדנדיקע קהילה, וואָס איז אַזוי נייטיק כדי אויפֿצוהאַלטן די שפּראַך און קולטור.

ווי אַ פּראַפֿעסאָר פֿון רוסיש אין די 1960ער ביז 1980ער יאָרן, האָט ער געהאַט אַן ענלעכע פּראַבלעם מיט זײַנע סטודענטן. ווען קיין רוסיש־רעדנדיקע סכיבה האָט נישט

עקסזיטירט ארום זיי, האבן זיי אליין באַדאַרפֿט שאַפֿן אַ רוסיש־רעדנדיקע „געזעלשאַפֿט“. האָט ער אויסגעאַרבעט אַ פּראַגראַם מיט אַקטיוויטעטן - שפּאַצירן, קאַכן, און די סטודענטן האָבן נאָר גערעדט רוסיש צווישן זיך.

מאָטל האָט אויך באַמערקט, אַז צווישן די רעליגיעזע גרופּעס, די בודיסטן אין אַמעריקע, למשל, האַלט מען אויף די קהילה דורך אַפֿטע קאָנטאַקטן צווישן די מיטגלידער. עס מוז זײַן אַ צענטראַלע אידעע, וועלכע טרייבט די

מיטגלידער, אויב נישט קיין רעליגיע ווי בײַ די פֿרומע, איז כאַטש אַן אידעאָלאָגיע. דערצו איז זײַער וויכטיק אַ לאַקאַל, אַן אַרגאַניזאַציע, וועלכע גיט דעם דאַך און איר סטרוקטור דער קהילה. אין פּאַריז איז דאָ די מעדעס־ביבליאָטעק - און זי גיט אַזאַ סטרוקטור מיט אַ ריכער פּראַגראַם; אָבער אין ניו־יאָרק זענען די מעגלעכקייטן אַ סך גרעסער, ווייל מער ייִדיש־סטודענטן און ייִדיש־רעדערס זענען דאָ פֿאַראַן. „איר אין ניו־יאָרק האָט די יוגנט, די אוניווערסיטעטן, אָבער איר האָט נישט די אינפֿרא־סטרוקטור, קיין לאַקאַל, קיין פּראַגראַם אויף אַ גאַנץ יאָר.“

מאָטל ראָזענבוש איז געבוירן געוואָרן אין לובלין פֿאַרן חורבן, און איז געווען אין סיביר בעת דער מלחמה. נאָך דער מלחמה האָט ער פֿאַרבראַכט צוויי יאָר אין בעלגיע און דערנאָך אוועקגעפֿאַרן קיין קאַנאַדע. ייִדיש האָט ער אַלע מאל גערעדט מיט זײַנע טאַטע־מאַמע, און אין בעלגיע האָט ער זיך געלערנט אין אַ ייִדישער שול, וווּ חוה ראָזענפֿאַרב איז געווען איינע פֿון זײַנע לערערניס. נאָך זײַנע יאָרן ווי אַ פּראַפֿעסאָר פֿון רוסיש, האָט ער זיך פֿאַרנומען מיט אַן אַנדער קאַריערע און געוווינט אין פּאַריז. דאָרטן האָט ער זיך באַקענט מיט דער אַרבעט פֿון יצחק ניבאַרסקי און זײַן קרייז, און ער האָט געוואַלט העלפֿן אויפֿצובויען ייִדיש אין פּאַריז.

דעם זומער האָט ער צוויי וואָכן פֿאַרבראַכט אין בריסל ווי אַ לערער פֿון אַ קורס וועגן דער ייִדישער פּרעסע. דאָס איז געווען אַ טייל פֿון אַ וואַרשטאַט אונטער דעם אויפֿזע פֿונעם „איראַפּענישן ראַט“, און אַן ערך 30-40 סטודענטן האָבן זיך אין דעם קורס באַטייליקט. איבער אַ יאָר וועט דער וואַרשטאַט פֿאַרקומען אין פּאַריז.

מיט מזל האָט מאָטל ראָזענבוש לעצטנס חתונה געהאַט, און אַזוי ווי די כלה וווינט אין וואַשינגטאָן, וועט ער פֿאַרברענגען אַ האַלב יאָר אין פּאַריז און אַ האַלב יאָר אין אַמעריקע - אויף ביידע קאָנטינענטן גייט ער ווייטער אַן מיט זײַן איבערגעגעבנקייט צו ייִדיש.

פֿאַרווערטס

ייִדיש אין געטעבאַרג

פֿון גענאַדי עסטרייך (ענגלאַנד)

שוין אַריבער 15 יאָר אין געטעבאַרג, וואָס איז די צווייט־גרעסטע שוועדישע שטאָט.

יידן האָבן זיך באַזעצט אין געטעבאַרג נאָך מיט אַרום דריי הונדערט יאָר צוריק. עמיגרירט האָבן זיי אַהין, דער עיקר, פֿון דײַטשלאַנד און האַלאַנד. געטעבאַרגער יידן האָבן געשפּילט אַ ממשותדיקע ראָלע אין דער עקאָנאָמישער און קולטורעלער אַטוויקלונג פֿון דער שטאָט. אין געטעבאַרג געפֿינט זיך די עלט־סטע שיל אין לאַנד, אויסגעבויט נאָך אין 1855. אַנהייבנדיק פֿון סוף 19טן יאָרהונדערט האָבן אַהין גענומען קומען מירוד־איראַפּעישע יידן. די צווייטע וועלט־מלחמה האָט אַרײַנגעבראַכט נײַע פּליטים. נאָך 1956 זײַנען געקומען אונגאַרישע יידן. נאָך 1968 - פּוילישע לעצטנס - רוסישע און ווי שטענדיק האָט יעדע „כוואַליע“ אימיגראַנטן אַן אייגנאַרטיקע געשיכטע און אייגנאַרטיקע חשבונות מיט אַ אַנדערע „כוואַליעס“. אַרום און אַרום צײַלט הײַנט־צוטאָג די געטעבאַרגער קהילה בערך 1,800 נפֿשות. מען האַלט, אַז נאָך צווישן 500 און 1,000 יידן זײַנען נישט אַפֿיליירט. למשל, נישט ווייניק פּוילישע יידן, וואָס זײַנען געקומען אין די סוף 1960ער, גייען אַרײַן אין אַ באַזונדערער

ביז פֿאַראַיאָרן האָבן איך אָדער אין גאַנצן נישט געטראַכט וועגן שוועדן, אָדער געטראַכט און גערעדט, ווי מען רעדט, למשל, וועגן האַנדוראַס צי מאַדאַנאַסקאַר - מאלע וועגן וואָס עס קען אַ מענטש צו מאל רעדן. אמת, אַ שוועדיש מיידל האָט בײַ מיר אַ גאַנץ יאָר געלערנט ייִדיש. זײַער אַ פֿעיקע סטודענטקע, אָבער שוין אַ צו שטילע. פֿאַר דער גאַנצער צײַט האָט זי אַ מאל דערמאָנט, אַז איר ייִדישער טאַטע שטאַמט פֿון פּוילן. אַ סך שפּעטער האָבן איך זיך דערוווסט, אַז דער סטודענטקעס פֿאַטער איז אַ באַקאַנטער מענטש אין שוועדן און האָט אַ סך אויפֿגעטאָן, כדי זיך צו דערשלאַגן, אַז ייִדיש זאָל אַנערקענט ווערן ווי אַן אַפֿיציעלע מינאַריטעט־שפּראַך. דער נײַער סטאַטוס האָט צוגעגעבן מוט די שוועדישע ענטוואַקסן פֿון ייִדיש און פֿאַרבעסערט די פֿינאַנציעלע לאַגע פֿון זײַערע אַרגאַניזאַציעס. איינע פֿון אַזעלכע אַרגאַניזאַציעס עקזיסטירט

קולטור־ארגאניזאציע.

דער הויפט־ענטוויאסט פֿון יידיש אין געטעבאָרג איז איזידאַר (יצחק) שנידמאַן. ער איז געבוירן געוואָרן אין לובלין. זײַן פֿאַטער, שאול־יעקב, איז געווען אַ מלמד, וועלכן אַלטער קאַ ציונע, דער יידישער שרײַבער און פֿאַטאָגראַף, האָט פֿאַר־אייביקט אין יאָר 1924 אויף דעם בילד, וואָס איז זיכער גוט באַקאַנט דעם גרעסטן טייל פֿון די „פֿאַרווערטס“־לייענערס. בעת דער מלחמה איז איזידאַר שנידמאַן געווען אין רוסלאַנד.

קיין לובלין האָט ער זיך אומגעקערט אין 1946. דאָרטן האָט ער אָנגעפֿירט מיט דער יידישער קולטור־ארגאניזאציע. צווישן אַ סך אַנדערע זאַכן, האָט איזידאַר אויפֿגעטאַן אַ ריזיקע אַרבעט, כדי אויפֿצושטעלן אַ דענק־מאָל פֿאַר די אומגעבראַכטע לובלינער ייִדן. זײַן פֿרוי, רושאַ פֿישמאַן־שנידמאַן, האָט גע־אַרבעט ווי אַ לערערין אין דער לובלינער יידישער שול. זי איז געווען אויך אַ געבוי־רעני אין לובלין, געדענקט גוט די שטאָט ווי זי האָט אויסגעזען פֿאַרן חורבן, און עס באַשריבן אין איר בוך „מײַן לובלין“, וואָס איז אַרויס אין תל־אביב אין 1982 (אַ פּוילישע איבערזעצונג, Mój Lublin, איז דער־שינען אין לובלין אין 1989).

איזידאַר (יצחק) שנידמאַן

באַקענט האָבן מיר זיך מיט איזידאַרן דזנטעראַויגיק - דורך בליץ־בריוו און טעלע־פֿאָן־שמועסן. און געטראַפֿן האָבן מיר זיך נישט לאַנג צוריק, ווען איך בין געקומען קיין געטעבאָרג אויף אַ וואָך, כדי צו לערנען יידיש מיט די היגע ליבהאַבער. איך האָב שוין געהאַט געזען נישט ווייניק איבערגעגעבענע ענטוויאסטן פֿון מאַמע־לשון, אָבער אַזאַ ווי איזידאַר שנידמאַן איז שווער צו טרעפֿן. די סטודענטן, וועלכע זײַנען געקומען אויף דעם סעמינאַר, האָבן געהערט צו צוויי קאַטעגאָריעס: ערשטנס, די וואָס האָבן שוין געלערנט יידיש מיט איזידאַרן; און צווייטנס, די וואָס האָבן זיך אָפּגערופֿן אויף זײַן אינטערוויו אין דער קהילישער צענטונג. ווי אַ קעפל האָט די זשורנאַליסטקע אַרויסגעטראָגן איזידאַרס האַרצריסנדיקע ווערטער: „איך וויל נישט אַז צוזאַמען מיט מיר זאָל אין געטעבאָרג שטאַרבן יידיש“.

וואָס שטעלן מיט זיך פֿאַר די סטודענטן? ייִדן און נישט ייִדן, פֿרומע און וועלטלעכע, אָפּשטאַמיקע פֿון שוועדן, רוסלאַנד, קאַנאַדע און פּוילן. הקיצור, פֿאַרשיידענע מענטשן, מיט פֿאַר־שיידענע אינטערעסן, אָבער פֿאַראייניקטע דורך אַן אינטערעס צו יידיש און יידישער קולטור. אין תּוֹך גענומען, זײַנען זיי צו להכּעיסניקעס, ווייל - נישט געקוקט אויף זײַן כלומרשטער בכּוּרה - פֿאַרנעמט נישט יידיש קיין בכּוּדיק אַרט אין די אַקט־וויטעטן פֿון דער קהילה. נאָך מער - מען קוקט אויף יידיש ווי אויף אַן אַרעמען קרוב, וואָס מען העלפֿט צו מאַל, ווען די שטימונג בײַ די ראַשיים איז אַ גוטע, און מען העלפֿט נישט ווען מען שטייט אויף דער לינקער זײַט.

בכלל, דער מצבֿ פֿון יידיש זעט אויס גאַנץ פֿאַראַדאָקסאַל אין שוועדן. פֿון איין זײַט זײַנען פֿאַראַן איבערגעגעבענע ענטו־זיאַסטן, און זיי קענען עפעס אויספּוועלן אַ דאַנק דעם אָפֿיציעלן סטאַטוס פֿון דער שפּראַך. פֿון דער אַנדער זײַט, שפּילט יידיש אַ מאַרגינאַלע ראָלע אין דער טעטיקייט פֿון דער קהילה, און זי ווערט נישט געלערנט אין קיין אַקאַדעמישע אינסטיטוציעס.

למשל, מיט צוויי יאָר צוריק האָט מען אין שטאַקהאַלם מיט אַ גרויסן טראַסק גע־עפֿנט אַן אינסטיטוציע פֿאַר יידישע לימודים. די דאָזיקע אינסטיטוציע טראַגט דווקא אַ גריכישן נאָמען „פּינדיאַ“, וואָס באַשרייבט אַ פּראָצעס, ווען די קולטור און די בילדונג ציען יניקה איינע פֿון דער אַנדערער (מער וועגן דער דאָזיקער אינסטיטוציע קען מען לייענען אויף www.paideia.eu.com). איז דאָכט זיך פֿיין, יידיש איז דאָך אַ גוטער שותף ווען די רייד גייט וועגן אַזעלכע זאַכן ווי קולטור און בילדונג, בֿפֿרט נאָך אין אַ מדינה, וואָס אָנערקענט יידיש (דווקא נישט העברעיִש) ווי די שפּראַך פֿון אירע ייִדן. דער סוף איז אָבער, אַז העברעיִש ווערט יאָ געלערנט אין אַ סך ערטער, און יידיש - נאָר אַ דאַנק די ענטוויאסטן.

עס בלעזבט, פֿאַרשטייט זיך, אַ האַפֿענונג, אַז דער טראַפֿן דיבעט פֿונדעסטוועגן דעם שטיין, און סוף־בליסוף, וועט יידיש אויך פֿאַר־נעמען אַ פּאַסיק אַרט אין דער שוועדישער אַקאַדעמיע. □

“פֿאַרווערטס”

**ENFANTS UNIFIES DE LUBLIN
et les environs**
présentent ses meilleurs voeux à ses adhérents,
leurs familles et amis,
à la Communauté Juive de France,
au Peuple et à l'Etat d'Israël

**à l'occasion de ROCH-HACHANA 5763
א כתיבה והתימה טובה**

Le Comité

**דיגעזעלשאַפט פֿאַראייניקטע קינדער פון
לובלין און אומגעגנט
ENFANTS UNIFIES DE LUBLIN ET
ENVIRONS**

באַגריסט מדינת ישראל

צום 1954 יום-העצמאות

מיר ווינטשן זי זאָל וואָס גיכער דערגרייכן אַ שלום מיט די אַראַבישע מדינות און דער עיקר מיטן פֿאַלעסטינער פֿאַלק, און ס׳זאָל הערשן אין לאַנד פון ישראל אַ פּראָספּעריטעט און סאַציאַלע גערעכטיקייט.

דער קאָמיטעט

דוד שטוקפיש - בן תשעים

נולד בלובלין ב-1912. במשך שנים רבות יו"ר ארגון יוצאי לובלין בישראל. החל את עבודתו הספרותית-עתונאית, כשפרסם בלובלין חוברת "דרכו של הנוער היהודי". בין השנים 1945-1948 היה העורך הראשי של הירחון "ארבעטער-צייטונג" של מפלגת פועלי ציון בפולין ושימש כמזכיר כללי של מפלגה זו. בפרוץ מלחמת העולם השנייה, ברח עם אשתו רבקה לרוסיה וגויס ב-1943 לצבא האדום.

ב-1945 חזר לפולין שלאחר השואה והיה בין ראשוני העובדים במכון היהודי ההיסטורי בוורשה שליקט ורשם את העדויות מניצולי השואה. ניהל את מחלקת התרבות והמחלקה לקליטת החוזרים מהיערות, הגטאות, מחנות העבודה וה"רפטרנאטים" שחזרו מברית המועצות. בשנת 1948 עלה ארצה עם אשתו ובנו בכורו. בארץ נולד בנו השני.

בארץ התמסר להוצאת ספרי השואה לזכר ולהנצחת קהילות, ערים ועיירות, שהושמדו ורוקנו מיהודיהם. במסגרת זו ערך 27 ספרי יזכור. בשנים 1953-1996 עורך העיתון "ישראל-שטימע". כמו כן ערך את "פאלק און ציון", ירחון התנועה הציונית העולמית בשנים 1971-1974 ורבעון "קול נכי מלחמה".

תרגם מעברית ליידיש את הספרים: "מרדכי אורן - אסיר פראג"; "השמש לא עמדה דום" של מרגרט לוקין וכן "שיח לוחמים" (חלק). ב-1982 הופיע ספרו "במהלך האירועים", אסופה של 260 מאמרים ורפורטאזות שהודפסו בעתונים בארץ ובחו"ל.

דוד שטוקפיש היה מזכיר אגודת סופרי ועיתונאי יידיש בארץ, חבר הלשכה של המועצה העולמית לתרבות יידיש ובעל התואר יקיר רמת-גן.

דוד שטאקפיש - 90 יאָר

געבוירן אין לובלין, 1912. לאנג-יאריקער פארזיצער פון דער לובלינער לאנדסמאנשאפט אין ישראל. אנגעהויבן זיין ליטעראריש פובליציסטישע ארבעט אין לובלין מיטן ארויסגעבן די בראשור "דער וועג פון דער יידישער ארבעטער יוגנט". אין די יארן 1945-1948 הויפט-רעדאקטאר פון-דער חודש-שריפט "ארבעטער צייטונג" פון פועלי-ציון אין פוילן און גענ.-סעקרעטאר פון דער פארטיי.

מיטן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט-מלחמה, אנטלאפן מיט זיין פרוי רבקה קיין רוסלאנד און אין יאר 1943 מאביליזירט געווארן אין דער רויטער ארמיי. אין 1945 זיך אומגעקערט אין דער חרובער פוילן נאך דער שואה און געווען פון די ערשטע מיטארבעטער אין יידישן היסטארישן אינסטיטוט, וועלכער האט אויפגענומען גביית עדות און דאקומענטן ביי די געראטעוועטע פון דער שואה. אנגעפירט אין ווארשע מיט דער קולטור-אפטיילונג און רעסארט אויפצונעמען די צוריקגעקומענע פון די וועלדער, געטאס, לאגערן און רעפארטריאנטן פון ראטן-פארבאנד. עולה געווען קיין ישראל אין 1948 מיט דער פרוי און זון. דא איז געבוירן געווארן נאך א זון.

דוד שטאקפיש האט אין לאנד רעדאגירט 27 יזכור-ביכער וועגן דער שואה לזכר קהילות, שטעט און שטעטלעך אין פוילן. אין די יארן 1953-1957 רעדאגירט די וואכנשריפט "אויף דער וואך" און פון 1957 די חודש-שריפט "ישראל-שטימע". האט אויך רעדאגירט "פאלק און ציון" פון דער אלוועלטלעכער ציוניסטישער ארגאניזאציע אין די יארן 1971-1974 און די פערטליארשריפט "קול נכי מלחמה".

איבערגעזעצט אויף יידיש: "דער פראגער ארעסטאנט דערציילט" פון מרדכי אורן; "די זעקס טעג פון יד מרדכי" פון מארגארעט לארקין און א העלפט פון "קעמפער דערציילן".

אין 1982 איז דערשינען זיין בוך (780 ז"ז) "אין גאנג פון געשעענישן", זאמלונג פון 260 ארטיקלען, רעפארטאזשן, עסייען, וואס זענען געדרוקט געווארן אין לאנד און אין אויסלאנד.

דוד שטאקפיש איז געווען סעקרעטאר פון יידישן שרייבער-פאראיין, עקזעקוטיוו-מיטגליד פון וועלטראט פאר יידיש-קולטור און באקומען די אויסצייכענונג יקיר רמת-גן.

אן אינטערנאציאנאלער מיט מרדכי לערמאן

פארלאזט לובלין, איבערלאזנדיק די גאנצע משפחה. מיר האבן זיי שוין מער נישט געזען. נאך גרויסע וואנדערונגען זענען מיר אנגעקומען קיין בריסק וואס איז געווען פארנומען דורך די סאוויעטן.

נישט וועלנדיק נעמען א סאוויעטישן פאס - וואס עס האט געהייסן ווערן א סאוויעטישער בירגער -, האב איך געטיילט דעם גורל פון די אלע, וועלכע האבן געטון דאס זעלבע און געווארן פארשיקט אין דער רעפובליק פון קאמי, נישט ווייט פון ארכאנגעליסק. דאס איינציקע צו וועלכן מיר קענען זיין פֿעיק איז געווען די ארבעט אין וואלד.

אין דער לעצטער צייט פון זיין אין וואלד האב איך געארבעט אין ביורא ביי דער בוכהאלטעריע. אדאנק דער אמנעסטיע פאר די געווענע פוילישע בירגער, זענען מיר ארויס פון וואלד און נאך א רייזע, וואס האט געדויערט א גאנצן מאנאט, זענען מיר אנגעקומען קיין אוזבעקיסטאן.

אין דער ערשטער צייט האב איך באקומען א פאסטן אין א קאלכאז אלס בוכהאלטער, כ'האב ליידער געמוזט פארלאזן דעם אמט. דא איז געבוירן געווארן אונדזער זון אלבער, אין 1942.

אין שטשעטשין, אין יאר 1946, האב איך זיך געטראפן מיט חברים פון די לינקע פועלי-ציון צו וועלכע איך האב זיך אנגעשלאסן און גלייך געווארן זייער טעטיק. פון שטשעטשין זענען מיר געפארן קיין וואלבוזשיך ווו עס האט זיך געפונען מיין פרויס' קוזין און אויפן סמך פון א קאלעקטיווע וויזע, אויסגעארבעט דורך דער פעדעראציע פון די יידישע געזעלשאפטן, באזונדערס דורך דער פרוי גרעטא מאיר, זענען מיר אנגעקומען קיין פאריז. אזוי האט זיך אנגעהויבן מיין פאליטישע און געזעלשאפטלעכע טעטיקייט אין פאריז, ביז דעם היינטיקן טאג.

כ'בין געווען טעטיק אין ביורא פון דער ציוניסטישער פעדעראציע. באזונדערס אקטיוו בין איך געווען אין דער פעדעראציע פון די יידישע געזעלשאפטן, ווען איר גענעראל-סעקרעטאר איז געווען קלאד קעלמאן. נאכן קאנגרעס פון דער פעדעראציע אין 1968, בין איך געווארן לאנגע יארן גענעראל-סעקרעטאר און איר

צו זיין 90 יעריקן יוביליי, אדורכגעפירט דורך ד' "יידישע העפטן" אין פאריז.

ווי האט איר געלעבט בשעת די קינדער- און יוגנט-יארן?

מרדכי לערמאן: איך בין געבוירן אין יאר 1912 אין לובלין. ביי דריי יאר בין איך געגאנגען אין חדר.

זייענדיק אין דער 6טער קלאס האב איך געוואלט פארן לערנען אגראנאמיע אין דער שולע מקוה ישראל אין ארץ-ישראל.

נאר ליידער צוליב די געשעענישן מיט די אראבער האט מיין פאטער מיך נישט געלאזט פארן. דעמאלט בין איך אויך געווארן א מיטגליד אין השומר הצעיר פון וועלכער כ'האב פיל געלערנט, דער עיקר אין דער לערע פון עברית.

נאכן פארענדיקן די גימנאזיע האב איך באשלאסן צו פארן אויף סטודיעס קיין פראנקרייך. איך האב זיך פארשריבן אויפן אוניווערסיטעט פון קאן CAEN אויפן אינסטיטוט פון אינדוסטריעלער כעמיע און גלייכצייטיק אויפן אינסטיטוט פון עקאנאמישע וויסנשאפטן ביי דער פאקולטעט פון רעכט.

אין 1933 האב איך באקומען דעם דיפלאם פון עקאנאמישע וויסנשאפטן און אין 1934 דעם דיפלאם פון אינזשיניער פון כעמיע.

אין 1933 האב איך זיך, צוליב פארשידענע סיבות, אומגעקערט קיין פוילן, באזונדערס צוליב די, וואס איז שפעטער געווארן מיין פרוי. נישט קענענדיק אנקומען צו א פאסטן אלס אינזשיניער פון כעמיע, האב איך אויסגענוצט דעם צווייטן דיפלאם און געארבעט אלס בוכהאלטער אויף דער פלייש-געלדע אין לובלין. אין דעצעמבער 1937 האב איך חתונה געהאט און מיין פרוי האט דאן געמאכט א סטאזש אין לובלינער אפעלאציע-געריכט. זי האט באקומען דעם דיפלאם פון ריכטער.

דעם 9טן סעפטעמבער 1939 האב איך, מיט מיין פרוי,

חבר יקר!

אבקש לערוך סקירה קצרה של היקף הצרכים הנספיים הכרוכים בפעילות ארגון יוצאי לובלין בישראל. הפעילות השוטפת של הארגון, סובבת סביב 3 אירועים שנתיים:

1. **הוצאות הבטאון קול לובלין:** בשנה שעברה הסתכמה העלות הכוללת של הוצאת העתון בסכום של 15,000 ש"ח. סכום זה כולל, הוצאה בלתי מבוטלת, הכרוכה במשלוח הבטאון לאנשי הדור הראשון, הדור השני וכן משלוח העתקים לחו"ל.

2. **קיום הכנסו השנתי:** בשנה שעברה, התקיים הכינוס בבית ציוני אמריקה. העלות הכוללת של האירוע הסתכמה, בסכום של 10,000 ש"ח.

3. **האזכרה השנתית ביום השואה והגבורה:** בהזכרה האחרונה, שהתקיימה בבית העלמין נחלת יצחק, הזמנו כסאות על מנת שיהיה מקום ישיבה לכל המשתתפים. העלות הכוללת לרבות הדפסת הזמנות, משלוח, הזמנת כסאות ותשלום לחזן כ-3,500 ש"ח.

4. קיימות הוצאות מיוחדות מדי פעם, כגון השתתפות בהקמת שלט זכרון במקום שעמד בית הכנסת של המהרש"ל, תרומה למוזיאון היהודי בלובלין (תיאטרון נ.ב.) ותרומה להוצאת הספר שבילי זכרון, וכן תשלום שוטף עבור קיומו של אתר לובלין ברשת האינטרנט.

5. סיכומי של דבר, העלות הכוללת של תפעול הארגון מסתכמת בסכום שנתי של כ-40,000 ש"ח.

6. התרומות השוטפות של חברי הארגון מסתכמות בסכום שאינו עולה על 15,000 ש"ח.

7. יש צורך חיוני בהגברת העזרה הנספית של החברים לפעילות הארגון, על מנת שנוכל להמשיך בפעילות ברמה הנוכחית.

8. לגבי הצעות פעולה, אנא עיינו בקול קורא המצורף של החברים הנכבדים דוד שטוקפיש ומשה ווסונג.

בברכה

יוסף דקר, יו"ר הארגון

פרעזידענט פון במשך צוויי יאר; געווען מיטגליד אין "קרית" ווי אויך מיטגליד פון אויסגעברייטערטן ביורא פון יידישן וועלט-קאנגרעס, אנטיילגענומען אין פיל ציוניסטישע קאנגרעסן אלס דעלעגאט פון פועלי-ציון, געוויילט אלס מיטגליד פון ציוניסטישן אקציאנס-קאמיטעט, געווען מיטגליד פון צענטראל-קאמיטעט ביי דער ציוניסטישער ארבעטער-באוועגונג עבודה און מיטגליד פון וועלט-פארבאנד פון יידישע זשורנאליסטן. אין יאר 1958 דערשיינט אונטער מיין רעדאקציע די מאנאגראפיע "דאס בוך פון לובלין", אן אפשפיגלונג פון דעם וואס עס איז אמאל געווען די גרויסע יידישע שטאט מיט איר ישיבת חכמי ישראל.

באזונדערס דארף איך דערמאנען דעם קאמיטעט פאר יידיש און יידישער קולטור וועמענס סעקרעטאר איך בין געווען. זיין גרעסטער פארדינסט איז געווען דאס ארויסגעבן דעם איינציקן ווערטער-בוך יידיש-פראנצויזיש און פראנצויזיש-יידיש.

פראנצויזישע מלוכה-אינסטיטוציעס האבן מיר צוגעטיילט אויסצייכענונגען צו.א.: מעדאל פון מיניסטעריום פאר יוגנט און ספארט, זילבערנער מעדעל פון דער שטאט פאריז, ריטער פון ארדער פון קונסט און ליטעראטור, דיפלאם פון יידישן שרייבער-פאראיין, לאורעאט פון "מאקס צוקערמאן-פרייז" און פון "יידל קארמאן-פרייז".

אויך אין ישראל: מיט א מעדאל פון דער שטאט פתח תקוה און א באזונדערע תעודת כבוד און מעדאל פון דער שטאט פתח תקוה פאר שענקן - די געפונענע דורך אונדז נאך דער מלחמה - סקולפטורן פון קינסטלער נחום ארונסון, דעם מוזיי פון יד ושם אין פתח תקוה.

טייערע לובלינער אין לאנד און אויסלאנד!

אין שיכות מיט דער באנייטער און פרוכטבארער טעטיקייט פונעם המשך-דור פון אונדזער לאנדסמאנשאפט, וועלכער גייט ווייטער אן מיט פאראייביקונג, סאציאלע הילף און קולטור - ווענדן מיר זיך צו אונדזערע לאנדסלייט אין ישראל און אויסלאנד צו שטיצן מיט א ברייטער האנד און אפענער קעשענע די געבענטשטע אקטיוויטעטן לטובת דעם הייליקן אנדענק נאך אונדזערע קדושים פון דער יידן-שטאט לובלין. דאס דערשיינען איינמאל אין יאר פון אונדזער "קול לובלין" איז פארבינדן מיט אן אויסגאבע פון 15 טויזנט ש"ח - העכער 4000 דאלאר. ארגאניזירן 2 מאל אין יאר אזכרות - אין חודש נאוועמבער און אין יום השואה והגבורה אין חודש אפריל, זענען אויך זייער באדייטנדיקע הוצאות. אויסהאלטן דאס "לובלינער ווינקל" (חדר לובלין) אויף דיזינגוף 158 אין תל-אביב איז אן אויסגאבע פון אונדזער בודזשעט - אזוי אז מיר זענען זייער באלעסטיקט מיט הוצאות (ארום 40 טויזנט שקלים און די הכנסות דערגייען קוים ביז 15 טויזנט ש"ח).

דעריבער אונדזער בקשה צו אייך: - איינשטעלן א יערלעכן מיטגלידס-אפצאל - מינימום 100 ש"ח.

- שענקען אן איינמאליקע באשטייערונג פארן אירגון.

- פארשרייבן, ווי נאר מעגלעך, א טייל פון דער ירושה לטובת דעם אירגון יוצאי לובלין בישראל.

מיר גלויבן, אז א דאנק אייער פינאנסיעלער מיטהילף, וועלן דער צווייטער און דריטער דור ווייטער קענען אנגיין מיט דער הייליקער ארבעט.

משה וואסונג און דוד שטאקפיש

תְּרוּמוֹת ○ באשטייערונגען

הסכום	שם התורם	הסכום	שם התורם
250.- ₪	הרץ אליהו	150.- ₪	אבידר נחום ונטע
350.- ₪	הרץ אליהו	100.- ₪	אברהמי בת-שבע
100.- ₪	הרשהורן רבקה	50.- ₪	אברמסקי אוטולנגי ישראלה
100.- ₪	הרשטיין צשה ואהרון	100.- ₪	אדליסט אריה
50.- ₪	הרשקופף יהודית	100.- ₪	אובליגנהרץ אריה וצשה
50.- ₪	ווסונג משה	100.- ₪	אורנשטיין אליעזר
50.- ₪	ווקסמן אנה	100.- ₪	אידלסון אסתר
50.- ₪	ווקשול יוסף	100.- ₪	אייזנר שאול
50.- ₪	ויינשטיין שחר - מינה	100.- ₪	אלטר בלה
200.- \$	וייסברוט מוריס - עבור ארגון יוצאי לובלין ניו יורק	150.- ₪	אמציה יוסף ואיילה אברמסקי
150.- ₪	וינשטיין אריק	200.- ₪	אפלבוים שאול
50.- ₪	וינשטיין עקיבא	50.- ₪	אפשלק ישראל
50.- ₪	זהבי נחמה	100.- ₪	ארגון יוצאי זאמושץ' - בר-זאב אוה
200.- ₪	זיטומירסקי חנה	35.- \$	באום יוסף
400.- ₪	זיטומירסקי חנה ונטע אבידר	100.- ₪	בגנו שושנה
100.- ₪	זילברשטיין מרדכי	100.- ₪	בהיר רגינה
100.- ₪	זיסברג שמואל	50.- ₪	בורשטיין אברהם
20.- ₪	כרמי יצחק	50.- ₪	בורשטיין צפורה
100.- ₪	כרמל עופרה	100.- ₪	בינשטוק אברהם ופולה
50.- ₪	לדרמן אליעז	150.- ₪	בן דיאנה ד"ר
200.- ₪	ליבנד עודד- לזכר ליבנד יעקב ז"ל	100.- ₪	בן דיאנה ד"ר
200.- ₪	ליבנד עודד-לזכר ליבנד בן-ציון ז"ל	200.- ₪	בר ישראל שמואל
300.- ₪	ליפשיץ מיכול ורחל	50.- ₪	גוטליב ירמיהו
100.- ₪	מונטל יצחק	100.- ₪	גולדמינץ חווה
100.- ₪	מילשטיין עדה ומשה	200.- ₪	גולן הופן
50.- ₪	מנדלבוים סימה	100.- ₪	גישצבסקי ירזי
1500.- ₪	מנדלסון מרדכי	18.- \$	גלזמן אברהם
100.- ₪	משולם לאה	500.- ₪	גרינשטיין פישל
100.- \$	מיזריצקי קופל - ב. איירס	100.- ₪	דונר דבורה
30.- \$	סלומה אבי	250.- ₪	דקר יוסף
120.- ₪	סלומון עליזה	250.- ₪	דקר משה
100.- ₪	עמיצור פרידה	100.- ₪	הוכברג אנה ואריה
30.- \$	פוגל	50.- ₪	הורביץ אריה
50.- ₪	פולורמכר צילה	50.- ₪	הנדלסמן משה

הסכום	שם התורם
₪ 300.-	רובינשטיין שמואל
₪ 200.-	רוט (מורגנשטרן) שולה
₪ 70.-	רידל - משפחת רידל
₪ 100.-	רידר בלה
₪ 50.-	רכטמן פנינה ודוד
₪ 100.-	רמון פנחס וניצה
₪ 50.-	שביט חיים
₪ 50.-	שטוקפיש דוד ורבקה
₪ 150.-	שטייגל גדליה
₪ 50.-	שטייזל קלמן
₪ 100.-	שטרנשוש חנה
₪ 100.-	שרמן אברהם
₪ 100.-	שטיצר בלצ'ה
₪ 100.-	ללא שם
₪ 100.-	ללא שם

הסכום	שם התורם
₪ 50.-	פינקלמן אלטר יעקב
₪ 100.-	פינקר בלה
₪ 100.-	פישר טרכטנברג צשה
₪ 150.-	פלומנקר פריד יונבד
₪ 150.-	פלמור (פלומנקר) חנן
₪ 70.-	פנסטרמכר צדוק
₪ 100.-	פרידמן ברניה
₪ 200.-	פרידמן ברניה זאב
₪ 100.-	פרידמן דוד
₪ 100.-	פרידמן יורם
\$100.-	צינמון יוסף - ניו יורק
₪ 100.-	צירילין מרים - קיבוץ אושה
₪ 4400.-	קורן משה
₪ 100.-	קריגר בן-ציון

גן הילדים בלובלין לפני השואה בהנהלתה של בלה דובז'ינסקה

לזכרם • צום אנדענק • IN MEMORY

לקבל רק חלק מחברי הגרעין. קם יהושוע עזב את הקיבוץ ועבר לגור בתל אביב.

הוא עבד בכל עבודה מזדמנת. ביום מהימים פגשתי את יהושוע בת"א והתחתנו ומאז לא נפרדנו עד מותו.

לאחר מספר שנים החלטנו שאנחנו מצטרפים לקיבוץ ובחרנו ביד מרדכי.

בעת מלחמת השררר לחם יהושוע בקרבות יד מרדכי עד שלוחמי הפלמ"ח הגיעו וחילצו את הלוחמים שנתרו. בקרבות אלה נפלו לוחמים רבים.

לאחר הפינוי הגיע יהושוע עם שאר החברים לקיבוץ גן שמואל כאשר הנשים והילדים פונו למעברות.

לאחר זמן מה כאשר צה"ל כבש את יד מרדכי בחזרה מהמצרים החלו שיחות בין חברי הקיבוץ ולא כולם הסכימו לחזור ליד מרדכי אחרי כל מה שעברו שם וחלק מהחברים עזבו.

נמה מילים לזכרו של בעלי

היקר יהושע דמבין

יהושוע נולד בוורשה למשפחה דתית ובהיותו בן שלוש עברה המשפחה להתגורר בלובלין שם גדל כילד דתי לכל דבר.

בהיותו כבן חמש עשרה הגיעו לאוזניו סיפורים אודות תנועת השומר הצעיר אליה הוא הצטרף מיד.

תוך כדי שהותו בשומר הצעיר היה יהושוע למדריך פעיל בתנועה והשתתף במוסדות התנועה.

לימים החליטה ה"קבוצה" אליה השתייך להקים חווה כדי להכין עצמם לקראת עליה לארץ ישראל שם יקימו את ביתם החדש בקיבוץ קיים או שיקימו התיישבות חדשה. הקבוצה הקימה כאמור חווה בפולין בעיר צ'נסטחוב וקראו לה "במעלה". תפקידו של יהושוע היה לחפש עבודות חוץ עבור החברים כדי שיהיה להם מקור פרנסה ולכן קראו לו החברים "הכיבושניק".

כעבור תקופה כאשר הגיע תורו לעלות לישראל קם ועזב בית אמיד ומשפחה כדי להגשים ולעלות לארץ ישראל.

את הוריו ובני המשפחה האחרים לא ראה יותר מאחר ופרצה מלחמת העולם וכל משפחתו הושמדה במלחמה ארוכה זו.

בהגיעו לישראל הוא נשלח לקיבוץ שער הגולן וכעבור תקופה הוא הצטרף לקיבוץ כפר מסריק בו כבר שהו מספר חברי הגרעין שלו.

בעת שהיה בקיבוץ כפר מסריק נודע לחברי הגרעין שהקיבוץ מוכן

מרק אורטמן ז"ל

סבא יקר שלי

ידעת ואהבת לתת גם כשלא פנו אליך

ידעת ליעץ לעזור לתמוך ולאהוב את כולם שווה בשווה.

החזקת איחדת וקשרת את המשפחה כגוף אחד ומאוחד

ידעת להקשיב ואז להשיב מילים במניין ורק לעניין

יש אומרים כי לא לנעורים המוח ולא לזיקנה הכח וכך ידעת לתת עצות זהב נכונות בד בבד

עם כח לעזור ולתמוך ועד היום נשארת צלול למרות שהכוח

אוזל, ידעת לחזק את ידי האחר. אתה חקוק בליבנו ובמחשבתנו ונגיד כי רק טוב בכך יש. אתה הפאר שלנו

וזה שהביא אותנו למה שאנחנו. ציטוט: משלי פרק יז פסוק ו'

עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם.

(הספד של הנכד ד"ר זיו רייך)

גם אנחנו היינו בין העוזבים ובשנים הראשונות התנאים היו קשים מאוד.

עם השנים הסתדרנו ובנינו את ביתנו בתל אביב שם גידלנו את ילדינו ושם גם המשכנו לגור עד היום בו נפטר יהושע בעלי היקר. יהי זכרו ברוך.

מרים דמבין - אלמנתו.

קורט [ישראל] הרץ

(דברים לזכר אחי)

ביום 23.2.2002 הלך לעולמו אחי האהוב, קורט (ישראל) הרץ, בקיבוץ עין שמר.

אחי קורט נולד בשנת 1914 בסאנוק בפולין. ילדותנו עברה עלינו בלובלין. אבא, יאן הרץ, היה קצין בכיר בצבא הפולני, ואמא, גוסטבה (מבית לברפלד), עבדה בניהול בית היתומים היהודי בלובלין ששכן ברחוב גרודזקה. קורט למד בגימנסיה סטשיצה והיה פעיל מאוד בקן השומר הצעיר. בתקופת שהותו האחרונה בלובלין היה גם ראש הקן.

בשנת 1935 עלה קורט לארץ והצטרף לקיבוץ עין שמר שבו חי

עד יום מותו. גם בארץ המשיך קורט בפעילות פוליטית רצופה בשומר הצעיר ובמפ"ם. הוא היה שליח התנועה במקומות שונים, בעיקר, בצרפת ובארצות הברית. במשך תקופה ארוכה טיפח קורט קשרים ענפים עם ארצות שונות באפריקה, גם כאשר אלו ניתקו את היחסים הדיפלומטים עם ישראל. עם סיום עבודתו כראש מחלקת קשרי החוץ של ההסתדרות הכללית חזר לעבוד בקיבוץ. הוא נפטר כעת לאחר מחלה ממושכת.

אני מביא כאן דברים שנאמרו בעת ההלוויה מפי חברו למאבק הפוליטי - ויקטור שם טוב.

הרץ אליהו (אדק)

ישראל הרץ - אביר העמלים

אהובה יקרה, ליבלה - כפי שישראל היה קורא לך, כאשר דיברנו עליך בירושלים. איציק, רחלי, מיאמי, הנכדות והנכדים, משפחת קיבוץ עין שמר.

את ישראל הרץ קורט הכרתי בתקופת החלומות הגדולים, תקופת גדולתו של הקבה"א, שבה הוא ידע להחליט בעוז רוח על הוצאת עיתון יומי, כדי לשנות את המפה הפוליטית, לייסד את "ספריית פועלים" כדי לחנך את העם, לפתוח את מועדון "צוותא", בתל אביב, כדי לעצב אופייה המתקדם של התרבות הישראלית המתהווה בספרות, בשירה, בתיאטרון, באמנות, בזמר העברי. באותם ימים קיימנו את הברית - שהיתה ברית אמת - בין הכפר והעיר, או כפי שהגדרנו אותה אז "הברית בין הקומונה החקלאית והפרולטריון העירוני". קורט כפי שראו אותו עיניי, היה סמל חי לברית לוחמת זו.

עם הזמן השתנו הדברים. אין מה לעשות - עלינו להודות: "עכשיו דבר אין להכיר"... הקומונה החקלאית איננה מה שהיתה והפרולטריון העירוני איננו עוד מה שהיה באותם ימים...

ברצוני להחזיר אתכם לסוף שנות הארבעים, שישים שנה אחורה ולספר על אותו יום ירושלמי בו קיבלתי ממאיר יערי צלצול טלפוני. הוא הודיע לי על החלטתו לשגר לירושלים שליח שישימש מזכיר הסניף ושמו ישראל הרץ מקיבוץ עין שמר. קיבוץ עין שמר, "קיבוץ של קובה ריפתין" היה בעיני כולנו קיבוץ של לוחמים, עם מעורבות פוליטית אידיאולוגית עמוקה, קיבוץ אוונגרדיסטי, מגויס, כרוב הקיבוצים באותה תקופה.

עם בואו לירושלים, כבש קורט את ליבי וליבם של כל חברי מפ"ם בעיר. אהבנו אותו כפי שאוהבים ממבט ראשון...

נחרט בזיכרוני היום בו פגשתי לראשונה; ניצב לפני עלם חמד, אדם גבה קומה, יפה תואר, עם כתפיים רחבות, פנים פתוחות, מחייכות ומקרינות חום אנושי, עם עיניים חכמות וידיים גדולות, ידי פסל המעצב דמויות. סיכמנו אז עם גרטי, שיש לקורט ידיים יפות כמו ידיו של חזן, שדיברו אלינו בשפתן-הן.

לא עברו חודשים רבים ובקסמו האישי חולל קורט מהפכה שלמה בסניף המפלגתי. רוח גדולה אחזה בסניף. הוא סחף את כולנו לפעילות קדחתנית בשדות הקרב הפוליטיים, במערכות ההסתדרות והאיגוד המקצועי, בחיים המוניציפאליים ובחיי התרבות.

קורט היה נואם מלהיב, היה לו כשרון גדול למצא נתיבים לליבו של כל אדם ולהתחבר אליו. היה ג'נטלמן מושלם, איש התרבות האירופאית. מצאתי בו אז גם משהו מרוח האבירות שמגורשי ספרד שמרו בליבם במרוצת הדורות. הוא היה מגיע לביתם של עמלי העיר, משתתף בחגיגה, בשמחתם ובצרותיהם, נכון תמיד להושיט עזרה, ליעץ ולעודד. עד היום תמצאו בשכונות של דלת העם בקטמונים או בשכונת מוסררה שעל קו התפר לעיר המזרחית, עשרות ואולי מאות משפחות שקורט היה ידידם, שטיפל בבעיותיהם וליווה אותם במלחמת הקיום שלהם. היה איש ההמונים במלוא מובן המילה.

רעייתי גרטי ואני קלטנו אותו ממש כבן משפחה. בימי הצנע של דב יוסף סבלנו בירושלים ממחסור חמור במצרכי מזון. מידי שבוע קורט היה מביא את מנת המזון השבועית שהקיבוץ הקציב לו: עוף שלם, ביצים, ירקות, פירות, והיה מניח את החבילה על שולחן מטבחנו. כל השבוע סעדנו יחד כמשפחה אחת. היית אור שבחיינו המשותפים קיימנו הלכה למעשה את "הברית בין העיר והכפר" בדיוק על פי תורתה של מפ"ם...

אינני יכול לשכוח אותו יום בו הגיש לי ישראל חליפה שלו, שהביא כפי הנראה מצרפת (או היתה זו אולי חליפה של אחיו הבכור שחי אז בארה"ב) וממש חייב אותי לגשת לחייט כדי שיתאים אותה למידות גופי. היה חשוב מאוד בעיניו שאהיה לבוש

"כפי שצריך" בפגישותיי הרשמיות...

כזה היה קורט - מוכן תמיד לתת הכל ולעשות הכל למען הזולת. מישהו הגדיר פעם את הציונות כמהפכה שבה דור אחד שתל עצים למען הדור שבא אחריו. קורט שתל עצים בהרי ירושלים תרתי משמע. באותם ימים היתה ירושלים עיר מוכת אבטלה. אלפי עולים חדשים סבלו מחוסר עבודה, ואז הציעה הקרן הקיימת תעסוקה בשכר דחק לשתילתם של כמה מיליוני עצים בהרי יהודה - מסביבות שער הגיא עד שערי העיר בואך ירושלים. העולים העדיפו לקבל דמי אבטלה ולא כל כך רצו לשתול עצים בשכר דחק. קורט התגייס לתת דוגמה אישית כדי לשכנע את העולים לצאת לעבודת השתילה. במשך שבועות היה קם בחמש בבוקר, מתייצב בשעה שש בלשכת העבודה של העיר (מקום בו התרכזו מאות מחוסרי עבודה) וכך יצאנו מידי יום להרי יהודה כדי לשתול עצים איתם. דוגמתו האישית פעלה, והעולים התרגלו והמשיכו לעסוק בשתילת עצים עד שכלכלת העיר אפשרה לקלוט אותם בעבודות אחרות.

ישראל הרץ היה בשבילי נציג כבוד של אותו קולקטיב מנהיגותי מופלא של מפ"ם שהתקבץ סביב "ההנהגה ההיסטורית" של מאיר יערי ויעקב חזן. היו בקולקטיב זה יולק - ישראל ברזילי, מרכזי בנטוב, קובה ריפתין, חייקה גרוסמן, אמה תלמי, חנן רובין, יודקס, אהרון אפרת, יצחק פטיש ועוד רבים אחרים. היתה זו הנהגה חזונית עם חוט שידרה אידיאולוגי, עם ערכים

ונורמות התנהגות משלה, עם תרבות דיבור ותרבות הקשבה, שבימינו אלה כבר אינם בנמצא.

אני חייב תודה לקורט; הוא היה האדם הראשון שנתן בי אמון, שהמין ביכולתי, שדחף אותי בכל כוחו קדימה אל השורות הקדמיות בזירת המאבקים. הוא חיבר אותי להנהגת התנועה עד שהועליתי "ישר מהשטח" אל ספסלי הפרלמנט ומשם מאוחר יותר אל שולחן הממשלה. ללא תמיכתו ועידודו ספק אם הייתי מצליח לעבוד את צעדי הראשונים בדרכי הציבורית.

והנה, אני ניצב היום יחד אתכם ליד קברו הפתוח. עצוב לי יחד אתכם, לא רק בגלל הסתלקותו, אלא במיוחד מפני שמחלה אכזרית לקחה אותו מאיתנו למשך שנים ארוכות ובנתה קיר של זכוכית שהפריד בנינו. אנחנו ראינו אותו, הוא ראה אותנו, אך נמנעה מאיתנו האפשרות לקיים עם איש זה שיח מרתק כלשהו...

צר לי עליך, אחי ישראל, היית לי חבר וידיד שכמוהו לא היה לי בכל אורך חיי.

ויקטור שם טוב

איטה פלדמן זכרונה לברכה

על קברה של אמנו נכתב כי היתה טובה וטהורה, ואמנם תמיד התכוונה רק לטוב ומעשיה היו טובים וטהורים, שלא על מנת לקבל פרס.

אמנו נולדה בפולין וחיה בלובלין עד לפרוץ מלחמת העולם. יחד עם צעירים אחרים, נמלטה לרוסיה, שם

דוד איזו ששרד את השואה היה החוליה המקשרת האחרונה בין הדור הקודם שרק חלק קטן ממנו זכינו להכיר לבין דורנו אנו. עם מותו חשים אנו שנגמרה תקופה והסתיים פרק בחיי משפחתנו. מצאנו לנכון להביא את דברי ההספד שנאמרו בהלווייתו מכיוון שהדברים מספרים מקצת מחייו וממה שדוד איזו היה עבור משפחתנו

דוד איזו היקר!

שנינו בזהר כי בשעה שהאדם מסתלק מהעולם הזה, אביו וקרוביו שכבר נפטרו באים ונמצאים עמו, הוא רואה אותם ומכיר אותם וכולם נראים לו באותה מראה וצורה כפי שהם נראו בעת חייהם בעולם הזה. נפגש אתה עכשיו עם דודה טולה אשתך שאותה כל כך הוקרת ואהבת, עם סבא אלק, עם סבתא לובה ועם דודה מניה, אלה שהיו הנפשות הקרובות ביותר אליך לאחר מלחמת העולם השנייה והפכו למשפחתך הקרובה והאהבת לאחר שכל משפחתך נספתה בשואה. נפגש אתה עם ילדיך שנהרגו בשואה בצורה כל כך אכזרית ואליהם התגעגעת מאז השתחררת ממחנה ההשמדה.

אתה האדם האמיץ והחזק ביותר שהכרנו. לעבור במחנה ההשמדה את כל הסבל שעברת לדעת בכירור שלא נשארה לך אפילו לא נפש קרובה אחת בכל העולם ובכל זאת להחזיק מעמד להתאושש עד כמה שניתן, להקים משפחה ולהמשיך לתפקד ככל האדם, איזו תעצומת נפש צריך האדם לכך, ולך היו את אותן תעצומות הנפש. בפרשת אחרי מות קדושים שיקראו

אפשר היה להסתיר ממנה דבר בכל מה שנוגע לבנותיה ולנכדיה. גם אם לא סיפרנו לה את כל האמת תמיד, היא ידעה מה קורה בחוש מיוחד בו התברכה. חיי משפחה תקינים היו חשובים בעיניה והעניקו לה נחת.

אמנו היתה צנועה, שקטה ועדינה, לעולם לא התפארה בכל תחום שהוא. למרות צניעותה, היתה אשה משכילה, שאת רוב השכלתה הבורגת רכשה בכוחות עצמה. את השפה העברית שיפרה מיום ליום והיתה מרבה בקריאה.

בעשור האחרון לחייה, הצטרפה למועדון גימלאים ברחוב רש"י, שהיה לה בית שני. גם שם המשיכה ללמוד ולפתח את אופקיה. היתה מבלה שם שעות בלימודים שונים, במקהלה ובריקוד. כמו כן, לא ויתרה על טיולים ברחבי הארץ, אותם אהבה במיוחד.

אמנו וסבתנו תשאר בזכרוננו לעולם ותהיה סמל לטוב לב, צניעות וטוהר מידות.

בנותיה

שושי נוה ופנינה רותם.

לזכרו של יצחק רוזנצוויג ז"ל

דוד איזו, כפי שקראנו לו אנו אחייניו, נפטר ב-ו באייר תשס"ב.

עבדה בכל עבודה מזדמנת וכך ניצלו חייה וחיי אבינו. בזמן נדודי הורינו ברוסיה הגדולה, ולמרות תנאי החיים הקשים, נולדה שושי הבת הבכורה. בסיום המלחמה חזרו הורינו לפולין ושם נולדה פנינה. אמנו שאפה לעלות לארץ ישראל ולא ויתרה, עד שבשנת 1950, בחורף קשה וקר, עלו הורינו לארץ. בארץ התחילו הורינו את חייהם מההתחלה בעבודה קשה, מגורים עלובים ולימוד שפה חדשה. למרות החיים הקשים, היינו, בנותיהם, במרכז העניינים והדבר המרכזי והחשוב היה לימודים והתערות בארץ.

אמנו היתה אשה נפלאה, היה לה חוש הומור מיוחד ותמיד שמרה על אופטימיות ורוח טובה. אמנו אהבה לעזור לכל מי שנזקק לעזרתה. רוחה ליבה ואהבתה לנכדיה לא ידעו גבולות. אמנו התברכה בשבעה נכדים ועד סוף ימיה זכרה את ימי ההולדת שלהם וכל אחד מהם זכה למתנות בכל ארוע. אמנו זכתה והתברכה בשתי נינות מנכדה הבכור.

במשך כל חייה ידעה להעניק מטוב ליבה ומנסיון החיים שלה. אי

בשבת הקרובה בבית הכנסת נאמר "כי בענן אראה על הכפרת" על פסוק זה העיר פעם רבי מאיר שפירא, ראש ישיבת חכמי לובלין, העיר בה נולדת ועל הישיבה שבה הרבית לספר, שישנם אנשים המגלים לעיתים חולשת אמונה בשעות הקשות המתרגשות ובאות עליהם, אל אותם אנשים מופנה הפסוק, הבא ללמדנו שאסור לאדם להתייאש אפילו בשעה שפוקדים אותו זמנים קשים. שכן פעמים הרבה כאשר החושך מכסה ארץ, נראה לו לאדם כאילו אפסה כל תקווה לחייו וכלו כל הקיצין, ולפתע זורחת לו שמש התקווה ויתגלה לפניו אור הישועה במלוא זהרו. על היהודי השרשי להתחנך לקראת הימים הקשים העלולים לפקוד אותו בחיים ועליו לזכור שאחרי סערות קשות עולה זורחת מחדש שמש יקרות. ואתה אכן קיימת פסוק זה במלואו.

כמה סמלי שנפטרת במוצאי יום העצמאות יום שבו שוחררת ממחנה ההשמדה ובמשך שנים רבות חגגתם אותו ודודה טולה ברוב פאר והקפדתם לערוך סעודת הודייה ולשתף את כולנו בשמחתכם. ביום זה אמרתם תמיד נולדנו מחדש.

לעלות לארץ ישראל, להתחיל לבנות את חיך מבלי לדעת את השפה, למצוא עבודה בסולל בונה, לעסוק בבניית העיר באר שבע ולהגיע הביתה לחיפה פעם בשבוע או שבועיים, איזה כוח נפשי וגופני צריך האדם בכדי לעשות זאת, ואתה עשית זאת מבלי להתלונן והיית שמח בחלקך.

מצאת תעצומות נפש וכוח גם כשהחלטתם בגיל מבוגר יחסית

ולמרות הקושי להחליף מקום מגורים ולעבור דירה לגבעתיים כדי להיות קרובים למשפחה. השתלבת בחיי בית הכנסת ארלוזורוב, הכרת אנשים חדשים והרבית במתן צדקה.

עכשיו עם עלייתך למרומים בבקשה היה מליץ יושר עלינו ועל עם ישראל הזקוק כל כך לחוזק ולתעצומות נפש כדי לעבור ימים קשים אלו.

יהי זכרך ברוך!

משפחות: ענבר ומלכסמן

פאניה רוזנבוש

2002-1916

בחדש ספטמבר השנה, הלכה לעולמה יקירתנו הגב' פאניה רוזנבוש, בת 86, זוגתו לחיים של יוצא לובלין מר פישל רוזנבוש, יבדל"א.

פאניה רוזנבוש נולדה בשנת 1916 בעיר קיריבויורג שבאוקראינה, שם הכירה בתחילת שנות העשרים לחייה את פישל בעלה.

עם פלישת הצבא הגרמני לרוסיה,

נדד הזוג רוזנבוש הצעיר ובני המשפחה, אל העיר מגניטוגורסק בהרי אורל שבסיביר, שם נולדה ביתם האחת והיחידה לולה רוזה, בשנת 1945. לאחר כשנה נוספת המשיכה המשפחה בנדודיה אל מחוץ לגבולות רוסיה והגיעה לוורשה שבפולין, שם פגשו באחים ובאחיות הנוספים לבית משפחת רוזנבוש, כשהם תרים אחר שרידיה של המשפחה שהתפצלה בעקבות המלחמה. אבי המשפחה, מנדל רוזנבוש, והאח הצעיר אהרון רוזנבוש נספו בשואה.

משפחת פישל ופאניה רוזנבוש החליטה לצאת גם את גבולות פולין, עד עגינתם בבליגיה, שם חייתה אחותו הבכורה של פישל. בבריסק התבססה המשפחה בעסקי הפרוות שהקים פישל, כאשר פאניה מסייעת כנגדו בחריצות ובמסירות בניהולו של משק בית וגידול ביתם האהובה, לצד עבודתה בחנות הפרוות.

גם כאן לא הסתיימה דרך החיים המעניינת של בני הזוג, ובשנת 1975 עלו לישראל, בעקבות נישואיה של ביתם אשר בחרה להקים את ביתה בישראל.

פאניה ופישל רוזנבוש השתקעו בגבעתיים ולאחר מספר שנים בהן המשיכו לעבוד בענף הפרוות, פרשו בני הזוג לחיים מאושרים ולטיפול בנכדים.

פאניה רוזנבוש, אשר הלכה לצידו של בעלה פישל באהבה רבה, זכתה לתגמול כאשר סעד אותה פישל בשנות חייה האחרונות כשהיתה מרותקת לכיסא גלגלים בעקבות מחלה בה לקתה.

פאניה רוזנבוש נפטרה בשנת בשיבה טובה, והשאירה אחריה

יוסף אברמסקי

בפברואר 2001 מלאו שלוש שנים להסתלקותו המהירה והפתאומית של אבינו, יוסף אברמסקי, וקיימנו לזכרו ערב מיוחד, אשר בו הועלו קווים לדמותו. במעמד זה חילקנו מלגות לתורמים לקהילה ולעוסקים במתן עזרה הדדית כפי שאבא נתן כל חייו.

אבא הגיע עם משפחתו ב-1924 מלובלין לחיפה לבת-גלים ולאחר שנה הגיעה משפחתו לכפר-אתא. כאן היו בין ארבע המשפחות הראשונות שייסדו את המקום, היה להם באותם ימים משק לתפארת. אך המאורעות והפרעות של הערבים לא פסחו עליהם ופעמיים נפגע המשק ונשרף, אך בשארית כוחותיהם וכספם המשיכו לעבד את האדמות ולקיים רפת חלב. ואז נקטע הכל באחת עם פרוץ מלחמת השחרור ב-1948 והמשפחה נאלצה לחסל את המשק. לאחר המלחמה החל אבא לעבוד כמזעזע המקומית כמנהל עבודה, ולאט לאט התקדם בתפקידו עד שהיה אחראי על המשק בעירייה, והיה פעיל ביותר במחלקת החינוך. במהלך השנים לא הפסיק לתרום בכל דרך שהיא לאנשי המקום.

לפני המלחמה בהיותו בהגנה היה מדריך לנערים הצעירים ולימדם

דירה האבן אויך געווינט מיינע טייערע לערער און דערציער פון דער י.ל. פרץ שול - לערער קרוסמאן און לערערין לאדזיע מיאדאוניק, פאר וועלכע דער שריט פון רבקהן איז פאר זיי געווען א שרעקלעכע איבערלעבונג - אלס דערציער.

דער אויסברוך פון דער 2-טער וועלט קריג האט אונדז ווייטער פארייניקט אין לוצק ווי איר ברודער דער קאמוניסט איז געווארן איינער פון די אנפירנדיקע פערזענלעכקייטן - אויף די אוקראינישע פארנומענע געביטן, און זי רבקה האט קאנטינואירט איר לערע אין גימנאזיע.

נאך דער קריג האב איך זי ווידער געטראפן אין ביעלאווע, ווו זי האט זיך געגרייט צו פארן מיט א קיבוץ קיין פאלעסטינע. דורך א צופאל האט זי אפגעפונען א מיידעלע פון איר ברודער ביים קאמאנדיר פון א פארטיזאנער אפטיילונג ווי אויך אן איבערגעלאזטע פון אים צוואה. אויפן סמך פון אט דעם דאקומענט האט זי אפגענומען דאס קינד און זי אדאפטירט אלס איר טאכטער.

אין 1957 איז זי געקומען קיין ישראל מיט אירע צוויי קינדער און שפעטער אויך איר מאן. זי פלעגט אפט באזוכן אונדזער ארגאניזאציע און געווען א סטאבילע לייענערין אין אונדזער ביבליאטעק. די לעצטע יארן האט איר געזונטהייט מצב זיך שטארק פארערגערט און איז אוועק אין דער אייביקייט דעם 7-טן אקטאבער. כבוד איר אנדענק.

יוסף פריינד

בעל אוהב ומשפחה מתגעגעת, אשר יזכרו אותה לתמיד כאישה אצילית, מכובדת, נמרצת ומלאת חיים.

המשפחה

רבקה וואקסמאן-קוטשער

רבקה וואקסמאן-קוטשער האט געשטאמט פון א פארמעגלעכער בונדישער משפחה ווי איר מוטער איז געווען פארזיצערין פון דער פרויען ארגאניזאציע "יאפ" - (יידישע פרויע ארגאניזאציע) אין לובלין. מיר האבן צוזאמען געלערנט אין דער י.ל. פרץ שול און באקומען אונדזער דערציונג אין דער "סקיפ" - ארגאניזאציע. ווייטיקלעך האבן מיר איבערגעלעבט דעם פאקט, וואס רבקה האט זיך איינגעגעבן מיט נאך א פאר פקיפיסטן זיך אפצורייסן פון דער ארגאניזאציע און אריינטרעטן אין דער אומלעגאלער קאמוניסטישער קינדער ארגאניזאציע "פיאנער", ווי אויך איר ברודער, וועלכער האט געהערט צו דער באוועגונג.

די עלטערן האבן פארמאגט אן אייגן מאדערן הויז אין דער פוילישער געגנט און אין זייער

כשמשעה הגיע לארץ הוא עבד במשטרה הבריטית. לאחר מכן עבר לסוכנות היהודית ועבד בנמל חיפה. שם פעל להעלאת עולים חדשים לארץ ישראל. הוא נסע מספר פעמים למרסיי על מנת להעלות עולים לארץ. באחד הימים, במהלך עבודתו בנמל חיפה פגש את דודו, נתן לוינשטיין ז"ל, שהגיע כעולה חדש מפולין. לאחר מכן עבר לעבוד במשרד החוץ. שליחותו הראשונה הייתה לאיסטנבול שם שימש כמחליף לקונסול ישראל באיסטנבול. בטורקיה פגש את רעייתו לעתיד, מרי. מטורקיה משה המשיך לארצות הברית, שם נשא ב-1954 את מרי לאישה ונולדו ילדיהם: יורם (1955) ודפנה (1960). אביו הקים לפני 20 שנה "קרן שבת לוינשטיין" למילגות לתלמידי תיכון יוצאי לובלין. בשנת 1963, עבר משה לעבוד במשרד ראש הממשלה. אחרי שירות ארוך ונאמן, פרש משה לגמלאות. שנה לאחר פרישתו חלה במחלת הפרקינסון, מחלה שנאבק בה במשך 17 שנה. עד לפטירתו ב-13 בפברואר 2002. יהי זכרו ברוך. מרי, יורם ודפנה ארי-אבן

להיות כה פעיל בכל התחומים, ועיקר גאוותו היתה הפעילות עם ילדים בעלי תסמונת דאון, שפועלים במסגרת מע"ש איתם פעל שלושה ימים בשבוע. להנצחת שמו חשבנו בני המשפחה שמן הראוי לעשות זאת בשטח המוזיאון בית פישר ביתו של מוכתר הכפר עוד מראשית שנות העשרים. נטענו עצים בגן קטנצ'יק בשטח המוזיאון ליום השנה לפטירתו. הפינה נקראת "הפינה של יוסקה" וטקס הסרת הלויט מעל השלט לווה בטקס מאוד מכובד ובהקרנת סרטון על חייו ופועלו. בסיומו הענקנו ילדיו מלגות לתלמידים אשר גם הם תורמים ומתנדבים הקריה לטובת הקהילה. איה אילון (אברמסקי)

משה "בובק" ארי-אבן [לוינשטיין] ז"ל

משה נולד בג'לושיץ ב-12 באפריל 1918, לשיינה ויצחק שבח לוינשטיין. בגיל צעיר המשפחה עברה לגור בלובלין ומשה למד בגימנסיה רוסית. בשנת 1934, בגיל 16, עלה לארץ ישראל והתגורר בכפר אתא אצל קרובי משפחה.

מורס ועוד. אח"כ היה פעיל בפלוגות הסדרן, משמר אזרחי שבו שירת עד יומו האחרון. בתפקיד זה אבא אבטח את הקריה בלילות שבת, חגים וערבים רבים אחרים. אבא היה פעיל גם באגודת "הועד למען החייל" ודאג לרווחתם של החיילים באגודת ה"מפיץ", אותה הם אימצו. בערוב ימיו אבא היה מדריך במוזיאון בית פישר, המוזיאון להכרת הקריה מראשיתה. בשיעורים הדריך אבא את התלמידים שהגיעו מבתי הספר בקריה ומהגנים גם יום לפני שکرע ונפל לימד ילדים מכיתה ה' מבית ספר גורדון. בתום שנות ה-30 אבא הכיר את אמא, מלכה לבית ברנבליט שהגיעה לארץ לקיבוץ תל-יצחק ועברה לקיבוץ אושה וכדי לעזור לכלכלת הקיבוץ נשלחה עם חברותיה לכפר אתא לעבודה, ונפל בחלקה להגיע לבית משפחת אברמסקי, שם פרחו בניהם האהבה והיא נשארה עם אבא בכפר אתא והקימו ביחד בית, ואנו ילדיהם אמציה ואיה הקמנו משפחות והם רוו רוב נחת מכולנו. בעזרתה ובתמיכתה של אמא אבא יכול היה

בצעד רב וביגון קודר אנו מודיעים על פטירתו של בעלי ואבינו

פופול ברטשטיין ז"ל

הבן של רוזה ברטשטיין-רוזנבוש מלובלין
שנפטר באנטוורפן, ב-6 בספטמבר 2002
ונקבר בבריסל.

אשתו זיקלין

ילדיו איון, אמלי וסמואל והמשפחה

תערוכת ציורים ופסלים לזכרו של יעקב ליבנד

ביום השנה לפטירתו של יעקב ליבנד, קבלתי החלטה לקיים אזכרה, לא בבית קברות אלא בתערוכה.

עברה שנה מאז לכתו, ועד לאחרונה היו עבודותיו ארוזות בבית, כפי שהיו בפנינת דירתו במשען. החלטתי לקיים תערוכה מעבודותיו, בבית האבות נאות אביבים, הבית בו נהנה לחיות כל כך לפני שנפטר, במקום לקיים אזכרה בבית הקברות. אני בטוח שזו היתה עשויה להיות גם בחירתו. בעזרתה של מרלין, העובדת הסוציאלית, אשר היתה מיודדת עם יעקב וחיבבה אותו הקמנו את התערוכה. החלטתי גם שהפסלים והציורים יוענקו לדיירי הבית ולידידיו, בתמורה לתשלום סמלי אשר ישמש לרכישת ציוד מיוחד לחוגי הציור והפיסול בבית, חוגים אשר בהם היה יעקב כל כך פעיל ובו העריכו כל כך את תרומתו. עבודותיו של יעקב אשר יוצבו אצל מכריו, ימשיכו לגרום הנאה ולשמר את זכרו, כפי שבוודאי היה רוצה. יעקב עסק בציור ופיסול כל חייו (כשרונו היה ידוע עוד מנעוריו) אך התרכז באמנות מאז יצא לפנסיה מעבודתו לפני כ-20 שנה.

דבר נוסף שרציתי לספר זה אודות ביקורי בפולין שקשור כמובן גם ביעקב. משפחתי (מצד אבי) מקורה בעיר לובלין. אבי בן-ציון עלה ארצה בראשית שנות השלושים לצורך לימודים בטכניון. יעקב שהיה בגימנסיה, קיווה להצטרף אליו לאחר גמר לימודיו. לרוע מזלו או אולי למרבה מזלו,

לאחר כניסת הגרמנים לפולין ועם איסוף יהודי לובלין למשלוח למחנות, היה בביקור אצל חבר מחוץ לעיר. בדרכו חזרה ברכבת הביתה, פגש באחת חבר, אשר סיפר לו על האקציה נגד יהודי לובלין ואמר שאסור לו לחזור.

יעקב עלה על רכבת אחרת בכיוון הפוך ונסע לרוסיה, ובכך ניצל מהגורל שהיה להוריו ואחיו הצעיר.

לאחר שנים במחנות כפיה בסיביר עלה ארצה ב-1947 ושוב לא רצה לנסוע לפולין. גם אבי לא נסע מעולם לפולין לאחר המלחמה.

בתי שיר ואני סגרנו מעגל וכמעט 60 שנה לאחר המלחמה נסענו לסיור בפולין. ביקרנו בין היתר בעיר לובלין וברחוב שבו גרה משפחתנו. כמו כן, באושוויץ, באולם הנקרא "לכל אדם יש שם", הזכרנו (במסגרת הקדיש לנספים) את שמות בני משפחתנו שנספו, סבי, סבתי ודודי (הצעיר), שאיש לא הזכיר את

שמם מאז נספו, ולא אמר עליהם קדיש.

ביקור במחנות ובגטאות בפולין חשוב לדעתי מאוד, גם לנוער וגם לבני דורי, אשר מכירים את הנושא מספרים, תמונות וסרטים אך אין כמראה עיניים להמחיש את הזוועה.

אני רוצה להדגיש כאן, לאנשי הבית הזה אשר ברובם סבים וסבתות, ואולי חלקם ניצולי שואה, כמה חשוב לספר ולספר את ההיסטוריה לבני הדור הצעיר, ולצעירים שישאלו וילמדו ממקור ראשון. שלא יקרה להם מה שקורה לרבים, שכאשר מתעניינים בנושא לפתע, זה מאוחר מדי.

אני בטוח, שאם יעקב רואה אותנו מלמעלה, את מכריו מהבית הזה ואת ידידיו מפולין, מבית הספר, אשר גם הם טרחו והגיעו לכבוד את זכרו, הוא מרוצה מהדרך בה בחרנו להזכירו ולזכרו.

עודד ליבנד

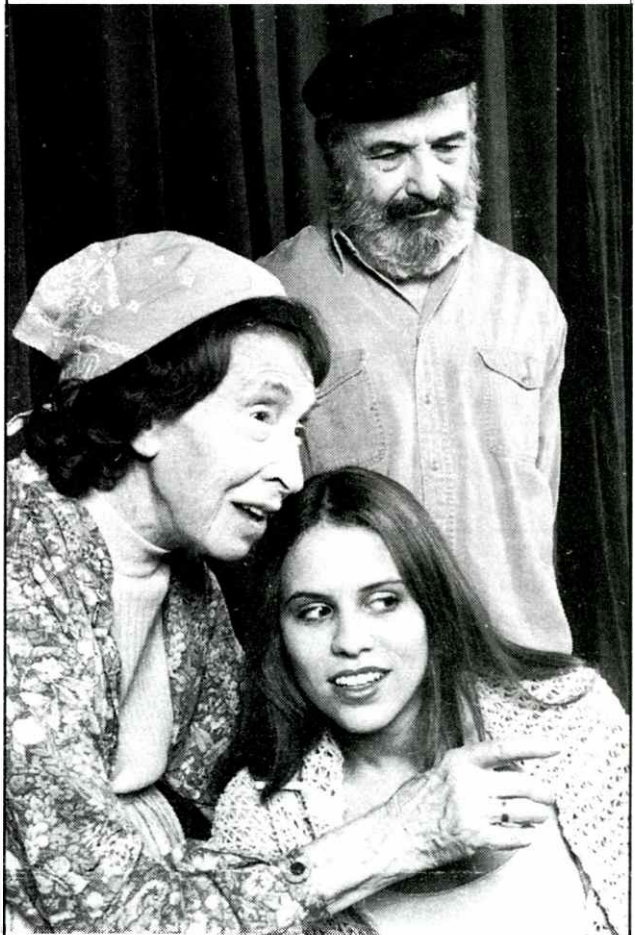
האנדרטה לקדושי לובלין שהוקמה ב-1967 בלובלין

די אקטריסע צפורה שפייזמאן ע"ה

פרייטיק צו נאכטס, דעם 17טן מנ, 2002, איז צפורה שפייזמאן, די יידישע אקטריסע און לאנגיאריקע אַנפֿיר רערין פֿונעם „פֿאַלקסבינע־טעאַטער“, געשטאַרבן.

זי איז געבוירן געוואָרן אין לובלין, פּוילן, דעם 2טן יאַנואַר, 1916. איר מיידלשער נאַמען איז געווען טענעבֿ בוים. זי האָט אָנגעהויבן שפּילן טעאַטער צו 10 יאָר אין פּוילישן טעאַטער און איז געבליבן אַן אַקטריסע אויף דער ייִדישער בינע איר גאַנץ לעבן. נישט געקוקט דערויף, האָט זי פֿאַרענדיקט אַ שול פֿאַר קראַנקשוועסטער. ווען היטלער איז אַרין אין פּוילן, איז זי אַנטלאָפֿן מיט איר מאַן יוסף קיין רוסלאַנד, וווּ מע האָט זי פֿאַרשיקט אין אַן אַרבעטס־לאַגער אין די אוראַלי־בערג. דאָרטן האָט זי אָפֿ־

צפורה שפייזמאן אין איינע פון אירע ראלן

גענומען מער ווי אַ טויזנט עפֿעלעך, און אין 1943 איז געבוירן געוואָרן איר איינציק קינד, בנימין. נאָך אַ לאַנגן וואַנדער־וועג איבער דער נאַכמלחמהדיקער אייראָפּע, איז זי מיט דער משפּחה אָנגעקומען קיין אמעריקע אין 1955 און זיך באַזעצט אין ניו־יאָרק.

אין 1956 האָט זי אָנגעהויבן שפּילן מיטן „פֿאַלקסבינע־טעאַטער“ און האָט אויפֿגעטראָטן מיט דער טרופּע אין משך פֿון פֿערציק יאָר. צוזאַמען מיט בען שעכטער, האָט זי

ממש אויפֿגעהאַלטן דעם טעאַטער די אלע יאָרן, ביז די נייע פֿירערשאַפֿט האָט אים איבערגענומען. איר איבער־געגעבנקייט צו דער ייִדישער קולטור האָט זיך אַרויסגע־ווּיזן אין דער שאַפֿונג פֿון איר אייגענער טרופּע אין 1999 - „דער ייִדישער פֿאַלקס־טעאַטער“. ממש דורך ניסים האָט זי אליין צונויפֿגענומען די רעסורסן און אויפֿגעבויט דעם טעאַטער. זייער ערשטע פֿאַרשטעלונג, פּרץ הירשבינס „גרינע פֿעלדער“, האָט דער קריטיקער דאַנאַלד ליענס פֿון „דער ניו־יאָרק פּאַסט“ אַרײַנגערעכנט אין זײַן רשימה פֿון די צען בעסטע „אַדבראַדוועי־פֿאַרשטעלונגען פֿון יאָר 2000.

די אַקטריסע שפּרַה לערער דערציילט: „צפּורה האָט געלעבט און געאַטעמט מיט טעאַטער. דאָס איז געווען איר גיטטיקע שפּיז, און זי האָט געהאַט מזל וואָס איר מאַן און לעבנס־באַגלייטער יוסף האָט זי דערמוטיקט אין איר אַרבעט... אַ גאַסטפֿריינדלעכע - אַ סך אַוונטן האָבן איר פֿאַרבראַכט בײַ איר אין שטובּ ביים שײַן־געדעקטן טיש. ווען מע האָט געמאַכט פּראָבעס בײַ איר, פֿלעגט זי קודם־כל צוגרייטן פֿאַר די אַקטיאָרן עסן און טרינקען. אַ וואַרעמע היימישע אַטמאָספֿער האָט דאָרט געהערשט. אַזוי וועל איר זי געדענקען, אַ דאָן־קיכאַט, וועלכער האָט זיך געשלאָגן מיט די ווינטמילן...“

מאַקס אַזינען, דער פּירסום־אַגענט, האָט נאָענט מיטגע־אַרבעט מיט צפּורה שפּייזמאָנען אין דער „פֿאַלקסבינע“ און אין איר נייעם טעאַטער. ער גיט צו, אַז „זי איז געווען פֿעסט אין איר ווילן, אַ טאַלאַנטירטע פֿרוי, וועלכע האָט פֿאַקטיש געטראָגן די 'פֿאַלקסבינע' אויף אירע פּלייצעס און זי געראַטעוועט.“ פֿבֿור איר אַנדאַנק!

מיט טיפֿן צער און ווייטיק טיילן מיר מיט אונדזערע קרובֿים און פֿרענד פֿון בראַזיל, די פֿאַראייניקטע שטאַטן און ישׂראל, אז שבת, דעם 13טן אפריל 2002, איז געשטאַרבן אין סאַרפּאָולאַ, בראַזיל, אונדזער אומפֿאַרגעסלעכע פֿרוי, מוטער און באַבע

מינדרל גאלדבוים ע"ה

פֿון דער היים ליינער

די אין טרויער פֿאַרבליבענע:

זשורנאַליסט לאַזער גאַלדבוים

ד"ר משה און זשאַנאַ גאַלדבוים

אינזשעניר הענריקע און רענאַטאַ גאַלדבוים

אייניקלעך: ד"ר מאַוראַ גאַלדבוים, אַרנאַלדאַ גאַלדבוים,

וולאַדימיר גאַלדבוים, טאַטיאַנאַ גאַלדבוים,

ד"ר פּעדראַ גאַלדבוים, סערגישאַ גאַלדבוים

אחרי סגירת העיתון נודע לנו על פטירתה של גב' **טינה מורגנשטרן מלובלין.**

יהי זכרה ברוך

די געזעלשאַפט קינדער פון לובלין און אומגעגנט
מיט גרויס צער און באַדויער האָבן מיר אויפגענומען די טרויעריקע ידיעה, אַז אונדזער טייערע

טעשקא קאַרמאַן-פאַרשטעטער

די לאַנגיאַריקע פּרעזידענטין פון אונדזער געזעלשאַפט

איז אַוועק אין דער אייביקייט אין עלטער פון 93 יאָר און דערמיט פּאַריתומט אונדזער קאַמיטעט.
איר אַקטיוויטעט און ביישטייער צו דער אַנטוויקלונג פון אונדזער געזעלשאַפט איז אומאַפּשאַצבאַר.
זי וועט שטענדיק אונדז פּעלן אין דער טאַג-טעגלעכער טעטיקייט.

די לוויה איז פאַרגעקומען דעם 19טן דעצעמבער 2001 אויפן בית-עולם פון באַניע.

פ ב ו ד א י ר אַ נ ד ע נ ק !

דער קאַמיטעט

פאַרבאַנד פון די יידישע געזעלשאַפטן אין פּראַנקרייך

אין טיפן טרויער האָבן מיר אויפגענומען די ידיעה, אַז אונדזער טייערע

טעשקא קאַרמאַן-פאַרשטעטער

ערן-פּרעזידענטין פון פאַרבאַנד

איז מער נישטאַ. געשטאַרבן אין עלטער פון 93 יאָר.

עס איז אַוועק אין דער אייביקייט אַ זעלטענע פּערזענלעכקייט. איר
מוסטערהאַפּטע האַלטונג ביים אויספירן יעדע געזעלשאַפטלעכע אויפגאַבע
האַט ביי אַלע אירע מיטאַרבעטער דערוועקט אַ טיפן רעספּעקט.
לאַנגע יאָרן איז זי געווען אַן אַקטיווע מיטגלידערין אין ביוראָ פון אונדזער
פאַרבאַנד. איר פּונקציע אַלס וויצע-פאַרזיצערין האַט זי אויסגעפירט (ווי
לאַנג איר געזונט-צושטאַנד האַט איר דערלויבט) מיט אויסערגעוויינלעכע
איבערגעגעבנקייט. פּאַזיטיוו איז געוואָרן אַפּגעשאַצט דורך די אַפיציעלע
פּראַנצויזישע מלוכה-אינסטאַנצן אירע העלדישע אַקטיוויטעטן אין די רייען
פון דער ווידערשטאַנד-באַוועגונג אין דער צייט פון דער נאַצי-אַקופּאַציע אין
פּראַנקרייך, מיטן צוטיילן דעם אַרדער LEGION D'HONNEUR.

דאָס עטאַבלירן דורך איר, געמיינזאַם מיטן פאַרבאַנד, דעם "יידל קאַרמאַן-פּרייז" איז געוואָרן אַ וויכטיקע יידישע קולטור-
אונטערנעמונג. איר וואַרעמע באַציונג צו חברים און פּריינד וועט ווערן איינגעקריצט אין אונדזער זכרון. עס איז שווער צו
גלויבן, אַז מיר וועלן שוין מער נישט זען די שטענדיק שמיכלענדיקע פּול מיט לעבנס-לוסט, באַליבטע טעשקא.

די לוויה איז פאַרגעקומען דעם 19טן דעצעמבער 2001 אויפן בית-עולם פון באַניע.

פ ב ו ד א י ר אַ נ ד ע נ ק !

ביוראָ פון פאַרבאַנד

CONDOLENCE

Our deepest sympathy to
Sima, Moshe, Zipora
and their families
on the sad loss of your beloved

Rev. Avraham Leib Sternfein

who was for many years
President of the Lubliner and
Lubelsky Region Landsmanschaft.

Our thoughts are with you.

**The Lubliner and
Lubelsky Region Landsman**

Reverend, chazan,
shochet, mashgiach

OBITUARY

**Avraham Leib Sternfein
1918-2002**

Unfortunately, not all times were good times for Avraham and Sima with the saddest being the sudden death of their oldest son Chaim at the age of 43 in Israel in 1988.

In latter years, and back home in Melbourne, Avraham conducted high holy day services at his shul of Australian origin, East Melbourne synagogue. As president of the Lublin and Lubelsky region Landsmanschaft he also convened an annual memorial service at the Kimberley.

Reverend Avraham Sternfein is survived by his wife Sima, daughter Zipora, son Moshe, daughter-in-law and numerous grandchildren and great-grandchildren. May they all be of long life.

אין טיפן טרויער טיילן מ'ד מיט אד
קונדזער ליבע פרוי מוטער און באבע

בלומא טרייסטמאן ז"ל

איז נפטר געווארן אין מעלבארן.

כבוד איר אנדענק.

מאטל טרייסטמאן און קינדער

THANK YOU

Alex and Jack Silberscher and families
greatly appreciate all family,
friends and organisations
for expressing their condolences,
warm messages, calls and cards
at the passing of their mother

Pola Silberscher

on 17th April 2002.

Please accept this as a personal
expression of our gratitude.

IN MEMORIAM

In loving memory of

Szml Silberscher ע"ה
who passed away 10th August, 1986.

Always remembered
by his wife **Pola**,
Sons **Alex and Jack**,
Daughters-in-law
Gillian and Lesley,
Grandchildren **Joel, Peta, Ben**,
Kate and Paul,
Sister-in-law **Rosa**.

IN MEMORIAM

In loving memory of

Miriam Goldman

who passed away
on 27th May 1990.

Remembered always with love
by her family and friends.

IN MEMORIAM

Sholem and Batia Hakman

Sadly missed by their children
and grandchildren.

DEATH

With deep sadness and sorrow we mourn the passing of

Ida Lustig

on the 18th April 2002.

Beloved daughter of **Naum and Basia** (both dec.),
Devoted and loving wife of **Bernard**,

Loved sister of **Lena**,

Dearly loved mother of **Val, Sophie and Harry**,

Beloved mother-in-law of **Leon and Leanne**,

Beloved sister-in-law of **Jasha, Shmulek and Irka**,

Adored grandmother of **Eddy, Penny and David**,

Dear auntie of

Norman, Ian, Joe, Mark, Marila, Essie, Miriam, Helen and families,
Very special cousin of **Vala, Jura, Vitka, Nuchem** and families.

Her love, laughter, loving care and devotion to her family and friends
will never be forgotten.

May Her Dear Soul Rest In Peace

Tomasz Czajkowski
ul. Sieroszewskiego 11/43
24-100 Puławy, Polska
e-mail: tokcz@poczta.onet.pl

Puławy, dnia 7 października 2002 roku

Sz. P.

Hana i Mosze Wasag
7, Borochoy St., Tel Aviv

Szanowni Państwo,

Jest mi bardzo miło powiadomić Państwa, iż 4 lipca 2002 roku obroniłem na Wydziale Politologii Uniwersytetu Marie Curie-Skłodowskiej w Lublinie pracę magisterską pt.: „*Mala wspólnota – mieszkańcy kamienicy przy ulicy Krawieckiej 41 w Lublinie w wirach historii XIX i XX wieku*” i tym samym ukończyłem studia. Nie chcę jednak zostawiać tematu kamienicy przy ulicy Krawieckiej 41. Myślę, że nie zrobiłem wszystkiego, aby poznać historię tego domu, że są jeszcze jakieś możliwości. Bardzo mi także zależy na poznaniu opinii o mojej pracy osób, którzy pamiętają przedwojenny żydowski Lublin i znają realia tego miasta, ale nie z książek czy relacji, lecz z własnych doświadczeń, wspomnień, przeżyć.

Dlatego właśnie zwracam się teraz do Państwa z serdeczną prośbą. Za pośrednictwem znajomej – Alizy Salomon, przekażę Państwu egzemplarz mojej pracy magisterskiej. Bardzo proszę o wszelkie, przede wszystkim krytyczne, uwagi, spostrzeżenia, może pytania odnoszące się do pracy jakie nasuną się Państwu w trakcie jej lektury. Pozwoli mi to poprawić błędy, których z pewnością nie uniknąłem i spojrzeć na problemy przedstawiane w pracy z całkiem innej perspektywy. To bardzo ważne dla mnie. A czy mógłbym prosić o kilkudzaniową opinię o całości pracy, w języku polskim i hebrajskim? Mógłbym ją wykorzystać w planowanej internetowej prezentacji tego domu. Panie Mosze, jest Pan jednym z niewielu mieszkańców tego domu, którzy przeżyli tamte straszne czasy. Pana świadectwo będzie niezwykle ważne dla współczesnych, tak Polaków jak i Żydów.

Będę bardzo wdzięczny za Państwa sugestie odnoszące się do dalszych poszukiwań. Z góry za wszystko dziękuję. Pozwalam sobie przesłać Państwu hebrajskie streszczenie mojego wcześniejszego artykułu poświęconego kamienicy. Mam nadzieję, że zachęci ono Państwa do lektury całości pracy.

Łączę wyrazy szacunku i przesyłam, choć mocno spóźnione, to jednak serdeczne życzenia wszelkiej pomyślności w Nowym Roku. Shanah Tovah!

Tomasz Czajkowski

Remembrances and Impressions

Dorothy Goldberg

Lublin in 1997 was a different place from the Lublin my parents told me about. I visited Lublin with my father and two of my three daughters. Our first stop was to Majdanek now an expanse of green fields surrounded by barbed wire. We saw the monument, the barracks, the crematorium and the mausoleum (mound of ashes). We said Kaddish. We recited names of the departed, the murdered, and we cried. Our second stop was the former Yeshiva Chochmei Lublin on Lubartowaska. Now it housed a medical academy. Our third stop was the old Jewish cemetery. Pan Honig opened the iron gate. The next day we walked through the Kracowska gate and walked up to the Lublin castle. My father told us about the Communist and Nazi prison that had been housed there.

We walked the streets to find the "alte heim". My father, Jacob Liverant (Jacob, Adash, Adam Troynar) lived at 13 Probostvo Ulica, off Lubartowska. My mother, Dina Liverant (Fayga Dina Szpiro) lived at 36 Lubartowska. My father had one brother, Shimon, and parents, Eliahu and Surel Liverant. My mother had two brothers, Chiel and Gidal, a sister, Sheina, and parents, Menasha and Devora Bluma Szpiro.

My parents spoke warmly about their happy years in Lublin. But the Holocaust shattered their worlds. My father survived Majdanek Concentration Camp because he had false papers and he escaped from the Lipova 7 work camp in March 1944. My mother survived on false papers in hiding. They were the sole survivors of their families. They moved to America in 1947 and built a

new life, a new family. They had a long and successful life. They had two children, me, Dorothy (Devora Surel), and my brother, Alex (Eliahu Menasha).

I have grown and married a wonderful man, Leonard Goldberg, and we have three daughters, Shoshana (Sheina), Simona, and Gabrielle (Gedula). My brother married Maralin, and they have one daughter, Sora Dina. You can follow the ancestral progression by the tradition of naming for one's forebears. My mother passed away in 1998 and my father died in 1999.

In New York, my parents belonged to the New Lubliner and Vicinity Society. Some of the current members include: President Morris Wajsbrot, 2650 Ocean Parkway, Apt #3H, Brooklyn, New York 11235, Phone #718-769-0253; Shirley Warman Malamed, George Mittleman, Sherman Boim, Dorothy Goldberg, Helen Grende, Dina Fogelgaren, Eric and Ira Fogelgaren, Koppel and Rachel Rieder, Anna Fruchtman, Bornia Schneidermesser Green, Ruth Stern, Bella Tuller, Joseph Cynamon, Fryda Mandelbaum, Sam Berkson, Lea Paryzer, Genevieve Hochman, Jacob Frank, and Gladys Lederman.

I, Dorothy Goldberg, am a part of the Second Generation.

Contact information:
1247 East 72 Street,
Brooklyn, New York 11234
Phone #718-763-5444
Fax #718-531-6088
E-mail: Puzzler100@aol.com.

LISTY DO GETTA

60 ROCZNICA ZAGŁADY GETTA

16 MARCA 1942 - 16 MARCA 2002

Prosimy o wysłanie symbolicznego listu pod jeden ze wskazanych adresów. Ze zwróconym przez pocztę listem i świeczką zapraszamy do Ośrodka "Brama Grodzka - Teatr NN" w dniu 16 marca. Ok. godz. 18 wspólnie zapalimy świeczki w miejscach, do których wysłaliśmy nasze listy. Stworzą one zarys nieistniejących ulic, nieistniejących adresów.

Listy trafią do adresatów.

UL. SZEROKA 11
PUTERMAN SZYJA
TANBEFELDER SARA
FISZMAN ICEK
WAJCMAN MOSZEK
WASERMAN WOLF

UL. SZEROKA 15/17
FRYDMAN JAKUB - PELC
FRYDMAN SZOL
FRYDMAN PESA CHAJA

UL. SZEROKA 24
KIRSZENBAUM DAWID

UL. SZEROKA 38
TENENBAUM SZYJA
LEMPERT ICEK
LONDON SZMUL

UL. SZEROKA 39
MORDCHAJ ENDER

UL. SZEROKA 40
BLUM MOSZEK

UL. SZEROKA 47
BOJM DWOJRA MARIA
BOJM CUDYK
BOJM RYWKĄ

UL. SZEROKA 51
LAJWAND CHAIM

UL. KRAWIECKA 2/1
BROMBERG RAJZLA
FISZHANT EDWARD
SZTENBERG MOSZEK
WAJNBRODT RYWKĄ
ARUBRAT SZMUEL
ALTER MASZA
BRENER SZMUEL
NUDEL LEJB I ŁAJA

UL. KRAWIECKA 5
KELBERMAN MOSZKA
FINKELSZTAIN KUNA
GENADMAN JOSEF
KRAJAN CYRL
WAJGMAN LYFCI
GUTERMAN SURA I LIBA

CHIL KORENSZTAJN
SZLOMA RAJDMAN
DAWID FRYDMAN
LEJB SZULSZRAJBER
SZMUL URMAN
MOSZEK GARFINKIEL
JUDEL JUNGMAN
MOSZEK FENSTERMACHER
RYWKA -RUCHLA CHUDY
JEREMIASZ SZKLARZ
MORDECHAJ GOLBERG
LEJB CYTRYN
ZYSKIND FINKIELSZTAJN
ICEK NADELSZTAJN
AKIERSZTAJN FAJGA
ARBAJTMAN ITA
ARBETMAN ITA
AUSLAENDER (AUSLÄNDER)
GEDALIE
AUSLAENDER FAJGA
(AUSLÄNDER FEIGA)
BETMAN HERSZ
BLUMENSZTOK SZAJNDLA
FAJERSZTAJN BERTA
GARFINKIEL MOJŻESZ
GESZYCHTER ZELDA
GESZYCHTER BRANDLA
GESZYCHTER ESTERA
GESZYCHTER KNAJNDLA
GESZYCHTER MOSZEK
GESZYCHTER JANKIEL
BARAŃSKA ŁAJA
BARAŃSKI CHIL
GERSZENOWICZ WOLF
GLAJT NUCHYM
GOLDMAN ABRAM -LEJB
HANDELSMAN BAJLA
HARTSZTAJN LIBA
JUNGMAN RUBIN
KLEMENSBERG BENIAMIN
KORENSZTAJN CHAJA
KORENSZTAJN IZRAEL
KORENSZTAJN IZAAK
KRANC MAJER
LANDAU HERSZ
LIBERMAN ELIASZ
LANDAU MORDECHAJ
NISEN MENDEL (MANDEL)
MOJSZE
NADELSZTAJN RUCHLA
NUDELSZTERN RUCHLA

UL. KOWALSKA 11
ŻYTOMIRSKI HENRYK
ŻYTOMIRSKI SZMUEL
ŻYTOMIRSKA SARA
ŻYTOMIRSKI FROIM
ŻYTOMIRSKA CHAJA
ŻYTOMIRSKA ESTERA
ŻYTOMIRSKA RACHELA
ŻYTOMIRSKA SONIA

UL. BROWARNA 2
STERNFINKIEL ANNA REGINA

UL. SZEROKA 3
ENDER MORDCHAJ

UL. SZEROKA 4
ZYSMAN SZYJA

UL. SZEROKA 5
CHEJMA KORMAN
CHEJMA LEJBA
GRIUSZPAN SZLOMA
BRODT ZYGMUNT

UL. SZEROKA 6
ZYLBERSZTAJN SZYJA - JOSEF
ZYLBERSZTAJN ABRAM

UL. SZEROKA 7
BURSZTYN ANCZELA

HANDELSMAN NUSYMA
WAJSMAN FRAIDA
KUPERBERG GITLA
ROZENWAJG ABRAM HILEL
FELSZTAJN JOSEK
CZETRAJMAN MATYS

UL. KRAWIECKA 6
WASSERSZTRUM FAJGA
WASSERSZTRUM RAFAL
UL. KRAWIECKA 12
NADER JANKIEL
SZULIM ZELMAN
CHODACZKA MOŚKA
WACHOLDER SZLOMA
BRAFMAN CHAIM
AKIERMAN SZYJA HESZLA
KLAJMER MATYS
CHODACZEK MOJŻESZ

UL. KRAWIECKA 34
HOCHLENER SZLOMA
AJZENSZTAK SZMUL
FORSZTETER DAWID
HERTZ SZMUL
SZERMAN HINDA
SZERMAN JOSEK

UL. KRAWIECKA 41
JOSEF NORDMAN
SENDER STOPA
MIRIAM LIBERMAN
MOSZEK BOJM
JOSEK GOLDMAN
SRUL REDEN
JANKIEL AKIERSZTAJN
JANKIEL GOLDMAN
TOBA BERGER
HERSZ BAJTELMAN
ICEK EDELSZTAJN
RAJZLA WASĄG
FROIM WASĄG
ŻŁATA OKSMAN
SZAJNDLA MER
JOSEK TAUBER
RUCHLA FISZMAN
MOSZEK-MENDEL GEWERC
SZAJNDLA - ŁAJA GLAZER
LUBA ARBETMAN MIRIAM
GESZYCHTER
ARON ELZON
ABRAM KRANC CHAJA - LIBA
ASPIŠ
CHAIM LEDERFARB
CAŁ AKIERSZTAJN
HERSZ - JAKÓB HARSZTAJN
ABRAM BOJM
NOECH ROZENWAJN
BENCJAN KORENBLIT
JOJNA CYGIELMAN
REDERMAN MAJER
REDERMAN MOSZEK
RUBINSTEIN LUBA
SCHULSCHREIBER SURA
SZTAMWATER MENDEL
(SZTAMFATER MANDEL)
WAJSBARD MENDEL
(WAJSBARDT MENDEL)
WAJSBRODT CHAWA
ZANAJL RUBIN

UL. ŻŁOTA 2/4
BROMBERG BENJAMIN
GERTEL ICEK
GERTEL TOMBA
GERTEL IZRAEL - ISER
SZUMACHER - WAJNUER
MAŁKA

UL. ŻŁOTA 2/12
ROZENBERG ELIASZ
ROZENBERG FRAIDLA
ROZENBERG MOSZEK

PRACTICAL INFORMATION

- **Lublin Tourist Information Centre** – 20-113 Lublin, ul. Jezuicka 1/3 (Old Town), tel: 081 532 44 12.
- **Lublin Museum** (at the Castle) – 20-117 Lublin, ul. Zamkowa 9, tel: 081 532 50 01, fax: 532 17 43. The museum is open Wednesday to Saturday from 9 a.m. to 4 p.m., Sunday from 9 a.m. to 5 p.m.
- **Old Jewish Cemetery** – ul. Kalinowszczyzna (on the corner of ul. Sienna); open daily except for the Sabbath (i.e. from the sunset on Friday to the sunset on Saturday). Contact Józef Honig at his flat at ul. Dembowskiego 4, tel: 081 747 86 76. He has the key to the gate and will show you around.
- **New Jewish Cemetery** – ul. Walecznych (on the corner of ul. Unicka); The graveyard can be visited daily at any time during daylight. The Mausoleum of the Frenkl Family features a small prayer room and a historical exhibition. The guards of the cemetery have the key.
- **Yeshivah Hakhmei Lublin** – currently Collegium Maius of the Medical Academy; 20-123 Lublin, ul. Lubartowska 85; tel: 081 747 41 48; the keys to the lecture hall which functioned as a synagogue before the war and to a small memorial chamber are available at the porter's lodge.
- **Hevra Nosim synagogue and the Memorial Chamber of the Lublin Jews** – 20-084 Lublin, ul. Lubartowska 10 (entry through the gate at No. 8 from the street). Open Sunday from 10 a.m. to 1 p.m., on other days by appointment with Roman Litman, tel: 081 525 01 41.
- **Ośrodek Brama Grodzka – Teatr NN [Grodzka Gate Centre – NN Theatre]** – exhibition and model of the Old Town and Podzamcze Street; 20-112 Lublin, ul. Grodzka 5a, tel: 081 532 58 67, www.tnn.lublin.pl. Open daily from noon to 3 p.m. upon earlier telephone booking. Tickets: PLN 3.00 and 2.00.
- **Majdanek State Museum** – 20-325 Lublin, ul. Droga Męczenników Majdanka 67, tel: 081 744 26 47 and 744 19 55; www.majdanek.pl. Open daily except Mondays and holidays from 8 a.m. to 6 p.m. (October to April till 4 p.m.). Guided tours in English, German and Russian available upon earlier telephone booking. Prices for groups: PLN 60.00 – in Polish, PLN 100.00 in other languages; a documentary about the liberation of the camp: PLN 10.00 for individuals and PLN 1.00 per person for organised groups.
- More details concerning the history and culture of the Lublin Jews are available on the Internet at <http://platon.man.lublin.pl> (JEWS)

Lublin's Jewish Heritage Trail

In the shops, oil lamps and candles were lit. Bearded Jews, dressed in long cloaks and wearing wide boots, moved through the streets on their way to evening prayers... The world beyond Lublin was in turmoil... But here in Lublin one felt only the stability of a long-established community... Old customs prevailed here: the women conducted business and the men studied the Torah.

(Isaac Bashevis Singer:
The Magician of Lublin)

Next door is “Szeroka 28” famous for its local Jewish cuisine. The interior decoration of the restaurant is in a traditional Jewish-Polish style, and it is the best place to relax after completing the entire Jewish trail which begins on the other side of Grodzka Gate.

OTHER TRACES OF JEWISH CULTURE AND HISTORY

OUTSIDE THE JEWISH HERITAGE TRAIL

There are many other places connected with the presence and history of Jews in Lublin. Unfortunately, the once splendid synagogues in Kalinowszczyzna, Wieniawa and Piaski have not survived. In Piaski (1 Maja Street) where a brick synagogue was built in 1864 in place of a wooden synagogue dating back to the 18th c., stands a Polish National church. The **commemorative plaque** inside the church informs us about the synagogue which was demolished following a fire that broke out after the war. There are no traces of the Jewish graveyard in Wieniawa which was destroyed by the Nazis to make way for an SS sports stadium built by Jewish prisoners from the **Sportplatz** labour camp. Today the facility belongs to the “Lublinianka” Military Sports Club.

In the years 1940–1943 the place between the Protestant Cemetery and Maria Curie-Skłodowska Street was occupied by a **P.O.W. camp for Jewish soldiers in the Polish Army**. The prisoners were machine-gunned on 3 November 1943 in what was the biggest execution of Jews in the concentration camp at Majdanek. In the years

1942–1943 the building which now houses Collegium Anatomicum was the headquarters of “**Reinhard Campaign**” led by Odilo Globocnik, the ill famed Commander of SS and Military Police in the Lublin Region. Here decisions were made to establish extermination camps at Bełżec, Sobibór and Treblinka and the plans for the Holocaust in the *General Government*.

A **labour camp for Jews**, part of the “Reinhard Campaign,” was located on the corner of today’s Droga Męczenników Majdanek and Wrońska Streets. The former Plage-Laśkiewicz Aeroplane Factory was transformed into the SS Clothing Works, which in the years 1942–1942 employed Jewish prisoners to sort the property of the victims of extermination camps at Bełżec, Sobibór, and Treblinka. After the liquidation of the ghettos in Warsaw and Białystok, the **Flugplatz** was a place where preliminary selection of Jews took place and where the majority of prisoners were directed to the concentration camp at Majdanek.

In the period from 20 April to 9 November 1942 a **temporary ghetto for the Lublin Jews** was situated at Majdan Tatarski on the outskirts of Lublin in the proximity to the Flugplatz. It is estimated that over 4 000 Jews employed in German companies were stationed there. However, the number of people who went through the ghetto was far greater. Most of them were murdered at Majdanek.

The **concentration camp at Majdanek**, where nearly 50% of prisoners sent there from other European countries were of Jewish origin, was the most tragic place of extermination and martyrdom in Lublin. In 1944 the Majdanek State Museum was established to honour and commemorate its victims and to make the camp, or what remained of it after its liquidation, available as a public remembrance. The bathhouse, gas chambers, crematorium and barracks with a permanent historical exhibition bear witness to the atrocities of the war.

blin. The former operated in Lublin until January 1945 when it moved to Warsaw. The Voivodship Committee operated in Lublin until 1949.

Until 1945 there were about 3 000 Jews in Lublin, although only 30 people revealed their identity in the first weeks following liberation, i.e. after 22 July 1944. Others remained outside Lublin or decided to return to the Soviet Union. Many attempts were made to reactivate Jewish life in an independent Poland: a Jewish school was reopened, accounts of the Holocaust survivors were collected and the Jewish newspaper was revived. However, subsequent waves of emigration, particularly after the pogrom in Kielce in 1946 dramatically reduced the number of the Jewish inhabitants in Lublin. In 1948 only 500 Jews were reported to live here. Those who left for Israel, the US or France established associations with the aim of keeping the memory of the Lublin Jews alive. The last wave of emigration occurred as a result of anti-Semitic campaign in Poland in 1968. Today there are but a handful of Jews living in Lublin.

Rybna Street takes you to the Old Town Market where the Crown Tribunal is located. Jews were wary of this institution, since in the past many disputes involving Jews were settled including the blood libel accusation cases. Here in the burgher house at 8 Rynek Street, also known as the House of the Lubomelski Family, was the official seat of the Lublin Rabbinical Authorities in the years 1900–1941 and the rabbinical court of law – *bet-din* – which had jurisdiction over the matters of religion and conduct.

12. In the years 1867–1942 the house at 11 Grodzka Street, on the corner of the Plac po Farze Square, was the seat of the **Nursery for Jewish Children**, a.k.a. **“The Shelter” Home for the Aged and the Disabled** and the office of the **Jewish Religious Congregation in Lublin**.

The shelter for Jewish children, established in 1857 in Podzamcze Street, was funded by Berek Cwajg, a shoemaker. After the January Uprising in 1864 the Russians seized the building that had originally belonged to the Roman

Catholic Church, and the shelter was moved to the house in Grodzka Street which also accommodated the offices of the Jewish Religious Congregation. Thanks to the financial support of the local Jews, the shelter operated an elementary school for Jewish children and assisted them in obtaining vocational training.

During the German occupation the functions of the Jewish Religious Congregation were taken over by the Jewish Council – *Judenrat* – which represented the local Jewish community before the German authorities.

On 31 March 1942 the children and the elderly from the Jewish shelter were transported to the Tatory meadows on the outskirts of Lublin and executed by the Nazis. Such was the fate of the teaching staff who accompanied the children at their own request. On the same date several officers of the *Judenrat*, including its Chairman Henryk Bekker, were deported to the extermination camp at Belżec. During the liquidation of the Jewish ghetto the square opposite the shelter was used by the Nazis to select Jews for deportation to the concentration camps.

A commemorative plaque is attached to the front wall of the building which now houses the Youth Cultural Centre.

13. The Jewish trail ends at **Grodzka Gate, also known as the Jewish Gate** which separated the Christian part of the town from the Jewish quarter. After the act of emancipation of Polish Jews in 1862, they were free to settle down in the Old Town and in other districts of Lublin. It was not long before Grodzka Street became the epitome of Jewishness. Inside Grodzka Gate Jewish traders set up their petty shops the entrance to which functioned as a display window and a counter at the same time. Today it is the seat of Theatre NN – Grodzka Gate Centre which, among other things, promotes the history of the Lublin Jews. The centre boasts an interesting multimedia exhibition of the Old Town and Podzamcze Street before 1939 and a model of the former urban structure of the place. The centre collects accounts of the inhabitants of Lublin who can still recall the history of its Jewish quarter.

9. Further up the street on its right side at number 8 is the only operating synagogue in Lublin – *Hevra Nosim*. The synagogue occupies the first floor of the building as it did before the war. Enter the gate from the street and you will find the door leading upstairs on your right.

Initially built as a private home of prayer, the synagogue was established in 1889. At the end of the 19th c. there were about a hundred prayer homes, some located in private flats. In 1905 the owners of the apartment building bequeathed the synagogue to the Jewish Religious Congregation on condition that the legacy could not change its original designation. During the inter-bellum period the building functioned as a house of study and prayer of *Hevra Nosim*, the Jewish Funeral Society.

The synagogue survived the war only because it was located outside the Jewish ghetto. After the war regular religious services were held in the synagogue until the beginning of the eighties when the *minyán*, or ten pious Jews, gathered for prayers and rites. Today religious services are rarely held, and the synagogue functions rather as the Memorial Chamber of the Lublin Jews featuring a collection of photos that depict the life of Lublin Jews before and during the war. There is also a special plaque attached to the wall to commemorate Poles who helped Jews survive the Holocaust. The interior of the synagogue is designed to demonstrate the most important traditions of Judaism. There is a collection of religious publications dating back to the 19th c. including some books that belonged to the library of the Talmudic Academy.

The *Hevra Nosim* synagogue is the seat of the Jewish Social and Cultural Society in Lublin where members of the local Jewish Religious Congregation meet. It is also the seat of the Jewish Heritage Society which organises meetings to celebrate the most important Jewish holidays – Pesach, Rosh Hashanah, Yom Kippur and Hanukkah. The synagogue is open to the public every Sunday from 10:00 to 13:00.

10. The Jewish trail continues up Lubartowska Street towards the Town Hall. Here, on the right side is a square known as the Square of the **Victims of the Ghetto**. In the middle of the square stands the **Monument to the Victims of the Lublin Ghetto** unveiled in 1962 to commemorate the twentieth anniversary of the Holocaust in Lublin. Designed in the form of a *matzevah*, it contains an inscription taken from a poem of a Jewish poet Yitzhak Katzenelson: “Seeking my dear and near in each handful of ashes”. The base of the memorial contains a list of labour and extermination camps to which Jews were transported during the war (Bełżec, Sobibór, Treblinka, Majdanek, Trawniki, Poniatowa, Budzyń, and Zamość).

The location of the monument is not strictly connected with the Lublin ghetto. Before the war this area served as the so called Polish Trade Fair and during the war the Nazis placed billboards with pictures demonstrating the victories of the German army in Europe. The entry to the Lublin ghetto established in March 1941 was on the corner of Kowalska and Lubartowska Streets, and it covered an area from Grodzka Street to Unicka Street and the entire Podzamcze district. The ghetto was inhabited by about 40 000 Jews from Lublin and its vicinity, as well as from Łódź, Sieradz, Kalisz, Szczecin and Berlin. After its liquidation between 17 March and 16 April 1942, about 28 000 Jews were deported to the extermination camp at Bełżec, 2 500 Jews were murdered on the spot, and those who escaped imminent death were transported to a transition camp at Majdan Tatarski established on 9 November 1942. However, only a handful of Jews did not share the fate of Majdanek victims.

The location of the monument was a compromise to which the communist municipal authorities agreed in the sixties.

11. The next stop on the Jewish trail is on the corner of Noworybna and Rybna Streets, just off Lubartowska Street. Here from August 1944 was the seat of **the Central Jewish Committee in Poland** and **the Voivodship Committee of Jews in Lu-**

re room (preserved to this day and available to visitors) could function as a synagogue, so Rabbi Shapiro delivered lectures to his students and on Shabbat religious services were held. There is still the balcony that was reserved for women.

After the war the building was handed over to the Medical Academy. The library of Collegium Maius has a separate Memorial Chamber and a small prayer room for Jewish groups. The key to the chamber and to the lecture hall is available at the porter's lodge.

7. Behind the wall that surrounds the university and in the direction of Lubartowska Street stands the building of the former **Jewish Hospital** built in 1886 from the contributions of the Jewish Religious Congregation and individual donations of wealthy Lublin Jews. The building also comprised a small synagogue. In 1939, despite financial hardships, the hospital was by far the best equipped facility in Poland. Dr. Benjamin Tec, graduate of the University in Tartu, Estonia, was its first director. The medical staff included such prominent doctors as Marek Arnstein, Jakub Cynberg, Mojżesz Zajdenman, Salomon Prussak, Nison Plotkin, and Henryk Mandelbaum – the last director before the outbreak of the Second World War, father of Professor Krystyna Modrzewska who was forced to leave Poland in 1968.

Although the Nazis seized most of its modern equipment, the hospital remained the main health care facility in the Lublin ghetto until its brutal liquidation on 30 March 1942. Many patients and staff were murdered on the premises, and those who remained were transported to the village of Dys and machine-gunned. The Jewish Hospital became a field hospital for *Wehrmacht* soldiers.

After the war the hospital was transformed into a maternity clinic. The commemorative plaque on the front wall informs about the history of the place.

Further down the corner of Lubartowska and Czwartek Streets stands a modern building currently occupied by the Regional Health Care Authorities. Built in the years 1937 – 1939 it was to house

Y.L. Peretz Centre of Jewish Culture. The original idea of the centre came from the group of Jewish socialist activists, members of the Bund, the Jewish Workers' League.

Ber Borocho Elementary School in Ruska Street established by the local committee of the Bund operated until 1936 offering classes in Polish and Yiddish. After closing down, a decision was made to establish another school that would also comprise a cultural centre, library and theatre. The building of the centre was possible thanks to the generosity of the local Jewish community and Jews who managed to emigrate from Poland. The scope of work was so extensive that the inhabitants of Lublin remarked jokingly about the growing rival of the nearby Jewish university. The opening ceremony was scheduled for 1 September 1939...

Y.L. Peretz Centre of Jewish Culture was opened after the liberation in 1944 and functioned as a shelter for Jews who survived the Holocaust and those who returned from the East. Adjacent to the Centre was an elementary school founded by the activists of Po'alei Zion, the Jewish Communist Party, offering classes in Polish and Yiddish. The school was liquidated in 1949 when the state authorities put an end to the development of the Jewish political life. A commemorative plaque on the front wall of the building informs of the history of the place.

The Jewish trail continues along Lubartowska Street towards the city centre. Designed in the 19th c., Lubartowska Street was located in the new part of the Jewish quarter. It was commonly called the Lublin Nalewki demonstrating many similarities with the Jewish commercial centre in Warsaw in the period between the wars. Here, beside discount shops, Jewish traders operated elegant retail outlets and wholesale businesses. It was a bustling commercial centre with a special atmosphere succinctly described in Róża Fiszman-Sznajdman's book *My Lublin* published in 1989. During the German occupation the left side of Lubartowska Street marked the western border of the Jewish ghetto.

years in Biłgoraj, and his life among the Jews in the Lublin region is movingly depicted in his writing.

5. Passing I.B. Singer's Square, the Jewish trail leads straight into Podzamcze Street, formerly known as Franciszkańska Street (before the war Podzamcze Street was located in the Jewish town) and then into Walecznych Street to take us to **the New Jewish Cemetery** established in 1829. At the beginning people were reluctant to bury their loved ones there, but with the outbreak of cholera in 1831 the cemetery became one of the largest Jewish burying grounds in Poland. Many distinguished Jews were buried there, including Rabbi Yehoshua Heshel Ashkenazi, who died in 1867. During his lifetime he participated in patriotic services delivered in the Lublin Cathedral. Ashkenazi was the grandfather of Szymon Aszkenazy, an eminent Jewish-Polish historian. The cemetery also features the tombstone of Dr. Marek Arnstein, an esteemed social activist and husband of a Lublin poets – Franciszka Arnstein (Arnsztajnowa).

During the First World War many Jewish soldiers were buried here – soldiers of the Russian, Austro-Hungarian and German armies. Unfortunately, only one tombstone from that time has been preserved. It is now in private hands.

The New Jewish Cemetery was totally devastated by the Nazis after 1942. The *matzevot* were used for paving the so called Death Road in the concentration camp at Majdanek.

The cemetery is now used by the local Jewish community as a burial ground beside the monuments commemorating the Holocaust of the Lublin Jews and tombstones of Jewish soldiers who served in the Polish Army in the years 1944–1945. Meir Shapiro, founder of *Yeshivat Hakhmei Lublin*, was also buried here - the empty *obel* of his tombstone has been preserved. In recent years the *obel* of the Eigers, a dynasty of *tzaddikim* from Lublin, has been rebuilt. It is located in the part adjacent to Anders Street. Another monument built recently in the form of a graveyard wall commemorates 190 Jews murdered during the liquidation of the ghetto at Majdan Tatarski.

At the end of the eighties, largely thanks to Sara and Manfred Frenkel Foundation, the New Jewish Cemetery was finally renovated. It is now surrounded with a wall in the shape of broken *matzevot* with commemorative plaques mounted at the back by the descendants of the Lublin Jews. The Memorial Chamber and a small synagogue at the entrance commemorate their founders – the Bass and Frenkel families. The Memorial Chamber is devoted to the history of the Jewish cemeteries in Lublin. The surrounding wall and the synagogue were designed by Stanisław Machnik, an architect from Lublin.

The New Jewish Cemetery also extends on the other side of Anders Street with fragments of original graveyard wall. In the middle stands a monument with the ashes of Lublin Jews murdered during the Second World War. It was here that Poles and Jews were executed and buried.

6. Further down Unicka Street on the corner with Lubartowska Street stands an imposing building of Collegium Maius which in the years 1930–1939 was the seat of ***Yeshivah Hakhmei Lublin – The Academy of Sages of Lublin***.

The Yeshivah Hakhmei Lublin was founded by Meir Shapiro, a religious leader and political activist, representative of *Agudat Israel*, a Jewish Orthodox Party, in the Polish Parliament. This Talmudic Academy that drew on the old Polish traditions was built thanks to the contributions made by Jews from all over the world. Each home of religious Jews in Lublin made a donation, and Szmul Ajchenbaum, a local industrialist, donated the plot for the building.

The Yeshivah Hakhmei Lublin was regarded as the best equipped academy of its kind in the world. It boasted a rich collection of books including documents in Hebrew dating back to the 16th and 17th c. Most of publicly burnt at the Podzamcze market by the Nazis, and the few books that remained were kept during the German occupation in H. Łopaciński Voivodship Library. However, they all disappeared after the liberation. The university also had a model of the temple in Jerusalem. The lectu-

two-storey synagogue, which accommodated 3000 worshippers, was an ideal venue for religious celebrations and concerts of distinguished cantors. Maharam-shul was predominantly used for Sabbath prayers.

The adjacent building comprised a community elementary school for poor children, or the so called Talmud-Torah, established in 1862, and a community house for prayer and study established in the second half of the 18th c. – *Beth Hamidrash de Kabal*.

In 1939 under the order of the Nazis, all the synagogues were closed down for religious purposes. Until March 1942 they housed a shelter for refugees and displaced persons and a canteen for the poorest inhabitants of the Jewish ghetto. When the ghetto was liquidated in March and April 1942, the Great Synagogue became a collection point for the Jews deported to the extermination camp at Bełżec. Those who escaped murder were escorted at gun point across Kalinowszczyzna Street to the railway ramp of the municipal abattoir from which they were transported to Bełżec. Following the liquidation of the Jewish ghetto, the Nazis began the demolition of the synagogue complex. Its ruins were finally removed when Al. Tysiąclecia thoroughfare was designed.

4. Walking in the northerly direction towards Kalinowszczyzna Street one passes the former Franciscan monastery and the Salesian Fathers' church to get to the Grodzisko hill [stronghold] where in the first half of the 16th c. (or even earlier) the Lublin Jewish community set up its graveyard, commonly known as **the Old Jewish Cemetery** [Stary Kirkut]. This is reputed to be the oldest Jewish graveyard in Poland and one of the most precious historical monuments in Lublin known throughout the world.

In the early medieval times a wooden stronghold stood on the Grodzisko hill, hence its name. It is not known when the place came to be used as a burial ground. Historical records and literature indicate that at the end of the 19th c. some of the tombstones dated back to the end of the 15th c.

The oldest *matzevah* (tombstone) which has been preserved to this day was erected in 1541 to commemorate the death of Jacob Kopelman ben Jehuda ha-Levi – the oldest Jewish tombstone in Poland.

Many distinguished sons of the local Jewish community are buried here including Rabbi Shalom Shahna, Shlomo Luria, and Yaakov Yitzkhak – the Seer of Lublin. The matzevah of the latter, which dates back to 1815, has been additionally protected with a metal frame usually placed around the tombs of the most eminent rabbis and *tzaddikim*.

Since the Old Cemetery served its purpose uninterruptedly from the 15th to the 19th c., it is a unique monument to Jewish art connected with burial ceremonies. Each of the preserved *matzevot* is an individual masterpiece of stonework. Regrettably, lack of awareness and sheer vandalism has had a detrimental effect on the site in recent times.

During the Second World War the cemetery became a place of mass executions of the Jewish and Polish prisoners kept in the Lublin Castle. The local intelligentsia from the entire Lublin region fell victim to the atrocities of the war on 23 December 1939. A commemorative plaque is placed on the wall surrounding the cemetery from Kalinowszczyzna Street.

At the foot of the graveyard hill facing Sienna Street stands the building of the former Jewish Hospital which was closed down in 1886.

The Jewish trail leads from the Jewish Cemetery through **Isaac Bashevis Singer's Square** to Podzamcze Street. Although this eminent author writing in Yiddish and Nobel Prize winner for literature in 1978 did not have any family ties with Lublin, he makes many references to it in his short stories and novels. *The Magician of Lublin* or *Satan in Goray* are among his most popular novels in Poland and in the world.

Located 80 km south of Lublin, Bilgoraj was closer to I.B. Singer, since it was his mother's hometown, and his grandfather, Jacob Mordkhe Zilberman, was a distinguished rabbi there. The writer spent his childhood and formative

2. The history of the Lublin Jews is strictly connected with the Castle, whose walls towered above the Jewish town. The castle was the residence of the Lublin *starostas*, local representatives of the royal authority who had jurisdiction over local Jewish communities.

At the beginning of the 19th c. Lublin Castle was rebuilt and transformed into a prison. Its prisoners also included Jews who were sentenced for minor offences and for political activity, most notably after the national uprisings in the 19th c. Many Jews were imprisoned during the revolution of 1905 when the tsarist authorities attempted to destroy the Jewish communist movement. In the inter-bellum period the castle prison was filled with Polish and Jewish communist activists.

During the Second World War the Gestapo imprisoned many members of Jewish political parties who continued their activity underground, including Bela Shapiro, the local leader of *Bund* – the Jewish Workers' League, and town councillor, who was probably murdered there. A similar fate was shared by those Jews who were caught for failing to wear the armband with the star of David or those who left the ghetto. The Nazis imprisoned hundreds of Jews who sought shelter on the Aryan side during the liquidation of the ghetto in March and April 1942. They were subsequently machine-gunned to death in two mass executions in Górki Czechowskie. Others were killed on 22 July 1944, a few hours before the Soviet army moved into Lublin. The victims of the execution included the last group of over one hundred Jewish craftsmen who were detained by the Gestapo in an enforced labour camp. A few Jews were also found among the prisoners of conscience who did not accept the post war reality and served their term until 1954 when the Security Service, which ironically employed many individuals of Jewish origin, had its prison in the castle.

Today the Castle houses the Lublin Museum featuring Jan Matejko's canvas entitled "Admission of the Jews to Poland". The picture presents the arrival of the first group of Jews in Poland in 1096 under the reign of Prince Ladislas Herman.

The collection of paintings also includes works of other Jewish artists who came from Lublin or were connected with the city. Among them are paintings of Symcha Binem Trachter, Henryk Levensztadt, and Yehuda Razgour and sketches by Roman Kramsztyk, Natan Szpigel and Jan Gotard.

The northern slope of the Castle Hill contains the ruins of a tower traditionally known as **the Jewish tower**. The name may derive from its location above the Jewish town and the Great Synagogue. Another theory suggests that the tower was looked after by the Lublin Jews.

3. At the foot of the Castle Hill, on its northern side, stood, as late as 1942, the **Great Lublin Synagogue**, also known as *Marashal-shul*, now commemorated by a plaque.

Here is the site of an entire synagogue complex including *Marashal-shul* named after eminent Rabbi Shlomo Luria, a.k.a. Marashal, *Maharam-shul* - Minor Synagogue (founded by Mair ben Gedali, also called Lubliner Mair, and a small synagogue for everyday prayers which is referred to in the 19th c. historical documents as *Shive Kriyem*. The complex was erected under the royal privilege of 1567 allowing Jews to build stone synagogues. The Lublin *kahal* received a building permit to erect a synagogue and a yeshiva on the plot that belonged to Dr. Isaac May and located in Jateczna Street. Shlomo Luria became the first rector of the Jewish university whose fame attracted Jewish students from all over Europe.

The original building of the Marashal-shul was built in the Renaissance and Baroque styles. Unfortunately, no visual records have been preserved to this day. The synagogue and yeshiva complex was destroyed during the raid of Cossacks and Muscovites in 1655. The synagogue complex was subsequently rebuilt and served its function until 1854 when the ceiling collapsed. Renovation works continued throughout 1864, and the synagogue lost much of its Baroque character. Nevertheless, it retained its rich and historic interior decor thanks to the contributions of wealthy Jews from Lublin. The

was an important centre of Jewish trade already in the 16th c. and in the seventies of the 19th c. the place was earmarked for a regular trade fair known as the Jewish Fair.

Szeroka Street was an important political and administrative centre of the Lublin Jewry, and from the second half of the 18th c. with the advent of the Hasidic movement, it also became a religious centre. Local tradition has it that the Council of Four Lands – *Va'ad Arba Aratsot* – convened at 19 Szeroka Street. It was the supreme body of authority outside the Diet initially designed for the Jewry of the united Polish-Lithuanian Commonwealth and from 1623 for Jews who inhabited the Kingdom of Poland. This unique institution in Europe was established in 1580 as a forum on which the representatives of all Jewish communities could make decisions concerning taxation. In time, however, its powers extended to include religious, political and even social matters. Resolutions of the Jewish Parliament had a binding force for all Polish Jews on pain of excommunication. The Jewish Parliament passed decisions on religious and legal matters submitted by Jews from other European countries and settled complaints lodged by Christian merchants against Jewish business partners. Following the war depredations of the Cossacks and Muscovites which the Jewish town suffered in the second half of the 17th c., the sessions of the Council of Four Lands were moved to other Polish towns, most notably to Łęczna and Jarosław.

In the past Szeroka Street featured three synagogues. One was built in 1638 by Hirsz Doktorowicz, a royal advisor to King Ladislas Vasa, and later taken over by the guild of coppersmiths. A synagogue for tradesmen was situated at 3 Szeroka Street, and at 44 Szeroka Street stood Parnes Synagogue, founded in the 18th c. by Abraham Heilpern, Marshal of the Jewish Parliament.

Szeroka Street was the centre of the Lublin Hasidism. At the end of the 18th c. Yaakov Yitzkhak, “the Seer of Lublin” and the father of Hasidism in the Kingdom of Poland, established his own court here. He was reported to have foretold the defeat of Napoleon in Russia and the coming of the

Messiah. He made his reputation for attempting to bring on the Messiah during which time he was badly hurt and subsequently died in unclear circumstances. In 1794 a small synagogue for the Lublin *Hasidim* was established at the back of his court where the most distinguished *tzaddikim* were educated. A plaque on the building which now stands in the corner of Castle Square and Tysiaclecia Avenue commemorates the Seer and his synagogue.

Later on another synagogue for the Lublin Hasidic masters was erected at 40 Szeroka Street. Judah Leib Eiger, grandson of the famous Akiba Eiger known as the Gaon of Poznań settled down in Lublin and established his own court. Rebbe Judah Leib, better known as the “Weeping Tzaddik” for his mortifying ideology founded a local dynasty of Hasidic masters who determined the direction of religious thought until the outbreak of the Second World War.

The educational life of the Lublin Jews also concentrated in other areas such as Nadstawna Street, known as “the little street” and running parallel to Szeroka Street. In the inter-bellum period, over twenty *chederim*, Jewish elementary schools, operated in the area teaching Hebrew and the Pentateuch (the *Torah*).

The way to Lublin Castle led through the densely populated and picturesquely located Castle Street. From the south, the castle was accessible through Podzamcze Street with its synagogue of Saul Wahl, the legendary Polish king who reigned for a single day, and Krawiecka Street [tailors' quarter] – the most impoverished street of the Jewish town.

In the inter-bellum period, the oldest part of the Jewish town was also the poorest district of the city. Jewish petty merchants and craftsmen lived in overpopulated homes and in substandard living conditions. During the German occupation the area was the centre of the Lublin ghetto. In the years 1942-1943, the Nazis forced the prisoners from the concentration camp at Majdanek to demolish the entire Jewish quarter.

LUBLIN'S JEWISH HERITAGE TRAIL

(approx. 2.5 km long, duration: 3-4 hrs, 13 stops)

For many years Lublin was a symbol of Jewish autonomy where Hebrew and Yiddish culture flourished and where Judaism could develop unhampered. Historiographers repeatedly refer to Lublin as "Polish Jerusalem", and in recent years the name "Jewish Oxford" has likewise been coined pointing to the role the town played in the advent of the Judaic thought.

The first records of the Lublin Jews date back to the second half of the 15th c. and coincide with the sojourn of Rabbi Jacob of Trento. His presence indicated the existence of a strong religious community known as *kahal*. At the beginning of the 16th c. a separate Jewish quarter was established at the foot of the castle, mainly on the area of today's Castle Square [Plac Zamkowy]. The famous Lublin trade fairs facilitated the development of Jewish businesses which could soon successfully compete with Christian merchants. The threat must have been significant given the attempts of the latter to restrict enterprising Jewish merchants and eventually secure the royal privilege *De non tolerandis Judaeis* granted by King Sigismund the Elder that forbade them to settle and carry out business activity within the town walls of Lublin. Such measures pushed the Jewish community further away to the Podzamcze district, later to be known as the Jewish Town, and to other suburban settlements including Kalinowszczyzna, which in the 17th and 18th centuries functioned as a separate congregation within the Lublin *kahal*, and in Piaski (an area between today's 1 Maja Street, Bychawski Square and the railway station), known as the Jewish Kazimierz. At the turn of the 16th c. Jews also settled at Wieniawa, a small township that was incorporated into Lublin in 1916.

Jews were forbidden to move into the Christian quarters of the town until the act of emancipation of the Jews in the Congress Kingdom adopted in 1862. Following the act, the Lublin Jews returned to the Old Town and to Krakowskie Przedmieście, the main street of the town. However, Podzamcze remained the centre of the Jewish community life until the outbreak of the Second World War.

Jews had always constituted a significant part of Lublin's inhabitants. At times, the Jewish minority was, in fact, a majority on a par with other towns and townships in eastern Poland, which had a distinctive Jewish character. In 1602 one fourth of Lublin's population (8 thousand inhabitants) was reported to be Jewish. In 1865 this figure rose to 12,992, i.e. 59.2% of the population, whereas in 1931 there were 38,937 Jews (34.6%).

While Lublin Jews were traditionally involved in trade and crafts, many of them were doctors, scholars, and rabbis who enjoyed social esteem. At the end of the 19th c. the Jewish intelligentsia also grew in power.

1. With the exception of a section of Kowalska Street, no material traces of the former Jewish town have been preserved to this day. The area of the Castle Square [Plac Zamkowy] and the adjacent fields at the foot of the Castle Hill were the centre of the Jewish quarter in Lublin. This fact is commemorated by a plaque featuring its map, located on the right side of the stairs leading to the Castle. Szeroka Street, also known as the Jewish Street, laid out at the turn of the 15th c., cut across today's Castle Square. Until 1942, it constituted the main thoroughfare in this part of the town, and until the beginning of the 19th c. it was a natural extension of the historic commercial tract that led further east to Ruthenia and Lithuania. It is no wonder that Szeroka Street

KOL VOICE OF **LUBLIN**

ANNUAL OF LUBLINERS
IN ISRAEL AND DIASPORA

“LUBLINER SHTIME” • www.lublin.org.il • TEL-AVIV • NOVEMBER 2002 • No. 38

to our friends overseas Joseph Dakar

As many of you might have noticed, due to natural causes, the affairs of the lublin landsmanshaft in israel have been taken over by members of the second generation. When I started my activities in the organization I had a list of 15 names belonging to second generation. we have now over 300 names. as a result of our efforts we introduced a web site dedicated to Jewish Lublin. Its address is www.lublin.org.il we are in the middle of our effort to translate all its contents into english. I would like also to point out that we have a forum were any person who wishes can express his or her views or ideas partaining to the subject of Lublin.

This site can serve as an important instrument in

consolidation of the entire jewish community of lubliners all across the globe.

I wish many of you might seize the opportunity and join in.

I would also like to point out that we enjoy close and warm cooperation with various groups in the city of Lublin among others the mayor the honorable andrzej pruczowski, his stuff, members of the Lublin twon concil, members of the Lublin section of the polish israeli friendship organization and members of theatre N.N.

There are many activities concerning the memory of the jewish community that were carried out by the city of lublin that deserve a separate article.

German soldiers are humiliating Jews in Lublin by cutting their beards

השפלת יהודים בלובלין בידי הגרמנים. חיילים גרמנים ביחידת לייבשטנדרטה ס"ס אדולף היטלר משפילים יהודי זקן ברחובות לובלין ופוגעים בו בקיצוץ זקנו